Політичні науки
та публічне управління

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

SCIENTIFIC WORKS OF INTERREGIONAL ACADEMY OF PERSONNEL MANAGEMENT

POLITICAL SCIENCES AND PUBLIC MANAGEMENT

Випуск 4 (70), 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

УДК 34

Редакційна колегія

Семенець-Орлова І. А., кандидат політичних наук, доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, Міжрегіональна Академія управління персоналом **(головний редактор)**

Дакал А. В., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Жовнірчик Я. Ф., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національний авіаційний університет

Карасевич А. О., кандидат філософських наук, професор, професор кафедри соціальних і правових дисциплін, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Козирська А., доктор політичних наук, професор, керівник кафедри соціальної і культурної безпеки факультету наук про політику і безпеку, Університет Миколая Коперника у Торуні, Польща

Ковач В. О., доктор наук з державного управління, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу проблем фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури центру інформаційно-аналітичного та технічного забезпечення моніторингу об'єктів атомної енергетики, НАН України

Кондратенко О. Ю., доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Копанчук В. О., доктор наук з державного управління, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Кульгінський Є. А., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри стоматології, Київський міжнародний університет

Лясота Л. І., кандидат політичних наук, доцент, член Соціологічної асоціації України

Монолатій І. С., доктор політичних наук, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Орел М. Г., доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Пашина Н. П., доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин, Маріупольський державний університет

Радченко О. О., кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Твердохліб О. С., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Толуб'як В. С., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри менеджменту та публічного управління, Західноукраїнський національний університет

Шмаленко Ю. І., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

Яковлева Л. І., доктор політичних наук, професор, професор кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

Katarzyna Radzik-Maruszak, dr hab, profesor, Fac Polit Sci & Journalism, Maria Curie-Sklodowska University in Lublin (Lublin, Poland)

Marek Pietraś, prof. dr hab., Dyrektor Instytutu Nauk o Polityce i Administracji UMCS

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 29 листопада 2023 (протокол № 10)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24905-14845Р,
видане Міністерством юстиції України 08.07.2021 р.
Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) зі спеціальностей 052 – Політологія; 281 – Публічне управління та адміністрування.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2523-4625-2023-4(70)

Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління. 2023. Вип. 4 (70). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. 82 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку політики та публічного управління. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток політичної науки та публічного управління в Україні.

ISSN 2523-4625 (Print)
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2023

ЗМІСТ

Вікторія АНДРІЯШ, Наталія ГРОМАДСЬКА, Оксана МАЛІКІНА
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
В УКРАЇНІ **5**

Геннадій ДМИТРЕНКО, Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА
ПРОПОЗИЦІЇ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
СИСТЕМИ ОСВІТИ У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ **13**

Валерій КОТЛЯРОВ
ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА»
У МІЖНАРОДНОМУ КОНТЕКСТІ **21**

Галина КРИШТАЛЬ, Ірина БРЮХОВЕЦЬКА, Еліна ВАСИЛЬКОНОВА
РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ:
ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ, МОЖЛИВОСТІ **27**

Анастасія МІДІНА
МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
ЯК КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РІЗНИХ РІВНЯХ УПРАВЛІННЯ **36**

Кирило НІКОЛАЄВ
РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИКИ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ **42**

Олександра ОЛЕКСІЄНКО
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНО-ІННОВАЦІЙНОГО
УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ **48**

Юрій РУБАН
ІНСТРУМЕНТИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА **58**

Олександр СЄМІЛЄТОВ
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ **63**

Світлана СИДОРЕНКО
БЕЗБАР'ЄРНА СФЕРА СПІЛКУВАННЯ В ПРОСТОРІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ:
КОМУНІКАТИВНІ ВЕКТОРИ **70**

Анна СТИЧИНСЬКА, Ілля ЛІННИК
НАФТОВА ІНДУСТРІЯ США ЯК ВАЖІЛЬ ВИРІШЕННЯ СУЧАСНИХ
ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ **76**

CONTENTS

Victoria ANDRIIASH, Natalia HROMADSKA, Oksana MALIKINA
MAIN PROBLEMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS
IN UKRAINE..... **5**

Hennadiiy DMYTRENKO, Inna SEMENETS-ORLOVA
PROPOSALS FOR THE NATIONAL STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT
OF THE EDUCATION SYSTEM IN POSTWAR UKRAINE..... **13**

Valerii KOTLIAROV
FEATURES OF THE INFORMATION SECURITY CATEGORY
IN THE INTERNATIONAL CONTEXT..... **21**

Halyna KRYSHTAL, Iryna BRIUKHOVETSKA, Elina VASYLKONOVA
DEVELOPMENT OF THE STATE SECTOR OF THE ECONOMY:
PROBLEMS, PERSPECTIVE, OPPORTUNITIES..... **27**

Anastasiia MIDINA
THE MODEL OF DEVELOPMENT OF PERSONNEL POTENTIAL
OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE AS A COMPONENT
OF STATE REGULATION AT DIFFERENT LEVELS OF ADMINISTRATION..... **36**

Kyrylo NIKOLAIEV
THE ROLE OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE FORMATION
OF ENVIRONMENTAL SAFETY POLICY IN UKRAINE..... **42**

Oleksandra OLEKSIIENKO
HEALTH-PRESERVING PRINCIPLES OF PUBLIC
AND INNOVATIVE MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE..... **48**

Yurii RUBAN
TOOLS OF ELECTRONIC DEMOCRACY FOR INTERACTION BETWEEN
THE STATE AND CIVIL SOCIETY..... **58**

Oleksandr SEMILETOV
IMPACT OF DIGITALIZATION ON LOCAL GOVERNMENT TRANSFORMATION..... **63**

Svitlana SYDORENKO
A BARRIER-FREE SPHERE OF COMMUNICATION
IN THE SPACE OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION: COMMUNICATIVE VECTORS..... **70**

Anna STYCHYNSKA, Illia LINNYK
THE US OIL INDUSTRY AS A LEVER
FOR SOLVING MODERN GEOPOLITICAL CONFLICTS..... **76**

УДК 342.364
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-1

Вікторія АНДРІЯШ
доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, Україна, 54000
ORCID: 0000-0001-5294-7456

Наталія ГРОМАДСЬКА
кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, Україна, 54000
ORCID: 0000-0002-2310-3489

Оксана МАЛІКІНА
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10, Україна, 54000
ORCID: 0000-0002-3377-3443

Victoria ANDRIIASH
Doctor of Science in Public Administration, Professor at the Department of Public Administration of the Educational and Scientific Institute of Public Administration of the Petro Mohyla Black Sea National University, 10, 68 Desantnykiv St, Mykolaiv, Ukraine, 54000
ORCID: 0000-0001-5294-7456

Natalia HROMADSKA
Candidate of Political Sciences, Associate Professor at the Department of Sociology and Political Science of the Faculty of Political Sciences of the Petro Mohyla Black Sea National University, 10, 68 Desantnykiv St, Mykolaiv, Ukraine, 54000
ORCID: 0000-0002-2310-3489

Oksana MALIKINA
Senior Lecturer at the Department of Public Management and Administration of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration of the Petro Mohyla Black Sea National University, 10, 68 Desantnykiv St, Mykolaiv, Ukraine, 54000
ORCID: 0000-0002-3377-3443

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

MAIN PROBLEMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

В статті розглянуто основні передумови виникнення такого соціального явища, як «внутрішньо переміщена особа». Наголошено, що початок повномасштабного вторгнення в Україну змусив багатьох українців змінити свій соціальний статус та практично починати життя з початку: шукати житло та лікарів, дитячі садочки та школи для дітей, й найголовніше – можливість працювати, аби утримувати свою родину в надскладній ситуації, не чекаючи допомоги від держави або ще від когось. Систематизовано основні групи проблем внутрішньо переміщених осіб: матеріального забезпечення, працевлаштування та вирішення житлових проблем. Розглянуто основні напрями вирішення вказаних проблем за допомогою, по-перше, налагодження обліку та реєстрації (перереєстрації) переміщених осіб; по-друге, створення чіткої інструкції щодо отримання всіх видів належної допомоги, формування «єдиного вікна» для їх оформлення; по-третє, сприяння та стимулювання надання якісних медичних послуг за першої ж потреби, особливо особам, які потребують особливої медичної допомоги; по-четверте, розробити та запровадити єдиний портал пошуку роботи для переміщених осіб з відповідними вакансіями та перевагами; по-п'яте, врегулювання питання надання волонтерської допомоги (особливо в нових законодавчих умовах); по-шосте, стиму-

© Андріяш В., Громадська Н., Малікіна О., 2023

лювання та посилення різноманітної соціальної підтримки для різних верст населення з різними потребами та інтересами. Акцентовано увагу на необхідності подолання проблем переміщених осіб, що залежить не лише від державної та волонтерської допомоги і підтримки, але й від створення умов для самодопомоги, вияву власної активності для відбудови свого життя. Доведено, що вказані проблеми відбуваються на фоні браку необхідної інформації для переміщених осіб щодо можливостей отримати допомогу, звернутися до державних органів, вирішити побутові питання, налагодити нові соціальні контакти тощо.

Ключові слова: *переміщені особи, внутрішньо переміщені особи, державна підтримка, волонтерство, адаптація, соціальна допомога.*

The article examines the main prerequisites for the emergence of such a social phenomenon as «internally displaced person». It was emphasized that the beginning of the full-scale invasion of Ukraine forced many Ukrainians to change their social status and practically start life from the beginning: to look for housing and doctors, kindergartens and schools for children, and most importantly – the opportunity to work to support their family in an extremely difficult situation without waiting for help from state or from someone else. The main groups of problems of internally displaced persons are systematized: material support, employment and solving housing problems. The main ways of solving the specified problems were considered with the help of, first, establishing the accounting and registration (re-registration) of displaced persons; secondly, the creation of clear instructions for obtaining all types of appropriate assistance, the formation of a «single window» for their registration; thirdly, promoting and stimulating the provision of quality medical services at the first need, especially to persons who need special medical care; fourth, develop and implement a single job search portal for displaced persons with relevant vacancies and benefits; fifth, settlement of the issue of volunteer assistance (especially in the new legislative conditions); sixth, stimulating and strengthening diverse social support for different segments of the population with different needs and interests. Attention is focused on the need to overcome the problems of displaced persons, which depends not only on state and volunteer assistance and support, but also on creating conditions for self-help, showing one's own activity to rebuild one's life. It has been proven that the specified problems occur against the background of a lack of necessary information for displaced persons regarding opportunities to receive assistance, contact state authorities, resolve household issues, establish new social contacts, etc.

Key words: *displaced persons, internally displaced persons, state support, volunteering, adaptation, social assistance.*

Постановка проблеми. З початку повномасштабної війни в Україні більше 13 мільйонів українців змушені були покинути власні будинки, з них – більше 5 мільйонів залишилися в Україні й вимушені жити в новому статусі «внутрішньо переміщені особи» (далі – ВПО). Більшості з таких людей доводиться все починати спочатку – шукати житло та лікарів, дитячі садочки та школи для дітей, й найголовніше – можливість працювати аби утримувати свою родину в надскладній ситуації не чекаючи допомоги від держави або ще від когось. Як наслідок постає логічне питання: як живуть ті, кому довелося покинути або втратити власний дім внаслідок війни? Які в них головні проблеми? Чи можуть вони з ними впоратися? Чи не змушені залишати країну в пошуках кращої долі?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням щодо поняття «внутрішньо переміщених осіб» та їх основних проблем приділяють багато уваги як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники (О. Перепелюкова, І. Трубавіна та ін.). Аналізуючи наявні наукові роботи, можемо дійти висновку, що теоретичні основи виявлення основних складових, масштабів і рівня проблем внутрішньо переміщених осіб, оцінки їх наслідків ще не сформовано.

Мета дослідження. Мета статті – проаналізувати основні проблеми, що виникли в результаті повномасштабної війни в Україні з появою нової соціальної групи – внутрішньо переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше про переселенців в державі заговорили після анексії Криму та окупації частини Східної України в 2014 році. В 2014 р. кількість переселенців становила майже 300 тис. чоловік [2]. Крім того, більше 2 млн осіб були змушені залишити свої домівки в пошуках кращого життя. Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року призвело до різкого збільшення кількості внутрішніх переселенців, а деякі стали ВПО повторно (рис. 1).

Варто вказати, що реальна кількість ВПО є вищою за вказану офіційно кількість. Справа в тому, що чоловіки, котрі змінили своє місце проживання, здебільшого не реєструються як ВПО з різних особистих причин. Існують цілі родини, які також не реєструються зважаючи на недостатню допомогу зі сторони держави, за їхніми мірками, недостатню підтримку або наявність достатніх доходів чи заощаджень. Не можемо не згадати й наявність психологічного фактору – не всі бажають реєструватися як ВПО маючи надію, що все це «не надовго» й досить скоро можна буде повернутися до дому.

Загальновизнано, що переселенці, з яких би то не було причин, завжди є найбільш вразливою соціальною групою в будь-якій державі, оскільки саме вони досить часто

стикаються з різноманітними складнощами, зокрема: складнощі пошуку житла та роботи, відчуття соціальної ізоляції, мовного конфлікту, психологічного навантаження тощо (рис. 2) [1, с. 4-5].

Більшість проведених досліджень в Україні наголошують, що основними проблемами внутрішньо переселених осіб є: питання житла, можливості працевлаштування, доступу до медичного обслуговування

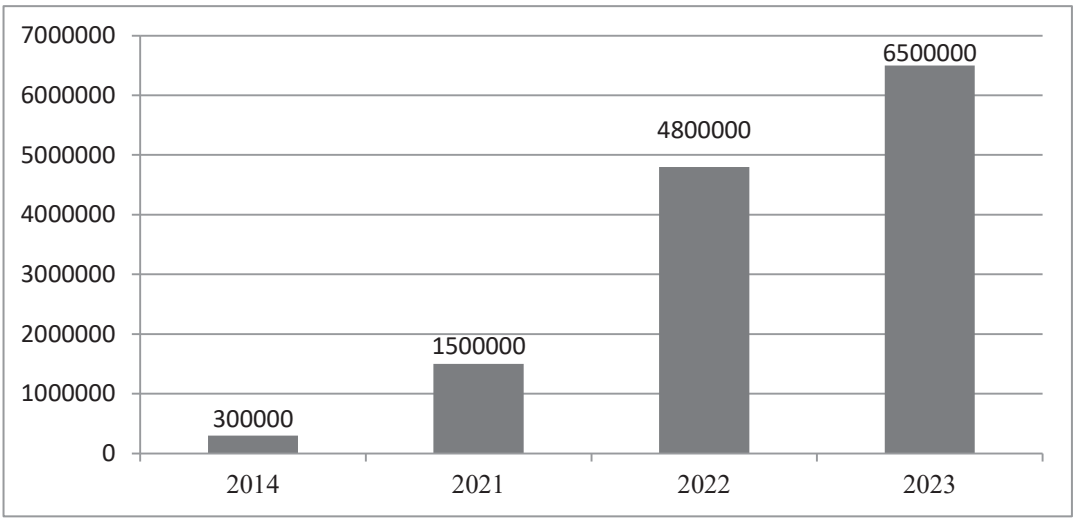

Рис. 1. Динаміка кількості ВПО в Україні 2014–2023 рр.

Джерело: складено авторами

Рис. 2. Основні проблеми ВПО в Україні

Джерело: складено авторами

та освіти, адаптація до нового місця проживання [10]. Зупинимося на деяких з них.

Одним із головних питань для переміщених осіб стало питання житла. Ніхто не був готовий до такого рівня попиту на житло в безпечних регіонах. Більшості переміщених осіб довелося самотужки винаймати житло сплачуючи чималі суми оренди.

Державні програми спрямовані допомогти в цьому питанні виявилися не такими ефективними, як було заплановано [1, с. 5]. Наприклад, початкова вартість оренди окре-

мого будинку на західних територіях на початку війни становила 6-7 тисяч гривень на місяць. Однак з наближенням літа й високого туристичного сезону (незважаючи на його практичну відсутність) ціна почала активно зростати й на початок червня становила 12 тисяч гривень за місяць. На цей час в більшості переміщених осіб, зважаючи на відсутність можливості надходжень нових коштів, почали закінчувати заощадження, що призводило до виникнення та загострення конфліктів між орендарями та орендодавцями [9, с. 111-112]. Наприклад, родину з трьома дітьми було виселено з будинку без попередження. Після місяця в спортивному залі однієї із шкіл вони змушені були переїхати до Польщі, де проживають до нині. Інший приклад, до родини (мати та двоє хлопців), було підселено в кімнату іншу родину, яка складалася з вагітної жінки, бабусі та дівчинки-підлітка. Після двох тижнів поневірянь родина з хлопцями виїхала до Німеччини й повертатися доки не планують.

На сьогодні більше 170 тисяч зруйнованих житлових будинків по всій Україні, або понад 40 млн. квадратних метрів частково зруйнованого житла або такого, що не підлягатиме реконструкції без капітальних ремонтів. Близько 2,5 млн. українців мешкають в зруйнованому або суттєво пошкодженому житлі [3]. Варто наголосити, що вказана цифра є лише попередньою цифрою, оскільки в умовах воєнного стану і тимчасової окупації окремих регіонів точно порахувати кількість житла, що стало непридатним для проживання, неможливо. Крім того наведені дані не враховують шкоду та руйнацію, яку було завдано знищенням Каховської ГЕС тощо. На сьогодні ті, хто втратили житло чи покинули тимчасово окуповану територію, поділилися на дві категорії. Перша категорія ВПО намагається самостійно розв'язувати проблему, орендуючи житло, купуючи нове або переїжджаючи до родичів. Друга категорія – ті, кому нема де жити. Останніми опікується держава за допомогою:

– реалізації соціальної програми «Прихисток» (розміщено близько 700 тис. осіб);

– облаштовані та заселені модульні містечка (більше 20 на майже 4 тис. осіб);

– іпотечні програми – єОселя та інші програми, що мають як переваги так і недоліки [1, с. 5-6].

Варто вказати, що проблема житла часткова вирішена. Але на сьогодні актуальним залишається запит на соціальне житло, а також проблема браку коштів на сплату оренди житла на новому місці та комунальних послуг за житло, що довелося покинути [4]. Борги українців за комунальні послуги сягнули космічних цифр, й держава все ще не виробила чіткого алгоритму вирішення цієї проблеми.

Наступною проблемою стало питання браку коштів – однієї з найпоширеніших проблем серед внутрішньо переміщених осіб: дефіцит коштів на речі першої необхідності, одяг та лікування тощо. Це зумовлено втратою роботи, майна та витратами на оренду житла. Навіть самі переселенці відзначають, що рівень підтримки від держави у цьому питанні недостатній [4]. За підрахунками Міжнародної організації міграції, ВПО в Україні є понад 6,5 млн. осіб. Запровадження щомісячних виплат ВПО коштує бюджету 13 млрд. грн. щомісяця. Держава максимально швидко намагалася вирішити й це питання, але кількість потребуючих зростала просто катастрофічно. Давалися в знаки й брак коштів та бюрократичні процедури. Аби подолати такі труднощі деякі з внутрішньо переміщених намагалися вирішити цю проблему самотужки шукаючи можливість працювати. Це виявилося практично неможливим завданням. Більшість вакансій містили пропозиції з низьким рівнем заробітної плати або важкими умовами праці, на які не погоджувалися місцеві мешканці. Проблематичним було й питання переселенців, які мали дітей, яких в свою чергу не було куди прилаштувати на час роботи [12, с. 435]. Варто вказати, що великою проблемою стало небажання роботодавців брати на роботу переміщених осіб, мотивуючи тим, що вони завтра можуть переїхати в інше місце, а такі працівники зовсім не вигідні. Можемо навести приклад родини, яка втративши свій власний невеличкий бізнес змушена була на новому місці обробляти людям городи за платню, аби прогодувати родину. Лише через три місяці дружині вдалося влаштуватися офіційно на роботу в ЦНАП, а чоловікові запропонували роботу в благодійній організації. На сьогодні вони винаймають житло й будуть плани на майбутнє на території України.

Варто вказати, що держава намагається підтримувати ВПО, пропонуючи роботодавцям виплачувати по 6,5 тис. грн за кожного працевлаштованого переселенця. Ці кошти бізнес витрачатиме на оплату праці таких працівників. Це позитивний крок, оскільки саме працевлаштування ВПО повинно бути основою їх підтримки. Варто вказати, що представники вітчизняного бізнесу намагалися максимально допомогти своїм працівникам в міру власних можливостей: одні виплатили заробітну плату за лютий та березень й зму-

шені були закриватися; інші шукали шляхи перевезення власного бізнесу в безпечніші місця й пропонували переїжджати своїм працівникам; інші починали змінювати сферу діяльності й переходити на нові рівні та види діяльності. Не можемо не згадати бюджетні установи, які, незважаючи на складнощі, держава намагалася максимально забезпечувати відповідними обсягами фінансів, для виплат заробітної плати. Однак це все одно призвело до збільшення кількості безробітних не лише на територіях, на яких відбуваються військові дії, а в цілому по Україні (рис. 3).

Варто зауважити, що більшість вважає вказані цифри дещо завищеними, оскільки в стані війни практично неможливо вести достовірну статистику. Однак ситуація на ринку праці свідчить про наявність проблем в українців з пошуками роботи.

Щодо наступної проблеми, з наданням медичних послуг в Україні також існують певні труднощі: по-перше, 200 медичних закладів зруйновано; по-друге, біля 1,5 тис. медичних закладів пошкоджено; по-третє, на початку війни з країни виїхало більше 3 тис. медичних працівників, серед яких лікарі та

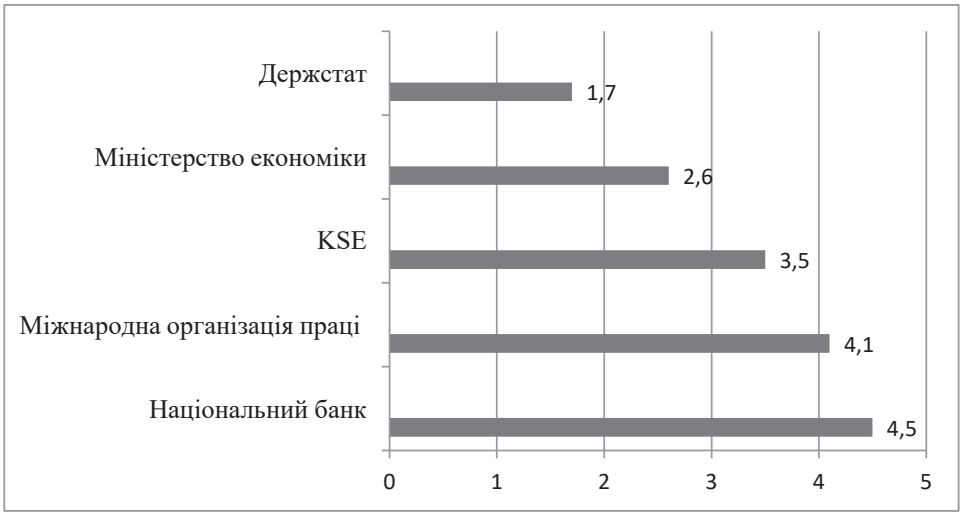

Рис. 3. Кількість безробітних за різними оцінками (млн осіб)

Джерело: [7]

медичні сестри, без врахування санітарок [8]. Однак вже починаючи з другої половини 2022 року кількість медичних працівників в країні починає зростати – медики не лише починають повертатися додому, приїздять бажаючі допомагати у складній ситуації. На сьогодні медичні послуги для ВПО в основному надаються безкоштовно або зі знижками. Однак для отримання медичної допомоги людина повинна мати декларацію з сімейним лікарем. Держава значно спростила систему, ВПО не потрібно заключати декларацію з лікарем у новому регіоні проживання. Однак значна частина ВПО взагалі ще не уклали декларацію з лікарем та не володіють інформацією щодо всього переліку доступних медичних послуг. На ряду з цим, великою проблемою стало питання медицини для переміщених осіб, особливо для тих, хто потребує особливого медичного догляду або ліків. Мова йде не лише про діагностичні обстеження або можливість отримати консультацію вузькопрофільного спеціаліста. Критичною ситуація була для переселенців, що потребували особливої медичної допомоги в ліках (інсуліни, психотропні препарати тощо) та медичному догляді (вади руху, зору тощо). Більшість переселенців, які зіткнулися з такими проблемами, були змушені виїхати за кордон й саме в ту країну, яка пропонувала максимальні можливості для їхнього існування. Хворі на діабет в Швейцарії отримали можливість обміняти свої інсулінові помпи на помпи нового покоління. Румунія забезпечила транспортування та необхідні умови перебування на її території для людей з проблемами опорно-рухового апарату. Однак, левова частка людей з інвалідністю змушені були залишитися в Україні внаслідок необхідності проходження МСЕК, що було надскладною процедурою навіть за мирних часів.

Намагаючись вирішити вказані проблеми родини з дітьми повинні були також не забувати про необхідність навчання своїх дітей.

Варто вказати, що ще починаючи з 2014 року війна по-різному впливає на освітній процес в Україні. Українські діти намагаються навчатися:

– в місцях постійного проживання, що розташовані далеко від зони бойових дій, але також змушені зважати на повітряні тривоги та інші фактори, що перешкоджають ефективному освітньому процесу;

– в якості ВПО, яким не завжди вистачає місць в школах тієї місцевості, де їм довелося виїхати;

– в закордонних школах, намагаючись поєднувати відвідування зарубіжної школи та навчання в дистанційному форматі в українській школі;

– на тимчасово окупованих територіях, без можливості отримати українську освіту;

– на територіях, що були недавно звільнені від російської окупації, з вимушеною великою перервою у навчанні за час окупації та з високою ймовірністю зруйнованих вщент закладів освіти;

– на територіях, що розташовані близько до зони активних бойових дій, що практично унеможливлює хоч який освітній процес [5].

Варто вказати, що всі діти перебувають в різних умовах, але всі вони переживали численні повітряні тривоги, відключення електроенергії (що інколи тривало не одну добу), відсутність Інтернету, особистого простору для навчання, відповідних гаджетів – все це ускладнювало й без того складний процес онлайн-навчання. Варто згадати й дітей, що були примусово депортовані до росії чи білорусі, які взагалі втратили будь-які можливості освітнього процесу. Якщо говорити про шкільну освіту, то все відбувається на фоні запровадження реформи «Нової української школи» в 5 класах, яка потребує реалізації великої кількості відповідних заходів.

Щодо вищої освіти, то офіційно в Україні налічується більше 80 тис. студентів з числа ВПО. Переміщення освітніх закладів з окупованих територій, що спричинило неможливість студентів отримувати освітні послуги за постійним місцем проживання. В Україні тимчасово переміщено 29 закладів вищої освіти та 64 відокремлених структурних підрозділи державної, комунальної й приватної форм власності закладів вищої освіти [6]. Втрата можливості оплачувати навчання за діючими контрактами. Крім того, через тривалі повітряні тривоги та відключення електропостачання по кілька годин освітній процес на безпечних територіях також переривається. Адже коли викладачі та студенти перебувають в укритті під час повітряної тривоги або без електропостачання та відповідно якісного Інтернету, учасники освітнього процесу не можуть продовжити в цей час ні очне, ні дистанційне навчання. Тому значну частину навчального часу діти навчаються самостійно. Усе це тільки посилює освітні втрати. Згідно результатів більшості соціологічних досліджень, якість освіти погіршилася для 55% [5].

Зрозуміло, що вказані проблеми потребують значної уваги зі сторони держави. На сьогодні, підтримку державою ВПО можна поділити на три основні напрями:

– матеріальна підтримка – запровадження щомісячних виплат;

– працевлаштування – різноманітні програми для роботодавців та бізнесу щодо працевлаштування ВПО або відкриття власної справи на новому місці;

– вирішення житлових проблем – запровадження компенсацій витрат на оплату комунальних послуг тощо.

Що для цього все ще потрібно зробити:

– налагодити облік та реєстрацію ВПО, визначити їх реальну кількість, склад, місця перебування, нагальні потреби, оскільки без глибокого розуміння характеристик адресної групи рішення щодо неї ризикують бути неефективними, а то й помилковими;

– створення як мінімум чіткої інструкції щодо отримання всіх видів допомоги, як максимум – «єдиного вікна» для їх оформлення;

– сприяння наданню медичних послуг (налагодження контактів із сімейними лікарями, медичний огляд, відшкодування вартості життєво необхідних ліків);

– створити портал пошуку роботи для ВПО або взаємодіяти з існуючими порталами пошуку роботи, які би створили розділи з вакансіями саме для ВПО;

– формування волонтерських центрів, які хоча б частково брали на себе функції дитячих садків, допомога у самоорганізації з догляду дітей одне одного, допомога у розв'язанні бюрократичних питань у разі створення волонтерських (чи навіть частково комерційних) дитячих закладів тощо [11];

– посилення соціальної підтримки – участь у створенні підприємств, яку західні інвестори можуть здійснити через інвестиції, пільгові кредити тощо.

Висновки. Таким чином, всі вказані проблеми відбувалися на фоні браку необхідної інформації для переміщених осіб щодо можливостей отримати допомогу, звернутися до державних органів, вирішити побутові питання, налагодити нові соціальні контакти тощо. Чи зламало це більшість із них? Ні. Чи

стимулювало покинути рідну землю? Певну частину, яка пообіцяла сама собі обов'язково повернутися. Не всі люди проявляли негативні споживацькі настрої щодо переселених осіб. Деякі, навіть перебуваючи далеко від своїх домівок на Україні, відчиняли їх для незнайомих людей, намагаючись допомогти всім чим можуть. Війна й проблеми переміщених осіб є перевіркою людяності. Чи вдасться впоратися із вказаними проблемами? Так. І це не просто слова, історія українського народу має, на жаль, приклади відродження з надзвичайно складних, практично неможливих ситуацій. Головне питання в тому, які саме уроки ми винесемо із цієї ситуації, аби не допустити її повторення.

Література:

1.Андріяш В.І. Соціальна відповідальність держави в сфері забезпечення соціального захисту населення в умовах війни в Україні. Публічне управління та місцеве самоврядування. № 2. 2023. С. 3–9.

2.Біженці та вимушені переселенці російсько-української війни (з 2014). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki

3.Більше ніж 2,4 мільйона українців втратили домівки за час війни. Що з обіцяним житлом від держави? URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/11/7/693516/

4.Брак грошей і роботи. З якими проблемами стикаються переселенці в Україні через рік повномасштабки. URL: https://svoi.city/articles/274500/problemi-pereselenciv

5.Де і як навчаються українські діти в часи війни: проблеми, пропозиції, рекомендації. URL: https://eo.gov.ua/de-i-iak-navchaiutsia-ukrainski-dity-v-chasy-viyny-problemy-propozytsii-rekomendatsii/2022/11/16/

6.Забезпечення права на вищу освіту для внутрішньо переміщених осіб: дослідження. URL: https://www.helsinki.org.ua/publications/zabezpechennia-prava-na-vyshchu-osvitu-dlia-vnutrishno-peremishchenykh-osib-doslidzhennia/

7.Мільйони українців втратили роботу через війну. Звідки вони беруть гроші на життя? URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/

8.НСЗУ стверджує, що в Україні побільшало лікарів і медперсоналу під час війни. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/12/252303/

9.Перепелюкова О. Вирішення нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2015. № 6. С. 110–116.

10. Переселенці в Україні найбільше потребують роботи і житла. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3606253-pereselenci-v-ukraini-najbilse-potrebuut-roboti-i-zitla.html

11. Проблеми і потреби внутрішньо переміщених осіб: результати якісного дослідження. URL: https://activegroup.com.ua/2022/05/31/problemi-i-potrebi-vnutrishno-peremishhenix-osib-rezultati-yakisnogo-doslidzhennya/

12. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / науковий журнал. Суми : СДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. №8 (52). С. 434–446.

References:

1.Andriiash V.I. (2023). Sotsialna vidpovidalnist derzhavy v sferi zabezpechennia sotsialnoho zakhystu naselennia v umovakh viiny v Ukraini [Social responsibility of the state in the sphere of providing social protection of the population in the conditions of war in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia.* № 2. S. 3-9. [in Ukrainian].

2.Bizhentsi ta vymusheni pereselentsi rosiisko-ukrainskoi viiny (z 2014) [Refugees and IDPs of the Russian-Ukrainian war (since 2014)]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki [in Ukrainian].

3.Bilshe nizh 2,4 miliona ukraintsiv vtratyly domivky za chas viiny. Shcho z obitsianym zhytlom vid derzhavy? [More than 2.4 million Ukrainians lost their homes during the war. What about the promised housing from the state?]. Retrieved from https://www.epravda.com.ua/publications/2022/11/7/693516/ [in Ukrainian].

4.Brak hroshei i roboty. Z yakymy problemamy stykaiutsia pereselentsi v Ukraini cherez rik povnomasshtabky [Lack of money and work. What problems are resettled people in Ukraine facing after a year of full-scale migration]. Retrieved from https://svoi.city/articles/274500/problemi-pereselenciv [in Ukrainian].

5.De i yak navchaiutsia ukrainski dity v chasy viiny: problemy, propozytsii, rekomendatsii [Where and how do Ukrainian children study during the war: problems, proposals, recommendations]. Retrieved from https://eo.gov.ua/de-i-iak-navchaiutsia-ukrainski-dity-v-chasy-viyny-problemy-propozytsii-rekomendatsii/2022/11/16/ [in Ukrainian].

6.Zabezpechennia prava na vyshchu osvitu dlia vnutrishno peremishchenykh osib: doslidzhennia [Ensuring the right to higher education for internally displaced persons: research]. Retrieved from https://www.helsinki.org.ua/publications/zabezpechennia-prava-na-vyshchu-osvitu-dlia-vnutrishno-peremishchenykh-osib-doslidzhennia/ [in Ukrainian].

7.Miliony ukraintsiv vtratyly robotu cherez viinu. Zvidky vony berut hroshi na zhyttia? [Millions of Ukrainians lost their jobs because of the war. Where do they get money for living?]. Retrieved from https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/ [in Ukrainian].

8.NSZU stverdzhuie, shcho v Ukraini pobilshalo likariv i medpersonalu pid chas viiny [NSHU claims that Ukraine increased the number of doctors and medical personnel during the war]. Retrieved from https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/12/252303/https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/12/252303/ [in Ukrainian].

9.Perepeliukova O. (2015). Vyrishennia nahalnykh problem vnutrishno peremishchenykh osib [Solving urgent problems of internally displaced persons]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia.* № 6. S. 110-116. [in Ukrainian].

10. Pereselentsi v Ukraini naibilshe potrebuiut roboty i zhytla [IDPs in Ukraine most need work and housing]. Retrieved from https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3606253-pereselenci-v-ukraini-najbilse-potrebuut-roboti-i-zitla.html [in Ukrainian].

11. Problemy i potreby vnutrishno peremishchenykh osib: rezultaty yakisnoho doslidzhennia [Problems and needs of internally displaced persons: results of a qualitative study]. Retrieved from https://activegroup.com.ua/2022/05/31/problemi-i-potrebi-vnutrishno-peremishhenix-osib-rezultati-yakisnogo-doslidzhennya/ [in Ukrainian].

12. Trubavina I. M. (2015). Problemy vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini yak osnova sotsialno-pedahohichnoi roboty z nymy [Problems of internally displaced persons in Ukraine as a basis for socio-pedagogical work with them]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii / naukovyi zhurnal.* Sumy : SDPU imeni A. S. Makarenka. №8 (52). S. 434-446. [in Ukrainian].

УДК 351:331.108
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-2

Геннадій ДМИТРЕНКО
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-8211-5690

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА
доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного адміністрування, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039; старший науковий співробітник, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, вул. Роменська, 87, Суми, Україна, 40002
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Hennadiiy DMYTRENKO
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Personnel Management and Labor Economics, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-8211-5690

Inna SEMENETS-ORLOVA
Doctor of Public Administration, Head of the Department of Public Management, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039; Senior Research, Symu State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 87, Romenska St, Sumy, Ukraine, 40002
ORCID: 0000-0001-9227-7426

ПРОПОЗИЦІЇ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ

PROPOSALS FOR THE NATIONAL STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM IN POSTWAR UKRAINE

На сторінці 7 «Візії майбутнього освіти і науки України», яка була розміщено на сайті МОН України 12.07.2023, в рубриці «Запрошуємо до обговорення», правильно зазначено, що розроблення Національної стратегії розвитку освіти є наступним кроком для реалізації візії. Там же уточнено, що: «Необхідно пріоритезувати актуальні проблеми, узагальнити цілі та розробити конкретний план дій, який буде містити кроки з упровадження змін у школах, університетах, інших закладах освіти і наукових установах. Цей план повинен бути реалістичним, масштабованим та орієнтованим на результат». Зауважимо, що останнє має особливу цінність. При цьому доречно додати, що самі плани повинні включати такі ключові системні елементи для кожної структури системи освіти, як конкретні кінцеві цілі, засоби їх досягнення, включаючи ресурси і певні педагогічні технології, а також оцінювальні кінцеві результати, які фіксують рівні досягнення конкретних стратегічних цілей. Саме це і обумовить цілісність обґрунтування Національної Стратегії… від А до Я. Вищенаведені у візії змістовні завдання покладено в основу представленої нижче Національної Стратегії розвитку освіти в Україні, яка є органічною частиною наукового продукту «ІНТЕЛЕКТ-КЛУБУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ». Цей продукт має назву: «НОВИЙ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ КУРС (НЛУК) УКРАЇНИ в контексті цивілізаційного розвитку світу». В НЛУК відводиться велика роль миротворчій освіті, яка є дуже важливою складовою модернізованого механізму державного управління в повоєнній Україні.

Ключові слова: *публічне управління, публічне управління у сфері освіти, розвиток освіти, освітні зміни, механізми державного управління, реформа, розвиток суспільства, освітня реформа, громадянська освіта, громадянське суспільство, держава, громадянин.*

On page 7 of the "Vision of the Future of Education and Science of Ukraine", which was posted on the website of the Ministry of Education and Science of Ukraine on July 12, 2023, in the section "We invite you to discuss", it is correctly stated that the development of the National Strategy for the Development of Education is the next step for the implementation of the vision. It is also specified that: "It is necessary to prioritize current problems, summarize goals and develop a specific action plan, which will contain steps to implement changes in schools, universities, other

© Дмитренко Г., Семенець-Орлова І., Максимів М., 2023

educational institutions and scientific institutions. This plan must be realistic, scalable and results-oriented." Note that the latter has a special value. At the same time, it is appropriate to add that the plans themselves should include such key system elements for each structure of the education system as specific final goals, means of achieving them, including resources and certain pedagogical technologies, as well as evaluative final results that record the levels of achievement of specific strategic goals. This is what will determine the integrity of the justification of the National Strategy... from A to Z. The above-mentioned meaningful tasks in the vision are the basis of the National Strategy for the Development of Education in Ukraine presented below, which is an organic part of the scientific product of the "INTELLECT CLUB OF THE CIVILIZATION DEVELOPMENT OF UKRAINE". This product is called: "NEW PEOPLE-CENTERED MANAGEMENT COURSE (NLUK) OF UKRAINE in the context of the civilizational development of the world." In NLUK, a great role is given to peacekeeping education, which is a very important component of the modernized mechanism of state administration in post-war Ukraine.

Key words: *public administration, public administration in the field of education, development of education, educational changes, mechanisms of state administration, reform, development of society, educational reform, civic education, civil society, state, citizen.*

Актуальність проблеми. Україна є органічною частиною людства на планеті Земля та ще дуже відомою у всьому світі як борець за свою незалежність проти надвеликої за розміром і шовіністично налаштованої сусідської Росії, яка керується авторитарно зверх амбітним лідерством з низьким рівнем загальнолюдської моралі.

І це в той час, коли всьому людству необхідно об'єднуватися, щоб спільними зусиллями домогтися відведення наявних потенційних катастроф, що загрожують йому на протязі останніх десятиліть. Мова йде про кліматичну катастрофу, яка наближається завдяки діяльності людей через викиди парникових газів і про соціальні катастрофи у вигляді війн з можливим ядерним продовженням та інших протистоянь (як наслідок поведінки людей на кшталт «Павуки в банці»). А ще загрожують людству наслідки невідворотної глобалізації із розвитком інтернету і вибуховим зростанням нових знань, в яких людство може захлинутися. А також можливі пандемії, уникнення яких також залежить від об'єднання зусиль і дій людства в напрямі профілактики, а потім і лікування.

У всіх цих змінах людський фактор відіграє визначальну роль. Тому і порятунок людства залежить від якісного людського складу планети і їх поведінки та можливостей дати собі та іншим раду на єдиній планеті.

При цьому є ще одна надважлива обставина: люди народжуються на світ, щоб бути щасливими. Тобто, щоб кожна особистість змогла самореалізуватися шляхом задоволення своїх потреб. Але не за рахунок інших, а при спільній взаємодії з іншими (саме на цьому сьогодні базується новий гуманізм у сучасній цивілізації).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У цьому контексті є сенс навести надважливий вислів співзасновника Римського Клубу Ауреліо Печчеї. Спостерігаючи неперервні та тривалі дії глобальних і регіональних криз, він прийшов до висновку, що *…«єдиний шлях до порятунку лежить через те, що я називаю людською революцією – через новий гуманізм, що веде до розвитку вищих людських якостей…»* [2].

Так чому б саме в Україні, яка героїчно бореться з диктаторським антидемократизмом з допомогою цивілізованих країн і яку вже знає весь світ, не розпочати цю благородну справу – безкровну людську революцію.

Природньо людина є надскладним явищем на багатогранному емоційному фундаменті. Тому вкрай необхідно виокремити головне із множини другорядного, щоб свідомо впливати на це головне через ефективне управління за кінцевими цілями і результатами. Виходячи з цього людина розглядається як цілісна особистість і одночасно як головна продуктивна сила суспільства. В першому випадку пріоритет має егоцентричний стрижень в контексті власної самореалізації. В другому випадку пріоритет має соціальний стрижень за принципом – і собі, і людям.

Саме тому стратегічні цілі розвитку освіти повинні здійснювати балансування в кожній людині обох стрижнів. У цьому контексті особливу увагу доцільно звернути на дві якості людей, які стають дійсними індикаторами такої збалансованості.

Перша з них являє собою інтелектуальну складову особистості, якою є аналітико-пізнавальна активність (АПА).

Друга – соціальну складову, а саме – загальнолюдську мораль (ЗЛМ), сутність якої є повага людини до природи і інших людей (ядро еколюдиноцентризму). Це обумовлює цінність людини в суспільстві. Наприклад, якщо у людини високорозвинене АПА (на якій базується стратегічне мислення і масштабний розум) при низькому рівні ЗЛМ, то така людина несе загрозу для суспільства і навіть людства. І краще для суспільства буде навпаки. А для людини?

Розвинене АПА забезпечує потребу людини в самореалізації не тільки через здат-

ність самостійно набувати і постійно оновлювати знання і вміння та засвоювати їх на рефлексивному рівні для практичного застосування, а ще й через бажання постійного самопізнання власного «Я» і самовдосконалення на цій основі.

Розвинене ЗЛМ забезпечує потребу в соціальній самореалізації людини в різних соціумах, сприяючи самореалізації інших. Здійснюється це через прояв у поведінці таких кращих людських якостей, як людяність, емпатія, відповідальність, доброзичливість, лояльність, толерантність та ін. При цьому витісняються потужні негативні якості: агресивність, ворожість, заздрість та ін., що ведуть до роз'єднання людей і стану «Павуків в банці» як у різних соціумах, так і в країні та між різними державами.

Мета статті – на основі аналітичного підходу запропонувати авторське бачення узагальнення стратегічних цілей розвитку освіти.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, узагальнюючою стратегічною ціллю розвитку освіти в повоєнній Україні повинно стати «Формування цілісної і ціннісної самореалізованої особистості на фундаменті свідомого розвитку кращих людських якостей» (маючи на увазі, що фундаментальними з них в цьому змінному світі є аналітико-пізнавальна активність – АПА і загальнолюдська мораль – ЗЛМ).

Унікально-універсальний технологічний інструментарій виміру рівня досягнення цілей в системі освіти

В чому сутність?! Якщо запровадити вимір наявності кращих **людських якостей кількісною мірою**, то можна управляти процесом свідомого формування кращих якостей, природно гальмуючи розвиток негативних. В результаті стане можливим організувати системне діагностування миротворчих людських якостей, спостерігати їх динаміку після застосування новітніх педагогічних методик і прийомів. Виникає велика доцільність залучення до такої діагностики самих учнів та їх батьків, які будуть спільно з учителем спостерігати в динаміці щодо своїх успіхів та невдач у вихованні дітей за певними параметрами.

Тобто у випадку одержання кількісного показника наявності у здобувача освіти кращих людських якостей здійснюється певною мірою переворот у формуванні людського капіталу. Бо з'являється механізм ефективного формування культури системного управління (КСУ) за цілями і кінцевими результатами в галузі освіти, що зовсім не характерно для традиційної освіти та невідоме ще ні в одній із країн світу.

Головним технологічним важелем такого перевороту стає кваліметрична цифровізація освітнього процесу завдяки використанню факторно-критеріальних оціночних моделей із галузі нечіткої математики. Результат наявності в людині тієї чи іншої якості визначається в індексному вигляді від 1.0 (ідеал, норма, стандарт) до 0.0 (коли наявність якості зовсім не спостерігається).

При діагностуванні наявності якостей, починаючи з підліткового віку, беруть участь також учні, а результати заносяться у спеціальну «Картку досягнень особистості», яка діє паралельно з Табелем успішності навчання (як вже практикується в НУШ). Кожні півроку динаміка індексів за кожним показником обговорюється спільно – вчитель, учень, батьки. Ця динаміка офіційно визнається як кінцеві результати діяльності вчителів і учнів, а також керівників навчальних закладів.

Вперше спроби використати універсальну технологію кваліметричної цифровізації освітнього процесу були опубліковані в літературі [3, 4, 5, 6], а вже потім в [7, 8, 9, 10, 11].

Упровадження змін у структурах системи освіти згідно нових планів з орієнтацією на досягнення стратегічних цілей

Слід звернути увагу на дві тези. По-перше, тут висвітлюються тільки головні (ключові, основоположні) напрями розвитку освіти, що обумовлюють системний характер такого розвитку. По-друге, під якістю освіти розуміється її здатність сприяти самореалізації кожної особистості в мінливому світі з обов'язковим урахуванням суспільних інтересів, включаючи оточуючі соціуми (в тому числі трудові), суспільство в цілому, а також інтереси всього людства.

Саме це і забезпечує дві стрижневі людські якості, про які вже згадувалося вище: аналітико-пізнавальна активність і загальнолюдська мораль. Індекси АПА і ЗЛМ характеризують динаміку досягнення стратегічних цілей освіти через фіксацію кінцевих результатів діяльності всіх учасників освітнього процесу в дошкільних закладах освіти, школах, професійних і вищих, а також системі післядипломної освіти. Що в кінцевому результаті приведе до змін в управлінні всією системою освіти, починаючи з апарату МОН України.

1.1. Дошкільна освіта

А. Кінцева ціль: сприяння оперативній і стратегічній (на майбутнє) самореалізації дитини. Оперативна самореалізація дошкільника здійснюється тоді, коли у закладі існує доброзичливий клімат і цікаве навчання.

Б. Засоби досягнення цілі: сприятливі умови праці і компетентні, мотивовані вихователі (які творче сприймають діагностування на основі факторно-критеріальної кваліметрії).

В. Кінцеві результати у цифровому вигляді:

• Індекс комфортності перебування дитини у закладі через доброзичливість атмосфери і зацікавленість до навчання (опитуються батьки).

• Індекс АПА.

• Індекс ЗЛМ.

Діагностування здійснюється два рази на рік з занесенням у «Картку досягнень особистості»

1.2. Середня освіта

А. Кінцева ціль: сприяння оперативній і стратегічній самореалізації учнів в різних соціумах з урахуванням інтересів інших людей (в рамках нового гуманізму).

Б. Головні засоби досягнення цілей: творча дебюрократизована атмосфера праці і творчі, компетентні, моральні і мотивовані вчителі, здатні поступово відходити від репродуктивних методів навчання.

В. Кінцевий результат: конкурентоздатний випускник, рівень конкурентоздатності якого вимірюється інтегральним індексом, який складається із:

• Індексу АПА.

• Індексу ЗЛМ.

• Індексу засвоєння на рефлексивному рівні фундаментальних «ядер знань» (з кожного предмета).

• Індексу самопізнання власного «Я», включаючи «сродну» працю і лідерські якості.

1.3. Професійна освіта

А. Кінцева ціль: сприяти оперативній і реальній самореалізації здобувачів освіти в професійній діяльності та в різних соціумах з урахуванням інтересів інших людей.

Б. Головні засоби досягнення цілі: творча, дебюрократизована атмосфера праці і творчі, компетентні, моральні і мотивовані вчителі і викладачі, здатні поступово відходити від репродуктивних методів навчання.

В. Кінцевий результат: конкурентоспроможний на ринку праці випускник, рівень конкурентоспроможності якого вимірюється інтегральним індексом, який складається із:

• Індексу АПА.

• Індексу ЗЛМ.

• Індексу засвоєння актуальних професійних знань та вмінь.

1.4. Вища освіта

А. Кінцева ціль: сприяти оперативній і стратегічній самореалізації здобувачів освіти в трудовій діяльності і в різних соціумах з урахуванням інтересів інших людей.

Б. Головні засоби досягнення цілі: творча дебюрократизована атмосфера праці і творчий, компетентний, моральний і мотивований науково-педагогічний персонал.

В. Кінцевий результат: конкурентоспроможний випускник, здатний самореалізуватися у всіх сферах організації суспільства, як особистість і одночасно головна продуктивна сила суспільства. Його конкурентоспроможність вимірюється інтегральним індексом, який складається із:

• Індексу АПА.

• Індексу ЗЛМ.

• Індексу засвоєння «ядер» фундаментальних і актуальних професійних знань і вмінь на рефлексивному рівні.

• Індексу самопізнання власного «Я» за різними якостями, у тому числі для побудови кар'єри.

1.5. Післядипломна освіта (освіта дорослих)

А. Кінцева ціль: сприяти подальшій самореалізації спеціалістів у трудовій діяльності та побудові кар'єри.

Б. Головні засоби досягнення цілі: творча дебюрократизована атмосфера праці і творчі, компетентні, досвідчені викладачі-коучі.

В. Кінцевий результат: позитивна динаміка одержаних актуальних професійних знань, в тому числі в напрямі здійснення подальшої кар'єри особистості та формування кадрового резерву. Вимірюється індексом такої динаміки на початку і при завершенні перебування в закладах післядипломної освіти.

Масштабованість змін у контексті реалізації «Стратегії…»

Залучення учнів до навчання і самопізнання власного «Я» в системі середньої освіти. Важко переоцінити значення «навчити дитину вчитися впродовж життя» для її самореалізації в глобалізованому і постійно мінливому інформаційному просторі, коли оновлення і аналіз знань стає внутрішньою потребою кожної людини. Те ж саме стосується і самопізнання власного «Я» і самовдосконалення учнів на цій основі. Невирішеність названих проблем навіть в кращих системах освіти є фактом сумним і очевидним.

В цьому контексті є сенс нагадати глибокий вислів українського Сократа Г. Сковороди: *«Нам недобре від того, що ми знаємо багато зайвого, а не знаємо найпотрібнішого: самих себе. Не знаємо того, хто живе в нас. Якби ми знали…, то життя наше було б зовсім інше»* [12]. Коментарі, як кажуть, зайві. І це факт.

Ось чому індекс АПА стає основоположним фундаментальним інструментом пробудження інтересу здобувачів освіти до вирішення обох проблем природним чином без постійного тиску з боку вчителів і батьків.

Нові можливості відбору і самовідбору управлінської еліти.

Факт. Україна за 30 років (1991 – 2021 рр.) не зуміла конвертувати свою незалежність в національний успіх. За думкою великого українського патріота, члена Римського Клубу Богдана Гаврилишина, в нашій країні тому не йдуть реформи, що *«при владі не має компетентних, порядних, патріотичних людей»* [13].

Ситуацію можна поступово, але кардинально змінити на кращу. Наприклад, якщо: по-перше, в Конституцію внести доповнення стосовно того, що Президент і народні депутати повинні бути «здатними» і готовими до виконання державних функцій; по-друге, визначити якості, якими обов'язково повинен володіти претендент; по-третє, висвітлити індекси АПА, ЗЛМ і лідерських якостей із «Карток досягнень особистості» (які стають документами строгої підзвітності) кожного випускника середньої освіти. Можна сподіватися, що поступово черга претендентів на високі політичні посади різко зменшиться (наявність фінансових накопичень вже не буде відігравати вирішальну роль), в тому числі і за рахунок самовідведення своїх кандидатур.

Ефективна культура системного управління за кінцевими результатами.

Уже доведеним є факт, що найбільш ефективною управлінською культурою в організаціях, корпораціях у різних галузях є така культура, яка забезпечує умови для розкриття внутрішнього потенціалу кожного працівника при злагодженій взаємодії з іншими учасниками виробничого процесу в рамках досягнення кінцевих цілей і кінцевих результатів з можливостями одержання синергетичного ефекту.

У такій специфічній сфері (людина – людина) як освіта ще ніколи мова не йшла про означену вище культуру управління. Наразі йдеться про відсутність методів виміру кінцевих результатів кількісною мірою, зокрема, наявності в здобувачів освіти кращих людських якостей. Тому освіта була завжди далекою від цієї ефективної культури управління, без бачення здобувачами освіти, вихователями, вчителями і викладачами об'єктивних результатів своєї діяльності, що є потужною мотивацією для їх конкретних дій.

З появою можливостей виміру цих результатів картина змінюється: виникає системоутворюючий стрижень – чіткий індексний кінцевий результат: від дошкільних закладів освіти до випускників ЗВО. Саме цей стрижень обумовлює дебюрократизацію державного управління освітою, починаючи з Міністерства освіти і науки (яке одержить, нарешті, кінцеві результати своєї діяльності) і зробить корисним працю всіх учасників освітнього процесу.

Якість освіти в новому вимірі

Дійсна якісна освіта створюється в освітніх закладах тими, хто безпосередньо працює зі здобувачами, тобто компетентними, порядними, патріотичними, мотивованими вихователями, вчителями, викладачами. І ніякі зовнішні бюрократичні надбудови у вигляді ЗНО і НАЗЯВО її не підвищать. Інша справа, якщо перейти всій освітній галузі на культуру системного управління (КСУ) за кінцевими результатами.

Тоді наскрізне діагностування наявності динаміки АПА і ЗЛМ з дитячого садка (які складають сутність компетентностей «Навчитися вчитися впродовж життя» і «Жити разом в мультикультурних соціумах») надає можливість наступним ступеням освіти стати природним контролером попередніх. А роль ЗНО може зіграти якраз два ключові наскрізні індекси – АПА і ЗЛМ за ступенями освіти.

Що стосується змін в діях МОН, то в рамках КСУ крім дебюрократизації вирішується ще група завдань. По-перше, робиться все, щоб витрати на освіту управлінська еліта розглядала як інвестиції в майбутнє. По-друге, всіляко підвищується імідж/статус педагогів, у тому числі за рахунок гідної винагороди за найвідповідальнішу працю. Кінцеві результати останнього прозоро висвітлюються відповідною динамікою індексів кращих людських якостей, в тому числі суспільно значущих – АПА і ЗЛМ.

Національна стратегія розвитку миротворчої освіти в Україні як приклад для інших країн світу

Якщо включити масштабне мислення і мати при цьому потребу в трансцендентності, тоді можна засвідчитися в тому, що одна країна і навіть декілька з них не можуть відвести загрозу кліматичної катастрофи, що наближається, і ліквідувати всі війни, а також протистояти негативним наслідкам інформаційної революції і пандеміям.

Тому ідея орієнтувати системи освіти різних країн на формування кращих людських якостей, виокремлюючи з них ключові: аналітико-пізнавальну активність (АПА) і загальнолюдську мораль (ЗЛМ), може бути і плідною, і реальною. Маючи на увазі, що саме

люди і людська діяльність створили і продовжують створювати загрози світу, самі вони і можуть поступово, але цілеспрямовано змінити ситуацію на краще.

При цьому кращі (за рейтингом "PISE") освітні системи Фінляндії, Сінгапуру, інших країн світу знаходяться вже за крок до звершення людської революції, про яку згадував Аурeліо Печчеї. Їм залишилося лише одне: перейти на культуру системного управління за кінцевими результатами за допомогою кваліметричної цифровізації освітнього процесу, використовуючи факторно-критеріальне моделювання із галузі нечіткої математики.

Вся ця революційна ідея та інноваційна цифрова технологія її реалізації на кваліметричній основі одержала імпульс здійснення саме в Україні тому, що вона в кривавій боротьбі виборює свою незалежність, а всі інші цивілізовані країни (за певним винятком) спільними зусиллями допомагають їй в цьому… У миротворчій освіті є всі шанси об'єднати людство ще сильніше з єдиною метою: забезпечити щасливе життя людям на планеті Земля.

Зрозуміло, що це не може відбутися без участі влади, орієнтованої на підвищення якості життя громадян на всіх ієрархічних рівнях – від місцевого до національного. І саме для цього обґрунтовано та опубліковано в 2022 році перший варіант «**Нового людиноцентричного управлінського курсу цивілізаційного розвитку України».**

Ключові питання розвитку науки

Таких питань три. Перше – це науковий кадровий потенціал. Друге – це фінансування наукових досліджень. Третє – це спрямованість наукових досліджень, включаючи встановлення балансу між фундаментальними і актуальними дослідженнями.

Важливість якості кадрового потенціалу в успіхах наукових досліджень важко переоцінити, маючи перед очима доказ від навпаки. Бо якраз 30-річний рух України «навмання» до останнього місця за ВВП на душу населення і першого місця за корупцією в Європі при мільйонах емігрантів і заробітчан ще до 2022-го довоєнного року багато в чому залежав від нездатності суспільної науки.

«Здатність» бути вченим часто не співпадає з «хочу» бути вченим. У зв'язку з цим безліч посередностей, в тому числі зі вченими ступенями, заполонили наукові установи і заклади освіти (при відповідній атмосфері низької моральності в суспільстві).

Щоб бути вченим, необхідно, як мінімум, володіти такими якостями, як: високий індекс аналітико-пізнавальної активності; високі індекси уяви і наукової інтуїції. Коли людина хоче керувати літаком, у неї в першу чергу перевіряють вестибулярний апарат. Чому не робити щось подібне в кожній відповідальній професії чи посаді, включаючи Президента країни і народних депутатів?

Для оптимального вирішення даного питання потрібні просто компетентні і масштабно мислячі, порядні, патріотичні особистості при владі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Невміння визначати головне із безлічі важливого, але похідного, є ключовою помилкою національної управлінської еліти, яка формується без урахування «здатності» займати високі відповідальні посади.

Щоб надалі не слідувати до прогресу «навмання», вченими з «ІНТЕЛЕКТ-КЛУБУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ» розроблено Національну стратегію розвитку освіти, яка є органічною складовою «НОВОГО ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО КУРСУ (НЛУК) УКРАЇНИ в контексті цивілізаційного розвитку світу» на єдиній ідеологічній платформі еколюдиноцентризму.

Ключовою новітньою технологією реалізації Стратегії… і всього НЛУК є кваліметрична цифровізація освітніх і управлінських процесів із застосуванням факторно-критеріальних кваліметричних моделей з галузі нечіткої математики. Це дає можливість перейти освітній галузі і всьому механізму державного управління на ефективну культуру системного управління за кінцевими результатами зі зворотним зв'язком, що було досі тільки мрією фахівців з державного управління.

У цих умовах гасло першого періоду становлення незалежності країни з 1991 року: «Україна приречена бути квітучою» (затьмареного вже на другий рік), може дійсно реалізуватися в повоєнній Україні. При цьому «потягнувши» за собою весь світ, який сьогодні поступово занурюється в безодню кліматичної і соціальних загроз, обумовлених людською діяльністю.

Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів Міністерства освіти і науки України, наданих на виконання науково-дослідного проєкту «Інноваційна складова безпеки сталого розвитку старопромислових регіонів України: стратегічні напрями інституційного забезпечення і трансферу технологій в інноваційних ландшафтах» (№ 0121U100657).

Література:

1.Новий людиноцентричний управлінський курс України в контексті цивілізаційного розвитку світу: науково-публіцистичне видання / За заг. ред. Г.А. Дмитренка, В.В. Олійника, 2-ге видання, виправлене. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2023. 251 с.

2.Салберг, Пасі. Фінські уроки 2.0: Чого може навчитися світ з освітніх змін у Фінляндії / Пасі Салберг; пер. з англ. А.Р. Шиян. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 240 с.

3.Дмитренко Г.А. Стратегічний менеджмент: цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу: навч. посіб. / Г.А. Дмитренко. К.: ІЗМН, 1996. 140 с.

4.Дмитренко Г.А., Олійник В.В., Ануфрієва О.Л. Цільове управління: вимірювання результативності діяльності учнів і педагогів: навч. метод. посібник. К.: УІПККО, 1996. 84 с.

5.Олійник В.В., Медведь В.В. Цільове управління професійно-технічними навчальними закладами в ринкових умовах: навч. посіб. К.: ЦІППО, 2002. 68 с.

6. Гошко А.О., Дмитренко Г.А., Князєв В.М. Контури нового управлінського курсу трансформації України. Наукове видання / А.О. Гошко, Г.А. Дмитренко, В.М. Князєв. К.: УАДУ при Президентові України, 2004. 176 с.

7.Дмитренко Г.А. Новый управленческий курс для Украины: условия формирования и технологии реализации. Научное издание / Г.А. Дмитренко. К.: ДКС-Центр, 2012. 186 с.

8. Людиноцентрична система державного управління в Україні: утопія чи шанс. Кол. монографія / За заг. ред. Г.А. Дмитренка. К.: ДКС-Центр, 2014. 240 с.

9. Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст; навч. посібник / Г.А. Дмитренко, О.Л. Ануфрієва, Т.І. Бурлаєнко, В.В. Медведь. Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2016. 336 с.

10. Культура цільового управління в національній системі освіти: гуманістичний контекст: колективна монографія / За заг. ред. Г.А. Дмитренка, В.В. Олійника. Луцьк.: Вежа-Друк, 2017. 412 с.

11. Дмитренко Г. А. Хлівна І. В. Концептуальні та технологічні засади підвищення конкурентоспроможності національної економіки і системи освіти в процесі їх модернізації: моногр. / Г. А. Дмитренко, І. В. Хлівна. Умань: видавець «Сочинський М.М.», 2017. 306 с.

12. Сковорода Г. Повне зібрання творів. Т. 1-2 [текст]. К: Наукова думка, 1973. 576 с.

13. Нація має майбутнє, якщо є план на завтра. Інтерв'ю з Богданом Гаврилишиним, *Віче*, 2016., № 1-2. С. 28-29.

14. Семенець-Орлова, І. А. Сучасні тенденції управління актуальними освітніми змінами на прикладі зарубіжного досвіду. *Університетські наукові записки*, 2014. (1), 219-226.

15. Семенець-Орлова, І. А. Державне управління освітніми змінами: наукові категорії, методологія та актуальна проблематика досліджень на основі досвіду України та США. *Університетські наукові записки*, 2015. (1), 302-311.

16. Семенець-Орлова, І. А. Результативне лідерство в процесі управління освітніми змінами. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*, 2015. (4), 107-112.

17. Семенець-Орлова, І. А. Нормативно-правове забезпечення освітніх змін в Україні. *Теорія та практика державного управління*, 2017. (3), 91-100.

18. Semenets-Orlova, I. Strateghichne upravlinnja jak systemnyj zasib upravlinnja osvitnimy zminamy [Strategic management as a systemic tool for managing educational change]. *Theory and practice of public administration*, 2015. *3*, 52-60.

References:

1.Novyi liudynotsentrychnyi upravlinskyi kurs Ukrainy v konteksti tsyvilizatsiinoho rozvytku svitu: naukovo-publitsystychne vydannia / Za zah. red. H.A. Dmytrenka, V.V. Oliinyka, 2-he vydannia, vypravlene. K.: PALYVODA A.V., 2023. 251 s.

2.Salberh, Pasi. (2017). Finski uroky 2.0: Choho mozhe navchytysia svit z osvitnikh zmin u Finliandii / Pasi Salberh; per. z anhl. A.R. Shyian. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok». 240 s.

3.Dmytrenko H.A. (1996). Stratehichnyi menedzhment: tsilove upravlinnia osvitoiu na osnovi kvalimetrychnoho pidkhodu: navch. posib. / H.A. Dmytrenko. K.: IZMN. 140 s.

4.Dmytrenko H.A., Oliinyk V.V., Anufriieva O.L. (1996). Tsilove upravlinnia: vymiriuvannia rezultatyvnosti diialnosti uchniv i pedahohiv: navch. metod. posibnyk. K.: UIPKKO. 84 s.

5.Oliinyk V.V., Medved V.V. (2002). Tsilove upravlinnia profesiino-tekhnichnymy navchalnymy zakladamy v rynkovykh umovakh: navch. posib. K.: TsIPPO. 68 s.

6. Hoshko A.O., Dmytrenko H.A., Kniaziev V.M. (2004). Kontury novoho upravlinskoho kursu transformatsii Ukrainy. Naukove vydannia / A.O. Hoshko, H.A. Dmytrenko, V.M. Kniaziev. K.: UADU pry Prezydentovi Ukrainy. 176 s.

7.Dmytrenko H.A. (2012). Novyi upravlencheskyi kurs dlia Ukraynы: uslovyia formyrovanyia y tekhnolohyy realyzatsyy. Nauchnoe yzdanye / H.A. Dmytrenko. K.: DKS-Tsentr. 186 s.

8. Liudynotsentrychna systema derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: utopiia chy shans. Kol. monohrafiia / Za zah. red. H.A. Dmytrenka. K.: DKS-Tsentr, 2014. 240 s.

9. Kvalimetriia v upravlinni: humanistychnyi kontekst; navch. posibnyk / H.A. Dmytrenko, O.L. Anufriieva, T.I. Burlaienko, V.V. Medved. Zhytomyr: Vydavets O.O. Yevenok, 2016. 336 s.

10. Kultura tsilovoho upravlinnia v natsionalnii systemi osvity: humanistychnyi kontekst: kolektyvna monohrafiia / Za zah. red. H.A. Dmytrenka, V.V. Oliinyka. Lutsk.: Vezha-Druk, 2017. 412 s.

11. Dmytrenko H. A. Khlivna I. V. (2017). Kontseptualni ta tekhnolohichni zasady pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky i systemy osvity v protsesi yikh modernizatsii: monohr. / H. A. Dmytrenko, I. V. Khlivna. Uman: vydavets «Sochynskyi M.M.». 306 s.

12. Skovoroda H. (1973). Povne zibrannia tvoriv. T. 1-2 [tekst]. K: Naukova dumka. 576 s.

13. Natsiia maie maibutnie, yakshcho ye plan na zavtra. Interviu z Bohdanom Havrylyshynym, Viche. (2016). № 1-2. S. 28-29.

14. Semenets-Orlova, I. A. (2014). Suchasni tendentsii upravlinnia aktualnymy osvitnimy zminamy na prykladi zarubizhnoho dosvidu. Universytetski naukovi zapysky, (1), 219-226.

15. Semenets-Orlova, I. A. (2015). Derzhavne upravlinnia osvitnimy zminamy: naukovi katehorii, metodolohiia ta aktualna problematyka doslidzhen na osnovi dosvidu Ukrainy ta SShA. Universytetski naukovi zapysky, (1), 302-311.

16. Semenets-Orlova, I. A. (2015). Rezultatyvne liderstvo v protsesi upravlinnia osvitnimy zminamy. Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Seriia: Derzhavne upravlinnia, (4), 107-112.

17. Semenets-Orlova, I. A. (2017). Normatyvno-pravove zabezpechennia osvitnikh zmin v Ukraini. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, (3), 91-100.

18. Semenets-Orlova, I. (2015). Strateghichne upravlinnja jak systemnyj zasib upravlinnja osvitnimy zminamy [Strategic management as a systemic tool for managing educational change]. Theory and practice of public administration, 3, 52-60.

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-3

Валерій КОТЛЯРОВ
докторант, Національний авіаційний університет, просп. Гузара Любомира, 1, Київ, Україна, 03058
ORCID: 0000-0002-2291-3199

Valerii KOTLIAROV
Doctoral Student, National Aviation University, 1, Huzara Lubomyra Ave, Kyiv, Ukraine, 03058
ORCID: 0000-0002-2291-3199

ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА» У МІЖНАРОДНОМУ КОНТЕКСТІ

FEATURES OF THE INFORMATION SECURITY CATEGORY IN THE INTERNATIONAL CONTEXT

У роботі проаналізовано складові елементи інституту міжнародної інформаційної безпеки, ключові аспекти, принципи і підходи до розуміння інформаційної безпеки з позицій міжнародного права, уточнено поняття міжнародної інформаційної безпеки, охарактеризовані моделі міжнародної інформаційної безпеки, організаційна структура забезпечення міжнародної інформаційної безпеки, виявлені особливості забезпечення кібербезпеки.

Автором досліджується зміст категорії «система інформаційної безпеки» та визначаються складові відповідної системи, а також обґрунтовується необхідність розмежування системи інформаційної безпеки та системи забезпечення інформаційної безпеки. Розглянуто нормативно-правовий аспект інформаційної безпеки.

У статті досліджується зміст звіту TCSEC (Trusted Computer System Evaluation Criteria) та документ ITSEC (Information Technology Security Evaluation Criteria). Розглянуто сутність інформаційної безпеки згідно з європейськими критеріями, що включає шість основних елементів деталізації. Обґрунтовано, що важливими мотивами актуалізації проблематики інформаційної безпеки полягають ще й в тому, що тільки країни з розвинутою інформаційною інфраструктурою здатні ставати конкурентоспроможним суб'єктом сучасного міжнародного глобального середовища. У зв'язку з цим, важливим аспектом дослідження різних вимірів інформаційної безпеки держави і суспільства є визначення рівня інформатизації всіх сфер суспільної життєдіяльності.

Виділено чотири складові, що забезпечують інформаційну безпеку. По-перше, законодавча, нормативно-правова та наукова база. По-друге, структура та завдання органів (підрозділів), що забезпечують безпеку ІТ. По-третє, організаційно-технічні та режимні заходи та методи (політика інформаційної безпеки). По-четверте, програмно-технічні способи, і засоби забезпечення інформаційної безпеки.

Ключові слова: *міжнародне правове регулювання, безпека, міжнародна інформаційна безпека, кібербезпека, інформаційні загрози.*

The work analyzes the components of the international institute of information security, of the key issues, principles, elements of the information security from the standpoint of international law, specifies the concept of international information security, characterizes the models of international information security, the organizational structure of ensuring international information security, reveals the peculiarities of cybersecurity.

The author examines the content of the category «information security system» and defines the components of the corresponding system, as well as substantiates the need to distinguish between the information security system and the information security system. The normative and legal aspect of information security is considered.

The article examines the content of the TCSEC (Trusted Computer System Evaluation Criteria) report and the ITSEC (Information Technology Security Evaluation Criteria) document. The essence of information security according to European criteria, which includes six main elements of detail, is considered. It is substantiated that important motives for updating information security issues are also the fact that only countries with a developed information infrastructure are able to become a competitive entity in the modern international global environment. In this regard, an important aspect of the study of various dimensions of information security of the state and society is the determination of the level of informatization of all spheres of public life.

Four components ensuring information security are identified: the first is the legislative, regulatory and scientific base. Secondly, the structure and tasks of bodies (subdivisions) that ensure IT security. Third, organizational, technical and regulatory measures and methods (information security policy). And fourthly, software and technical methods and means of ensuring information security.

Key words: *international legal regulation, security, international information security, cybersecurity, information threats.*

© Котляров В., 2023

Постановка проблеми. Об'єктивно розглядаючи категорію «інформаційна безпека» можна дійти висновку, що вона виникла у той же саме час, що і засоби інформаційних комунікацій між людьми, а також з усвідомленням наявності у людей інтересів, через які з'являється можливість завдати збитків шляхом інформаційних комунікацій, що забезпечують зв'язок між усіма людьми.

В умовах глобалізаційних процесів, зміни міжнародної системи, зміни характеру загроз трансформується і сучасна система загальної безпеки. Простір безпеки трансформується з переважно військового в «комплексне», що включає до себе елементи з суміжних предметних областей світової взаємодії.

Забезпечення національної інформаційної безпеки усередині держави перебуває на стадії розвитку. Це можна пояснити невідповідностями між зміцненням інформаційного суспільства і усвідомленням та потребами у забезпеченні інформаційної безпеки, перед державою постає завдання визначити положення і пріоритет інформаційної безпеки та її захисту у системі ієрархії державних завдань.

Метою статті є формування єдиної міжнародної системи інформаційної безпеки, що дозволить в однаковій мірі гарантувати захист національного інформаційного простору кожній державі. Мета дослідження – розробка теоретичних і практичних заходів підвищення ефективності стратегічного управління процесами національної безпеки на основі цілепокладання, прогнозування та планування.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Дослідженнями інформаційної безпеки займалися В. Беляков, В. Брижко, О. Гальченко, М. Демкова, Л. Задорожня, В. Кирик, А. Крутських, Н. Кушакова-Костицька, А. Леваков, В. Ліпкан, В. Лопатін, К. Макаренко, О. Орєхов, В. Роговець, А. Чорнобров, В. Цимбалюк та інші, але ряд питань залишилися не висвітленими у науковій літературі. Що стосується дослідження інформаційної безпеки у міжнародному контексті, то можна назвати таких вчених, як Р. Армітідж, П. Б'юкенен, К. Волкер, Дж. Гарст, П. Ізаксон, А.Себровскі, Р. Хартлі, Ю. Хаяші, Е. Хемфрі, К. Шеннон та інших.

Виклад основного матеріалу. Зростаючий інтерес до інформаційної безпеки на сьогоднішній день підтверджується, наприклад, і прийнятим на вищому рівні керівництва НАТО рішенням про посилення уваги до проблеми забезпечення інформаційної безпеки і здатності вести інформаційні війни, обумовленим збільшенням активності потенційних супротивників блоку і прагненням організації відповідати рівню зростаючих загроз кібербезпеки; акцентуванням НАТО на транскордонній природі загроз інформаційній безпеці і проблемах координації дій на наднаціональному рівні; наявністю служб інформації в практично у всіх міжнародних організаціях, у тому числі і військових [1].

«Інформаційна безпека є найважливішою складовою національної безпеки в цілому. Суть цього інституту інформаційного права полягає у здійсненні правових, організаційних, технічних заходів, що забезпечують безпечний стан всіх складових інформаційно-комунікаційного комплексу держави, окремих організацій та кожної людини» [2].

Метою інформаційної безпеки є убезпечення цінності системи, захист і гарантування точності і єдності інформації, мінімізація руйнувань, які можуть мати місце, якщо інформація буде модифікована або знищена. Інформаційна безпека вимагає врахування всіх подій, під час яких інформація створюється, модифікується, до неї забезпечується доступ або вона поширюється [3].

Аналіз наукової літератури, актів права ЄС, міжнародних актів, законодавства України, зарубіжних країн дозволяє виділити кілька основних підходів до змісту поняття інформаційної безпеки:

– поняття інформаційної безпеки як стану інформаційної сфери суспільства (інформаційного середовища суспільства); стан захищеності інформації (інформаційного простору); життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави від різного роду загроз;

– інформаційна безпека тлумачиться як складова національної безпеки. Для цього підходу характерним є поєднання у визначенні понять «стан» і «здатність».

У свою чергу, національна безпека як правове поняття має певну універсальність, що виражає ідею єдності станів безпеки. Ця єдність і служить основою для напрацювання як національних, так і міжнародних правових систем. Тобто, з одного боку, національна безпека характеризується таким важливим фактором, як єдність. При цьому вона завжди поліпредметного. Це протиріччя усувається за засобом правового забезпечення національної безпеки шляхом правового відображення загрози безпеці, її розмірів та законодавчої фіксації способів реагування на загрозу, а також визначенням компетенції органів влади в цьому процесі [4].

У міжнародній практиці виділяються два основні напрями забезпечення інформаційної безпеки. Перший напрям це нормування

комп'ютерної безпеки за різними критеріями оцінки захищеності або надійності системи. Інакше кажучи, під цим мається на увазі моніторинг ситуації в інформаційній сфері щодо невиходу за певні, встановлені межі. Другий напрям – це міжнародно-правове регулювання. Якщо розглядати міжнародну взаємодію у межах забезпечення інформаційної безпеки, то за хронологією першим нормативно-правовим документом є документ, підготовлений Агентством комп'ютерної безпеки міністерства оборони США, датований 1983 роком. Воно опублікувало звіт, названий TCSEC (Trusted Computer System Evaluation Criteria), що перекладається як критерії оцінки захищеності надійних систем. Звіт отримав назву «Помаранчева книга», пов'язано це було з характерним кольором палітурки. У цьому звіті було визначено та розбито в ієрархічному порядку сім рівнів безпеки: A1, B1, B2, B3, C1, C2, D.

Рівень D мав на увазі мінімальну безпеку і був призначений для систем, які були визнані незадовільними. Рівень C має характер виборчого управління доступом. Клас C1 має на увазі низку правил і приписів, таких як: довірена обчислювальна база, повинна виконувати лише об'єкти, які отримали дозволи, захищеність від несанкціонованого доступу, захисні механізми повинні бути в бойовій готовності, повинні бути повністю описані правила безпеки. Клас C2 містить більш точкові доповнення до класу C1. Рівень B, з підкласами B1, B2, B3, які в ієрархічній структурі містять припис до попередніх рівнів. І нарешті рівень A, носить характер повного та гарантованого захисту. Весь цей комплекс розпоряджень був створений з метою проведення загальної оцінки захисту даних, що знаходяться під грифом секретності, в розрахованих на багато користувачів комп'ютерних системах [5].

Для практичної оцінки комп'ютерних систем Міністерством оборони США та Національним центром комп'ютерної безпеки були підготовлені інструкції NCSC – TG-005 та NCSC-TG-011, більш відомі як червона книга. Паралельно з цим, Агентство інформаційної безпеки Німеччини документ, який називався «Зелена книга», аналогічно названий за кольором палітурки. У цьому документі було розроблено цілий комплекс заходів та вимог до доступності, цілісності та конфіденційності інформації, як у державному, так і у приватному секторі. У 1990 році книга була схвалена цілою низкою європейських країн, такими як сама Німеччина, Великобританія, Нідерланди і Франція, після чого була направлена до Європейського союзу, де на її основі був підготовлений новий документ ITSEC (Information Technology Security Evaluation Criteria) – критерії оцінки захищеності інформаційних технологій. Цей документ також отримав назву за кольором перельоту і був названий «Біла книга». «Біла книга» стала стандартом для європейських держав у питаннях визначення критеріїв, вимог та процедур для створення інформаційних систем з метою забезпечення безпеки, яка, у свою чергу, мала дві схеми оцінки. Перша схема оцінки щодо ефективності, друга за функціональністю і включала доступність системи, її цілісність і конфіденційність інформації та її передачі. «Біла книга» містить основні компоненти безпеки, розроблені в ITSEC. Вона включає такі розділи, як інформаційна безпека, безпека системи, безпека продукту, загроза безпеці, набір функцій безпеки, гарантованість безпеки, загальна оцінка безпеки і класи безпеки [6].

Згідно з європейськими критеріями, інформаційна безпека включає шість основних елементів деталізації.

Перший елемент – це цілі безпеки та функції інформаційної безпеки. Другий елемент має назву специфікації функцій безпеки і має під собою кілька підрозділів. Ідентифікація та автентифікація включає перевірку автентичності користувача, видалення старих користувачів та реєстрацію нових, а також зміни алгоритму автентифікації та обмеження повторних спроб [7].

Другий елемент відповідає за керування доступом. Інші розділи відповідають за звітність, аудит, точність інформації, обслуговування та обмін даних. Крім цього, у «Білій книзі» проводиться розмежування понять система та продукт. Система – це конкретна апаратно-програмна конфігурація, створена з цілком певними цілями і працює у відомому оточенні. Продукт, у свою чергу, мається на увазі апаратно-програмний пакет, що доступний для покупки, і після цього власник може вставити його в ту чи іншу систему. Для об'єднання критеріїв оцінки системи та продукту було прийнято рішення, в рамках «білої книги», запровадити єдиний термін «об'єкт» оцінки [8].

Кожна система чи продукт висувають свої вимоги до організаційних моментів забезпечення інформаційної безпеки. Ними є елементи, перелічені вище. Відповідно, для кожного продукту чи системи вони підбираються індивідуально. У Європейських умовах безпеки, на відміну від критеріїв безпеки встановлених у США, було встановлено десять

рівнів. Вони отримали порядкові номери F-C1, F-C2, F-1, F-B2, F-B3, F-1N, F-AV, F-DI, F-DC, F-DX. Перші п'ять із ідентичних рівнів з американського документа. Клас F-1N був призначений для систем, які залежать від забезпечення їх цілісності. Це мало на увазі читання, запис, додавання, видалення, створення, перейменування та виділення об'єктів. Клас F-AV був призначений для систем з високими вимогами до забезпечення їхньої працездатності за рахунок протидії загрозам відмови в обслуговуванні. Клас F-DI був орієнтований на системи з підвищеними вимогами до цілісності даних, що передаються каналами зв'язку. Клас F-DC характеризувався підвищеними вимогами до конфіденційності інформації, а клас F-DX призначений для систем з підвищеними вимогами одночасно за класами F-DI та F-DC. Основним методом регулювання інформаційної безпеки в рамках міжнародного співробітництва є метод міжнародно-правового регулювання [9].

До основних аспектів міжнародно-правового регулювання насамперед відносяться норми міжнародного права. Основну функцію регулювання належать до норм міжнародного гуманітарного права. У його межах встановлюються правила ведення воєнних дій, у межах воєнних конфліктів, а також регулювання відносин в інформаційній сфері.

Найважливішим міжнародним актом, у межах міжнародного права, є «Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства». Вона включає 19 пунктів і розбита на кілька розділів. Перший відповідає питання про мотивацію створення цього документа і позначають важливість інформаційних технологій у світі, що змінюється. Другий розділ визначає спектр використання інформаційних технологій. Третій виносить проблему інформаційно-цифрового розриву і містить у собі план його вирішення. Заключні розділи містять план сприяння між країнами та перспективи подальшого розвитку.

Не менш важливими документами є «Декларація про європейську політику в галузі нових інформаційних технологій». Цей документ складено, як наслідок прийнятої резолюції ООН, Резолюцію 53/70 Генеральної Асамблеї ООН (грудень 1998 р.) і містить розпорядження, у рамках концепції розвитку нового інформаційного суспільства. Також до одним із найважливіших документів, у цій галузі є «Декларація Комітету міністрів з прав людини і верховенства права в Інформаційному Товаристві». У цьому документі прописані, як випливає із назви документа, права людини. Основними пунктами документа є право на свободу вираження, повагу до приватного життя у листуванні тощо. Також було зроблено спроби розглянути інформаційну безпеку в рамках кримінального права. На міжнародному рівні, першу спробу було здійснено «Організацією економічного співробітництва та розвитку» (ОЕСР), у 1986 році. Подібну ініціативу розглядав Комітет міністрів країн-членів Європи в 1989 році. На жаль, через низку обставин будь-яких реальних результатів, ці дії не отримали, оскільки вони мали характер першопрохідників у цій галузі [10].

У 1996 році було прийнято модельний кримінальний кодекс для країн-учасниць СНД. У цьому кримінальному кодексі розділ XII був повністю присвячений інформаційній безпеці. Цей розділ включав сім статей: несанкціонований доступ до комп'ютерної інформації, модифікація комп'ютерної інформації, комп'ютерний саботаж, неправомірне заволодіння комп'ютерною інформацією, виготовлення та збут спеціальних засобів для отримання неправомірного доступу до комп'ютерної системи або мережі, розробка, використання та розповсюдження шкідливих програм, порушення правил експлуатації комп'ютерної системи чи мережі.

І нарешті, було прийнято Конвенцію Ради Європи про злочинність у сфері комп'ютерної інформації від 23 листопада 2001 р. На жаль, ці кроки не призвели до позитивного впливу на боротьбу з кіберзлочинністю. Справа в тому, що злочини, пов'язані з інформацією, відображені на цифрових носіях, вони мають свою особливу специфіку. Іншими словами, відбувається постійний технологічний розвиток, способи скоєння злочинів стають більш витонченими і у зв'язку з цим нормативні акти не здатні врівноважити загрозу, що постійно модифікується. Як зазначають деякі науковці, «транскордонний характер таких злочинів, труднощі їх локалізації та доведення в судах стимулювали розвиток практики комплексного забезпечення інформаційної безпеки на основі відомчих, галузевих, національних та міжнародних стандартів, які почали динамічно розроблятися та кругом використовуватись» [11].

У зв'язку з цим було створено Міжнародну Електротехнічну Комісію (МЕК) та Міжнародної Організації зі Стандартизації (МОС). Це міжнародні професійні об'єднання. Їх відмінними рисами є те, що вони наголошують не тільки на вирішенні проблем забезпечення інформаційної безпеки. Ця проблема, як правило, вирішується разом з іншими проблемами, такими як розвиток інформаційних тех-

нологій, побудова телекомунікаційних систем та інші проблеми технологічного характеру. Так само відмінною особливістю таких організацій є опора на підтримку різних державних структур. Тобто, різні держави найчастіше оформляють у подібних організацій замовлення, які вони виконують. Про це свідчить і характер зайнятості працівників у подібних організаціях. Вони можуть мати конкретних зобов'язань всередині організації, під час виконання роботи. Таких організацій, на даний момент, досить багато і багато хто з них має майже вікову історію. Міжнародна Електротехнічна Комісія (МЕК) є міжнародною некомерційною організацією зі стандартизації у галузі електричних, електронних та суміжних технологій. На сьогоднішній день членами цієї організації є 60 країн. Свої стандарти в галузі інформаційних технологій організація часто створює спільно з Міжнародною організацією зі стандартизації. Ця організація, у свою чергу, займається аналогічною діяльністю, за винятком питань, відведених виключно Міжнародній Електронній Комісії, і налічує понад 100 комітетів – членів.

Висновки. Таким чином, виділяється чотири складові, які забезпечують інформаційну безпеку та які були описані у даній статті. По-перше, це законодавча, нормативно-правова та наукова база. По-друге, структура та завдання органів (підрозділів), що забезпечують безпеку ІТ. По-третє, організаційно-технічні та режимні заходи та методи (політика інформаційної безпеки). І по-четверте, програмно-технічні способи, і засоби забезпечення інформаційної безпеки.

Можна виділити такі моделі системи глобальної інформаційної безпеки:

− модель 1 – створення абсолютної системи захисту країни-інформаційного лідера (дана модель конструюється залежно від кількості суб'єктів системи безпеки, відповідно виділяються чотири основні моделі, що конкурують між собою: однополярна система безпеки, «концерт держав», багатополярна модель, глобальна (універсальна) модель);

− модель 2 – створення значної переваги держави-потенційного ініціатора інформаційної війни;

− модель 3 – наявність кількох країн-інфолідерів та потенційного протиборства між ними;

− модель 4 – всі конфліктуючі сторони використовують транспарентність інформації для формування ситуативних альянсів.

У свою чергу, ці напрями покликані вирішувати ряд завдань: заборона розробки, розповсюдження та застосування «інформаційної зброї», забезпечення безпеки міжнародного обміну інформацією, підвищення захисту інтелектуальної власності, запобігання несанкціонованому доступу до конфіденційної інформації тощо. Отже, слід зазначити, що всі перелічені напрями міжнародної взаємодії у сфері забезпечення інформаційної безпеки є важливими напрямами у цій галузі [12].

Забезпечення прав і безпеки суб'єктів інформаційної взаємодії – як національного, транскордонного, міжнародного, можливе лише на основі спільного комплексного вирішення правових, організаційних і технологічних питань, для чого необхідно прийняти міжнародні правила (кодекс) поведінки в глобальному інформаційному просторі або універсальну конвенцію під егідою ООН.

Література:

1.Васенко В.К., Тереніна О.В. Безпека життєдіяльності та її особливості у правоохоронних органах. *Право і безпека.* 2012. №1. С. 213–217.

2.Брижко В.Н., Гальченко О.М., Цимбалюк В.С., Орєхов О.А., Чорнобров А.М. Інформаційне суспільство. Дефініції: людина, її права, інформація. *Інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція*. К., 2002. 523 с.

3.Ліпкан В. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. 280 с.

4.Хемфрі Е. Діяльність з кібербезпеки. Рішення для бізнесу. *Стандартизація. Сертифікація. Якість*. 2013. №1. С. 16–18.

5.Кузнецов А.В. Спосіб визначення реєстрованих. *Питання кібербезпеки*. 2015. №13. С. 23–25.

6.Файчук О.В., Лещенко М.А., Ткач Д.Е. Інформаційна безпека як індикатор стабільності страхового ринку України. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри*. 2022. С. 94.

7.Макаренко А.О. Аналіз оцінки поточного стану інформаційної безпеки на основі SIEM-систем. *Інформаційна безпека та інформаційні технології*. 2020. С. 13–14.

8.Малик Я. Інформаційна війна і Україна. *Демократичне врядування*. 2015. Вип. 15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_3 (дата звернення: 10.10.2022).

9.Киричок Р.В., Складанний П.М., Бурячок В.Л., Гулак Г.М., Козачок В.А. Проблеми забезпечення контролю захищеності корпоративних мереж та шляхи їх вирішення. *Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку.* №3, 2016. С. 48–61.

10. Коваль О.В. Узагальнена архітектура аналітичної складової корпоративних інформаційно-аналітичних систем. *Реєстрація, зберігання і обробка даних.* №13(2), 2021 С. 53–73.

11. Носов В., Манжай О. Окремі аспекти протидії інформаційної війни в Україні. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні: науково-технічний збірник*. 2015. Вип. 1. С. 26–32.

12. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України, Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19 (дата звернення 01.04.2022).

13. Інформаційні війни та майбутнє України [Електронний ресурс] // бюлетень СІАЦ. URL: http://siac.com.ua/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=8&id= 129&Itemid=44 (дата звернення: 23.10.2022).

14. Інформаційні війни. URL: http://pidruchniki.com/18000102/ politologiya/informatsiyni_viyni (дата звернення: 22.09.2022).

15. Danko Y. I. & Reznik N. P. Contemporary challenges for China and Ukraine and perspectives for overcoming these challenges. *Global Trade and Customs Journal*, 2019, 14(6).

16. Reznik N., Hridin O., Chukina I., Krasnorutskyy O., Mykhaylichenko M. Mechanisms and tools of personnel management in institutional economics // *AIP Conference Proceedings*, 2022. 2413, 040012 https://doi.org/10.1063/5.0089330.

References:

1. Vasenko V.K., Terenina O.V. (2012). Life safety and its features in law enforcement agencies. *Law and security*. No. 1. P. 213-217.

2. Bryzhko V.N., Galchenko O.M., Tsymbalyuk V.S., Orekhov O.A., Chornobrov A.M. (2002). Information society. Definitions: a person, his rights, information. *Informatics, informatization, telecommunications, intellectual property, licensing, certification, economy, market, jurisprudence*. K. 523 p.

3. Lipkan V. (2006). Information security of Ukraine in the conditions of European integration: training. manual Kyiv: KNT. 280 p.

4. Humphrey E. (2013). Cybersecurity Activities. Solutions for business. *Standardization. Certification. Quality*. No. 1. P. 16-18.

5. A.V. Kuznetsov. (2015). The method of determining the registered. *Cyber security issues*. No. 13. P. 23-25.

6. Faichuk O.V., Leshchenko M.A., Tkach D.E. (2022). Information security as an indicator of the stability of the insurance market of Ukraine. *Legal regulation of financial services: national, European, globalization dimensions*. P. 94.

7. Makarenko A.O. (2020). Analysis of assessment of the current state of information security based on SIEM systems. *Information security and information technologies*. P. 13-14.

8. Malik Ya. (2015). Information war and Ukraine. *Democratic governance*. Issue 15. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_3 (access date: 10.10.2022).

9. Kyrychok R.V., Skladanniy P.M., Buryachok V.L., Gulak H.M., Kozachok V.A. (2016). Problems of ensuring security control of corporate networks and ways to solve them. *Scientific notes of the Ukrainian Research Institute of Communications*. No. 3. P. 48-61.

10. Koval O.V. (2021). Generalized architecture of the analytical component of corporate information and analytical systems. *Registration, storage and processing of data*. No. 13(2). P. 53-73.

11. V. Nosov, O. Manzhai. (2015). Separate aspects of information warfare countermeasures in Ukraine. *Legal, regulatory and metrological support of the information protection system in Ukraine: scientific and technical collection.* Issue 1. P. 26-32.

12. On the main principles of ensuring cyber security of Ukraine, Law of Ukraine. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19 (date of application 01.04.2022).

13. Information wars and the future of Ukraine [Electronic resource] // SIAC bulletin. Retrieved from http://siac.com.ua/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=8&id= 129&Itemid=44 (access date: 10/23/2022).

14. Information wars. Retrieved from http://pidruchniki.com/18000102/politologiya/informatsiyni_viyni (access date: 09/22/2022).

15. Danko Y. I. & Reznik N. P. (2019). Contemporary challenges for China and Ukraine and perspectives for overcoming these challenges. *Global Trade and Customs Journal*, 14(6).

16. Reznik N., Hridin O., Chukina I., Krasnorutskyy O., Mykhaylichenko M. (2022). Mechanisms and tools of personnel management in institutional economics // *AIP Conference Proceedings*. 2413, 040012 https://doi.org/10.1063/5.0089330.

УДК 336.1
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-4

Галина КРИШТАЛЬ
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи, Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0003-3420-6253

Ірина БРЮХОВЕЦЬКА
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-1469-1485

Еліна ВАСИЛЬКОНОВА
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-1299-1716

Halyna KRYSHTAL
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Educational Institute of Management, Economy and Finance, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0003-3420-6253

Iryna BRIUKHOVETSKA
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance of the Educational Institute of Management, Economy and Finance, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-1469-1485

Elina VASYLKONOVA
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Management of the Educational Institute of Management, Economy and Finance, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-1299-1716

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ, МОЖЛИВОСТІ

DEVELOPMENT OF THE STATE SECTOR OF THE ECONOMY: PROBLEMS, PERSPECTIVE, OPPORTUNITIES

У наведеній статті проведено комплексний аналіз поняття державного сектору економіки, виокремлено його ключові складові та обґрунтовано стратегічну необхідність його участі в забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. На фоні виявлених тенденцій у розвитку державного сектору в основних галузях економіки України, автори статті акцентують увагу на ключових проблемах та викликах, що стоять перед ним. Важливо відзначити, що наведені у статті аргументи і докази сприяють глибшому розумінню стану державного сектору та його впливу на економічний розвиток України.

Проаналізовано моделі державної економіки в різних зарубіжних країнах, ідентифіковано їхні характеристики та визначено місце України серед цих моделей. Автори в дослідженні здійснюють порівняльний аналіз та виокремлення певних аспектів, які можуть бути корисними для подальшого розвитку економічної стратегії України.

Висвітлено основні проблеми розвитку сучасного стану державного сектору економіки та окреслено ключові заходи, спрямовані на його модернізацію. Підкреслена важливість узгоджених дій та впровадження ефективних реформ для підвищення ролі державного сектору в економіці України.

© Кришталь Г., Брюховецька І., Васильконова Е., 2023

Мета роботи. *Полягає в системному узагальненні та ідентифікації розмірів та обсягів сучасного державного сектору економіки України. Автори поставили перед собою завдання визначити ключові характеристики та динаміку розвитку державного сектору, а також визначити місце української економічної системи в контексті світових економічних моделей.*

Методологія. *У запропонованій статті особливу увагу приділено аналізу світових економічних моделей та визначенню місця української економічної системи в контексті світового значення.*

Наукова новизна. *Авторами було здійснено порівняльний аналіз та виокремлення певних аспектів, які можуть бути корисними для подальшого розвитку економічної стратегії України.*

Висновки. *Ефективне впровадження державного управління неможливе без проведення реформи, спрямованої на боротьбу з корупцією. Цей крок сприятиме використанню державних активів як стратегічного інструменту державної політики, спрямованої на підтримку економічного зростання та залучення інвестицій. Розвиток партнерських відносин у державному секторі економіки є ключовим для створення синергії конкурентних переваг підприємств державного сектору та інших учасників економічної системи.*

Всі недоліки, які були виокремлені в сучасній системі управління державним сектором, можна та слід виправити. Держава повинна виступати не лише як власник, але й як стратегічний учасник економічного процесу, який активно сприяє розвитку ринкової економіки та поповненню державного бюджету. Зменшення бюрократичних бар'єрів, підвищення прозорості та ефективні антикорупційні заходи мають бути основою для успішної реформи, спрямованої на покращення функціонування державного сектору.

Ключові слова: *державний сектор економіки, державна власність, модель державної економіки, суб'єкти господарювання, економічне зростання.*

In this article, a comprehensive analysis of the concept of the public sector of the economy is carried out, its key components are singled out and the strategic necessity of its participation in ensuring the competitiveness of the national economy is substantiated. Against the background of the identified trends in the development of the public sector in the main sectors of the economy of Ukraine, the authors of the article emphasize the key problems and challenges facing it. It is important to note that the arguments and evidence presented in the article contribute to a deeper understanding of the state of the public sector and its impact on the economic development of Ukraine.

State economy models in various foreign countries were analyzed, their characteristics were identified, and Ukraine's place among these models was determined. The authors of the study carry out a comparative analysis and highlight certain aspects that may be useful for the further development of Ukraine's economic strategy.

The main problems of the development of the current state of the state sector of the economy are highlighted and the key measures aimed at its modernization are outlined. The importance of concerted actions and implementation of effective reforms to increase the role of the public sector in the economy of Ukraine is emphasized.

Objective. *The main goal of the study is to systematically generalize and identify the dimensions and volumes of the modern state sector of the economy of Ukraine. The authors set themselves the task of determining the key characteristics and dynamics of the development of the public sector, as well as determining the place of the Ukrainian economic system in the context of global economic models.*

Methodology. *In the proposed article, special attention is paid to the analysis of world economic models and the determination of the place of the Ukrainian economic system in the context of global importance.*

Scientific novelty. *The authors performed a comparative analysis and highlighted certain aspects that may be useful for the further development of Ukraine's economic strategy.*

Conclusions. *Effective implementation of public administration is impossible without a reform aimed at fighting corruption. This step will facilitate the use of state assets as a strategic tool of state policy aimed at supporting economic growth and attracting investment. The development of partnership relations in the state sector of the economy is key to creating a synergy of competitive advantages of state sector enterprises and other participants in the economic system.*

All the shortcomings that have been identified in the modern public sector management system can and should be corrected. The state should act not only as an owner, but also as a strategic participant in the economic process, which actively contributes to the development of the market economy and replenishment of the state budget. Reducing bureaucratic barriers, increasing transparency and effective anti-corruption measures should be the basis for a successful reform aimed at improving the functioning of the public sector.

Key words: *state sector of the economy, state property, state economy model, economic entities, economic growth.*

Постановка проблеми. Однією з важливих та актуальних задач на поточному етапі реформування національної економіки в Україні є вивчення та оцінка поточного стану та перспектив розвитку державного сектору. Суттєві трансформації, які відбулися за останні роки, а також складна макроекономічна ситуація, спричинена політичною нестабільністю та військовим конфліктом, гостро поставили перед національною економікою завдання підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого економічного зростання.

У цьому контексті важливо зосередитися на ініціативах, спрямованих на покращення управління державним сектором, впровадження ефективних стратегій та розвиток інноваційних підходів. Забезпечення прозорості, ефективного використання ресурсів та розробка довгострокових стратегій розвитку стануть ключовими факторами у вдосконаленні державного сектору та забезпеченні сталого економічного зростання України.

Налагодження ефективної внутрішньої та зовнішньої взаємодії, а також активна участь

в міжнародних економічних ініціативах можуть сприяти залученню інвестицій, розвитку нових секторів та підвищенню конкурентоспроможності української економіки в глобальному контексті.

У сучасних умовах господарювання, структурні диспропорції, низька ефективність функціонування державного сектору та нескоординованість конкурентної політики становлять значущі ризики для стабільного та сталого розвитку економіки України. Ці фактори, які є актуальними, потребують пристосування та системного управління для забезпечення високої ефективності економічних процесів.

Ефективне функціонування державного сектору вимагає відповідного визначення його структурних елементів та обсягів, які повинні бути адаптовані до потреб економіки. Це передбачає налагодження системи управління та визначення стратегічних напрямків розвитку державного сектору, що відіграє важливу роль у загальнонаціональній безпеці та економічному прогресі.

З метою подолання ризиків, пов'язаних з недосконалістю конкурентної політики, важливо акцентувати увагу на удосконаленні механізмів конкуренції, підтримці інновацій та створенні сприятливого середовища для підприємництва. Це може сприяти збалансованому розвитку економіки та підвищенню її конкурентоспроможності в глобальному масштабі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на виняткову актуальність питання ефективного формування та розвитку державного сектору економіки в умовах сучасного господарювання, ця проблематика розглядається як на загальнотеоретичному, так і на прикладному та галузевому рівнях, викликаючи широкий інтерес вчених та практиків.

Зокрема, вчені обговорюють стратегії розвитку державного сектору, адаптовані до сучасних умов глобальної економіки. При цьому важливий аспект – це пошук оптимальних шляхів управління та організації державних ресурсів з метою максимізації ефективності та підвищення конкурентоспроможності.

На прикладному рівні висвітлюються конкретні кейси успішних реформ та ініціатив, спрямованих на покращення роботи державного сектору. Враховуються сучасні тренди у використанні цифрових технологій та інновацій для оптимізації державних служб та підвищення їхньої ефективності.

Такий багатогранний підхід сприяє глибшому розумінню та вдосконаленню стратегій та механізмів управління державним сектором, а також сприяє створенню нових ідей та підходів для подолання викликів, що постають перед сучасною економікою.

Суттєвий внесок у загальнотеоретичне осмислення даної проблематики внесли видатні науковці як із зарубіжної, так і з вітчизняної наукової спільноти. Автори, такі як Е. Аткінсон, Д. Норт, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, М. Фрідмен та інші, висвітлили важливі аспекти розвитку державного сектору в умовах сучасного економічного середовища.

Вони досліджували не лише ефективні стратегії управління державними ресурсами, а й враховували сучасні тенденції глобальної економіки та їхній вплив на функціонування державного сектору. Особлива увага була приділена аналізу структурних диспропорцій, конкурентної політики та низької ефективності, що становлять ризики для стабільного розвитку економіки.

Вітчизняні вчені та дослідники також внесли свій вклад у вивчення проблематики державного сектору в українському контексті, доповнюючи загальнотеоретичний аналіз конкретними аспектами реформ та ініціатив, спрямованих на покращення ефективності державного управління.

Узагальнюючи досвід вчених, можна зазначити, що цей підхід враховує різноманіття взаємодії державного сектору з сучасним господарським середовищем та сприяє розробці науково обґрунтованих стратегій для підвищення його ефективності.

Незважаючи на великі досягнення та активні дослідження в галузі розвитку державного сектору економіки як на міжнародному, так і національному рівні, існують аспекти, які залишаються недостатньо висвітленими. Одним з таких важливих питань є розробка ефективного механізму управління державним сектором економіки.

Це питання є ключовим, оскільки ефективне управління державним сектором визначає його здатність відповідати на сучасні виклики та забезпечувати оптимальне використання ресурсів. Недостатньо вивчені аспекти цього механізму, такі як оптимізація бюрократичних процесів, впровадження ефективних інструментів моніторингу та контролю, а також розробка стратегій адаптації до змін у глобальному економічному середовищі.

Детальне вивчення цих аспектів може сприяти створенню більш дієвого та гнучкого механізму управління державним сектором, що в свою чергу покращить його взаємодію з іншими секторуми економіки та забезпечить

стале підвищення конкурентоспроможності країни в цілому.

Мета статті. Головна мета нашого дослідження полягає в системному узагальненні та ідентифікації сучасного державного сектору економіки України. Ми ставимо перед собою завдання визначити ключові характеристики та динаміку розвитку державного сектору, а також визначити місце української економічної системи в контексті світових економічних моделей.

Це дослідження спрямоване на ретельний аналіз функцій та структури державного сектору, враховуючи його вплив на розвиток економіки України в контексті глобальних тенденцій. Дане дослідження спрямоване на створення об'єктивного висновку щодо ролі та перспектив державного сектору економіки України у глобальному економічному контексті.

Виклад основного матеріалу. На поточному етапі еволюції ринкової економіки в Україні вирішальним завданням стає невідкладне інтегрування вітчизняної економіки у глобальну систему міжнародного поділу праці та інтеграції в світові економічні процеси. З цієї перспективи стратегія розвитку національної економіки України має бути націлена на вирішення ключових завдань ефективного управління фінансами державного сектору економіки.

Управління фінансами державного сектору в Україні вимагає системного підходу та стратегічного перегляду для забезпечення економічної стійкості та конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Стратегія розвитку не лише спрямована на оптимізацію фінансових процесів у державному секторі, а й на впровадження ефективних механізмів управління, спрямованих на приваблення іноземних інвестицій та сприяння розвитку транскордонного бізнесу.

Дієва стратегія управління фінансами державного сектору є ключовим фактором, що сприятиме інтеграції України у світовий економічний простір та дозволить країні зайняти стабільну позицію у глобальній системі міжнародних економічних відносин.

Проблеми, пов'язані із співвідношенням державного та приватного секторів в економічній системі, є основним викликом, який може виникнути в процесі розвитку країни. Державний сектор економіки відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування ринкової моделі, захисту соціальних стандартів життя та забезпеченні розвитку суспільного виробництва, а також фінансово-економічної безпеки економічного суб'єкта.

Важливо враховувати, що державний сектор несе відповідальність за створення нових робочих місць, утримання інфраструктури галузі та підтримку підприємств, що задовольняють національні потреби в безпеці. У розвинених країнах державний сектор формується для забезпечення ефективної роботи економічної системи, а також для забезпечення сталого розвитку, збереження робочих місць і важливих інфраструктурних об'єктів.

Здатність збалансовувати і координувати функції державного та приватного секторів є ключовим аспектом для досягнення ефективної і стійкої економічної моделі. Забезпечення адекватного співвідношення цих секторів може бути досягнуте через ретельне планування, прозоре управління та співпрацю між різними галузями господарювання.

В Україні поняття державного сектору економіки не має чіткого та нормативно визначеного визначення, що може призводити до різних інтерпретацій та розумінь цього терміну. Законодавство використовує такі терміни, як "державна власність", "державне майно" та "суб'єкти державного сектору економіки" для вираження концепції державного сектору.

Державна власність визначає майно, що перебуває у власності держави або територіальних громад. Державне майно включає в себе об'єкти національного значення, призначені для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Суб'єкти державного сектору економіки визначаються як підприємства, установи та організації, що перебувають у власності або управлінні держави.

Такий підхід дає загальне уявлення про державний сектор, але, ймовірно, потребує уточнень та додаткових нормативних визначень для більш точного розуміння та управління державним сектором економіки в Україні [1].

Відповідно до Господарського кодексу України, до складових державного сектору економіки в Україні належать різноманітні об'єкти та підприємства, включаючи:

1. Державні установи: Органи влади та управління на різних рівнях, які функціонують на базі державної власності.
2. Державні унітарні підприємства: Підприємства, які мають статус юридичної особи та є власністю держави.
3. Державні корпоративні права: Акціонерні товариства, в яких більше 50% голосуючих акцій знаходяться в державній власності.
4. Державні господарські об’єднання: Корпорації, концерни, консорціуми та інші об'єднання, які мають державну участь.
5. Підприємства, що входять в об’єднання: Підприємства, які становлять частину

об'єднань, де головна компанія відноситься до державного сектору.

Ця категоризація надає дещо конкретніший погляд на різноманітні елементи державного сектору економіки та визначає різні форми державної участі та власності в економіці України [2].

Державний сектор економіки визначається як сукупність господарських об'єктів, які перебувають під повною чи частковою власністю центральних або місцевих органів державної влади та використовуються для здійснення різноманітних функцій, що включають політичні, соціально-культурні та економічні аспекти.

Даний сектор, який охоплює різні галузі та види діяльності, відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку та функціонування суспільства. Зокрема:

1. Політичні функції:

– Стабільність та безпека: Забезпечення стабільності та безпеки нації через ефективне управління господарськими та соціальними процесами.

2. Соціально-культурні функції:

– Охорона соціальних стандартів: Здійснення політики, спрямованої на підтримку соціального благополуччя, охорону здоров'я та освіту.

– Культурні ініціативи: Підтримка та розвиток культурних та освітніх ініціатив.

3. Економічні функції:

– Регулювання ринкових процесів: Вплив на економіку через регулювання ринкових відносин та забезпечення конкурентоспроможності.

– Інфраструктурна підтримка: Розвиток та утримання галузей інфраструктури, таких як транспорт, енергетика та комунікації.

Враховуючи багатоаспектність, державний сектор стає необхідною складовою для забезпечення балансу між господарськими, соціальними та політичними аспектами сучасного суспільства [3].

Забезпечення економічного зростання та збереження національних багатств є ключовими завданнями державного сектору. Це особливо актуально у таких стратегічно важливих галузях, де підприємницька діяльність має підпадати під жорсткий контроль, таких як нафтопереробна промисловість, газова промисловість, електроенергетика, залізничний транспорт тощо.

Державний сектор також виступає в тих галузях, які можуть бути менш привабливими для приватного сектору, таких як освіта, охорона здоров'я та природокористування. Наявність дієвого державного сектору має ряд переваг:

1. Контроль над стратегічними галузями: Забезпечення державного контролю над ключовими секторуми господарства, що є важливим для національної безпеки та розвитку.

2. Антикризовий вплив: Можливість впливати на економічні процеси для подолання кризових ситуацій та підтримки стабільності.

3. Регулювання інвестицій: Контроль та регулювання потоків інвестицій для забезпечення ефективного розвитку галузей.

4. Зміцнення національної незалежності: Можливість утримання незалежності у стратегічно важливих сферах виробництва.

5. Протидія іноземному капіталу: Захист від впливу іноземного капіталу в галузях, критичних для економічної безпеки країни.

Такий підхід сприяє підтримці національних інтересів та формуванню стійкої та конкурентоспроможної економіки.

Кількісна оцінка впливу державного сектору на економіку може бути проведена за допомогою ряду ключових показників, що відображають його роль і значущість. Деякі з цих показників включають:

1. Частка ВНП та ВВП, що створюється в державному секторі: Цей показник визначає, який внесок державного сектору вносить у загальний обсяг валового внутрішнього продукту та валового внутрішнього продукту країни.

2. Кількість зайнятих робітників і службовців в державному секторі: Динаміка цього показника дозволяє визначити масштаби зайнятості в сферах, контроль яких знаходиться в урядових руках.

3. Питома вага зайнятих за окремими сферами та галузями: Аналіз питомої ваги державного сектору в конкретних галузях економіки дозволяє з'ясувати його вплив на розвиток окремих сфер.

4. Число підприємств державного сектору: Визначення кількості підприємств у державному секторі може свідчити про його різноманітність у різних галузях економіки.

Аналіз цих показників дозволяє отримати об'єктивну картину впливу державного сектору на економіку та визначити його роль у формуванні національного виробництва та забезпеченні соціально-економічного розвитку [4].

Питома вага державного сектору в економіці є ключовим показником, який визначає ступінь впливу урядових установ і підприємств на загальний економічний ландшафт країни. Розрахунок даного показника за рядом критеріїв надає деталізовану картину його ролі та ваги у національному господарстві. Розглянемо кожен з них:

1. Питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору: Цей показник вказує на розподіл кількості державних підприємств в загальній кількості суб'єктів господарювання. Він відображає різноманіття сфер, де держава має свій вплив.

2. Питома вага обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг: Цей показник дозволяє визначити, яка частина валового обсягу економіки створюється в державному секторі. Це важливо для аналізу ефективності його господарської діяльності.

3. Питома вага чистого прибутку: Вказує на внесок державних суб'єктів у загальний чистий прибуток. Це важливий аспект економічної стабільності та фінансового управління.

4. Питома вага залишкової вартості основних та оборотних активів: Показник відображає значущість державних активів у структурі активів країни, що є ключовим для розуміння сталості та потенційного розвитку.

5. Питома вага середньооблікової кількості штатних працівників: Цей показник підкреслює значення державного сектору у забезпеченні зайнятості та соціальних аспектах.

Аналіз цих показників не лише дає унікальний огляд ролі державного сектору у економіці, але й сприяє розробці ефективних стратегій його управління та розвитку [5].

Стратегія збільшення частки державного сектору в економіці часто базується на формуванні державної власності, для чого використовуються три основні шляхи:

1. Націоналізація об’єктів приватної та змішаної власності: Цей метод включає у себе перехід контролю та власності над певними підприємствами чи галузями від приватних або змішаних форм власності до державного сектору. Націоналізація може бути обґрунтованою стратегією в тих випадках, коли держава визнає, що власність та контроль над певними об'єктами буде стратегічно важливим для національних інтересів.

2. Створення нових об’єктів за рахунок державних коштів: Цей підхід передбачає активний розвиток нових підприємств або галузей, що знаходяться у державній власності, з використанням фінансових ресурсів держави. Це може включати запуск нових ініціатив, створення інноваційних проєктів та розширення діяльності сектору, який контролюється державою.

3. Викуп державою об’єктів у приватного капіталу: Держава може придбати контроль чи власність над певними підприємствами чи активами від приватних інвесторів. Це може бути стратегічним кроком у випадках, коли держава визнає важливість даних об'єктів для забезпечення стабільності та розвитку важливих секторів економіки.

Використання цих методів забезпечує державі можливість активно впливати на структуру та розвиток господарства, сприяючи досягненню стратегічних національних цілей та забезпеченню стійкого економічного зростання.

Процес роздержавлення економіки передбачає різноманітні заходи та стратегії, зокрема:

1. Лібералізація ринків: Цей підхід передбачає зняття або полегшення державних обмежень та регулювань на ринках. Це може включати в себе відмову від ліцензування, зменшення тарифів, полегшення умов ведення бізнесу і торгівлі, що сприяє вищому рівню конкуренції та ринковій ефективності.

2. Стимулювання створення і розширення сфери діяльності змішаних підприємств: За допомогою пільгового кредитування або оподаткування держава може сприяти розвитку та розширенню підприємств, що мають комбінований (державний та приватний) власницький капітал.

3. Створення для державних підприємств ринкових умов: Зміна умов функціонування для державних підприємств в напрямку більшої конкуренції та відкритості ринків може сприяти підвищенню їхньої продуктивності та ефективності.

4. Денаціоналізація та приватизація: Цей підхід передбачає передачу контролю та власності над державними підприємствами у приватні руки. Процес приватизації може здійснюватися шляхом продажу акцій чи передачі підприємств приватним інвесторам.

Ці заходи спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку приватного сектору, збільшення конкуренції, підвищення продуктивності та покращення умов для економічного зростання [6].

З метою покращення процедури приватизації важливо розглядати кілька ключових аспектів. По-перше, удосконалення оцінки активів та встановлення стандартів доступу до інформації може значно підвищити прозорість та об'єктивність у процесі приватизації. Використання аналітичного підходу при формуванні переліку державних підприємств для приватизації дозволяє більш точно визначити об'єкти, які можуть найбільше користуватися попитом на ринку.

Додатково, важливим є вдосконалення самого процесу приватизації, враховуючи сучасні вимоги та найкращі практики. Це включає в себе розробку ефективних стратегій відчуження та механізмів, спрямованих

на запобігання корупційних схем і монополій в управлінні державним майном. Важливо також розглядати можливості впровадження інноваційних методів та технологій для підвищення ефективності цього процесу [7].

Визначивши частку державного сектору в економіці, ми можемо розглянути модель державної економіки, яка найкраще відображає сучасний стан України. Зараз існують три основні моделі державного сектору: західноєвропейська (Португалія, Франція та інші), північно-американська (США, Канада) і азіатська (Японія, Південна Корея), кожна з яких має свої характеристики.

Західноєвропейська модель відзначається значним та високоефективним державним сектором, що включає різноманітну галузеву структуру. Це свідчить про великий обсяг державної участі в економіці та високий рівень ефективності.

Навпаки, північно-американська модель характеризується менш розвиненим та менш ефективним державним сектором, спеціалізованим переважно на оборонних, соціальних інфраструктурних функціях. Тут існує система "скупого фінансування", де акцент робиться на обмеженій державній підтримці.

Обидві моделі визначають чітку межу між приватним сектором і державою, що вказує на відокремленість їхніх функцій. Україна може зробити висновки з обох підходів, вибираючи ті аспекти, які найкраще відповідають її потребам і потенціалу для розвитку.

У контексті азіатської моделі державного сектору спостерігається розмиття межі між інтересами держави і бізнесу, що реалізується через представників у владних та корпоративних структурах. Це призводить до взаємодії обох сфер інтересів, де держава надає фінансову та організаційну підтримку деяким галузям.

Українська економіка, можливо, не адаптується жорстко до жодної зі згаданих моделей. Низький обсяг державного сектору та вибіркова його присутність у певних галузях свідчать про унікальні особливості української ситуації. Можливо, це може бути перевагою, оскільки дозволяє більш гнучко реагувати на ринкові виклики та залучати інвестиції з різних джерел.

Зробивши аналіз і враховуючи конкретні особливості української економіки, можна розглядати можливість створення гібридної моделі, яка враховує найкращі аспекти різних систем та відповідає унікальним потребам країни [8].

Високий рівень корупції в органах державної влади стає передумовою для песимістичного сценарію будь-яких спроб здійснення необхідних соціально-економічних перетворень в Україні. Важливою вимогою до реформ української системи влади та економіки стає боротьба з корупцією, створення прозорих і ефективних механізмів контролю, а також формування конкурентоспроможного середовища, що сприятиме розвитку підприємництва та забезпеченню рівних умов для всіх гравців на ринку [9].

Неефективне використання державної власності має руйнівний вплив на фінансовий потенціал держави, сприяє поширенню корупції та зменшує довіру економічних суб'єктів до фінансової політики держави. Важливо враховувати, що обмеженість реальних прав держави як власника та відсутність ефективних механізмів контролю сприяють "розтягуванню" активів та перетіканню фінансових ресурсів у "тіньову економіку".

У світлі цих викликів важливим стає вдосконалення правового та інституційного середовища для державної власності, впровадження ефективних механізмів контролю та забезпечення прозорості в управлінні державними активами. Це сприятиме покращенню фінансової дисципліни, зменшенню корупційних ризиків і підвищенню довіри до економічної політики держави [10; 11].

Володіння акціями, частками та іншими активами не гарантує активної участі держави в реальному управлінні та ухваленні стратегічних рішень. Це обставина, яка фактично ускладнює збільшення надходжень до бюджету і використання державних активів як ефективного інструменту державної політики для сприяння економічному зростанню та стимулювання інвестиційної активності [12].

Необхідно активно вдаватися до розробки та впровадження механізмів, які забезпечать більш активну участь держави в управлінні своїми активами. Це може включати в себе посилення контролю, розширення прав держави в управлінні стратегічними питаннями, а також створення прозорих та ефективних систем управління, які сприятимуть оптимальному використанню державних ресурсів для загального добробуту.

Висновки. Розкриті аспекти дають можливість зробити наступні принципові висновки. Державний сектор економіки відіграє визначальну роль у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки, маючи стратегічне та загальнонаціональне значення для економіки та безпеки держави.

Проте, діяльність підприємств державного сектору та їхнє корпоративне управління

залишаються прозорими, важкоконтрольованими, низькоефективними і не відповідають світовим тенденціям. Ця ситуація в значній мірі обумовлена помилками, допущеними українською владою під час приватизації економіки. Сфери, які мали б мати найбільшу питому вагу в державному секторі, фактично до нього не належать, зокрема освіта, охорона здоров'я та добувна промисловість. Це вимагає не лише перегляду стратегії приватизації, але й впровадження ефективних механізмів управління, спрямованих на підвищення якості та результативності діяльності державних підприємств.

Отже, ефективне впровадження державного управління неможливе без проведення реформи, спрямованої на боротьбу з корупцією. Цей крок сприятиме використанню державних активів як стратегічного інструменту державної політики, спрямованої на підтримку економічного зростання та залучення інвестицій. Розвиток партнерських відносин у державному секторі економіки є ключовим для створення синергії конкурентних переваг підприємств державного сектору та інших учасників економічної системи.

Всі недоліки, які були виокремлені в сучасній системі управління державним сектором, можна та слід виправити. Держава повинна виступати не лише як власник, але й як стратегічний учасник економічного процесу, який активно сприяє розвитку ринкової економіки та поповненню державного бюджету. Зменшення бюрократичних бар'єрів, підвищення прозорості та ефективні антикорупційні заходи мають бути основою для успішної реформи, спрямованої на покращення функціонування державного сектору.

Література:

1.Боярко І.М. Ефективність фінансів державного сектору економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України: монографія. Суми: Університетська книга, 2012. 165 с.

2.Господарський Кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15.

3.Калетнік Г.М. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. К.: Хай-Тек Прес, 2011. 428 с. URL: https://pidruchniki.com/1146071838734/ ekonomika/derzhavniy_sektor_ekonomiki_derzhavne_pidpriyemnitstvo.

4.Длугопольський О.В. Теорія економіки державного сектору: навчальний посібник. К.:Професіонал, 2007. 592 с.

5.Методика визначення частки державного сектору у складі економіки: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1466 від 20.12.2012. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/z0110-13/page.

6.Питома вага державного сектору в економіці. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag.

7.Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2015 р. № 271 «Про проведення прозорої та конкурентної приватизації у 2015 році». URL: http://www.kmu.gov.ua/ control/ru/cardnpd?docid=248152310.

8.Марущак В.М. Роль і місце державного сектору економіки у країнах світу. Формування ринкової економіки. 2012. № 28. С. 27–35.

9.Шкільняк М.М. Сучасні підходи в системі управління об'єктами державної власності. Економіка і управління. 2014. № 3. С. 68–72.

10. Бондаренко Н.В. Роль державного сектору економіки в розвитку держави в умовах глобалізації. Економіка та держава. 2010. № 5. С. 60–63.

11. The new age of crony capitalism. The Economist. 2014. March 15th. URL: http://www.economist.com/news/leaders/21598996-political-connections-have-made-many-people-hugelyrich-recent-years-cronycapitalism-may.

12. Стігліц Дж.е. Економіка державного сектору. 1998. 854 с.

References:

1.Boiarko I.M. (2012). Efektyvnist finansiv derzhavnoho sektoru ekonomiky v systemi upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom Ukrainy: monohrafiia. Sumy: Universytetska knyha. 165 s.

2.Hospodarskyi Kodeks Ukrainy № 436-IV vid 16 sichnia 2003 roku. Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15.

3.Kaletnik H.M. (2011). Derzhavne rehuliuvannia ekonomiky: Navchalnyi posibnyk. K.: Khai-Tek Pres. 428 s. Retrieved from https://pidruchniki.com/1146071838734/ekonomika/derzhavniy_sektor_ekonomiki_derzhavne_pidpriyemnitstvo.

4.Dluhopolskyi O.V. (2007). Teoriia ekonomiky derzhavnoho sektora: navchalnyi posibnyk. K.: Profesional. 592 s.

5.Metodyka vyznachennia chastky derzhavnoho sektoru u skladi ekonomiky: Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy № 1466 vid 20.12.2012. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/z0110-13/page.

6.Pytoma vaha derzhavnoho sektoru v ekonomitsi. Retrieved from http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag.

7.Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 travnia 2015 r. № 271 «Pro provedennia prozoroi ta konkurentnoi pryvatyzatsii u 2015 rotsi». Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/ control/ru/cardnpd?docid=248152310.

8.Marushchak V.M. (2012). Roli mistse derzhavnoho sektoru ekonomiky u krainakh svitu. Formuvannia rynkovoi ekonomiky. 28. S. 27-35.

9.Shkilniak M.M. (2014). Suchasni pidkhody v systemi upravlinnia obiektamy derzhavnoi vlasnosti. Ekonomika i upravlinnia. 3. S. 68-72.

10. Bondarenko N.V. (2010). Rol derzhavnoho sektora ekonomiky v rozvytku derzhavy v umovakh hlobalizatsii. Ekonomika ta derzhava. 5. S. 60-63.

11. The new age of crony capitalism. The Economist. (2014). March 15th. Retrieved from http://www.economist.com/news/leaders/21598996-political-connections-have-made-many-people-hugelyrich-recent-years-cronycapitalism-may.

12. Stihlits Dzh.e. Ekonomika derzhavnoho sektoru. (1998). 854 s.

УДК 351.355 (103)
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-5

Анастасія МІДІНА
старший лейтенант, аспірантка 3-го року навчання, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, ННІ «Інститут державного управління», майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022
ORCID: 0000-0003-0749-0455

Anastasiia MIDINA
Senior Lieutenant, 3rd year Postgraduate student of V.N. Karazin Kharkiv National University, NNI «Institute of State Administration», 4, Freedom Square, 61022, Kharkiv, Ukraine, 61022
ORCID: 0000-0003-0749-0455

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЯК КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РІЗНИХ РІВНЯХ УПРАВЛІННЯ

THE MODEL OF DEVELOPMENT OF PERSONNEL POTENTIAL OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE AS A COMPONENT OF STATE REGULATION AT DIFFERENT LEVELS OF ADMINISTRATION

Стаття присвячена комплексному дослідженню питання щодо розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонента державного регулювання на різних рівнях управління. Під час якого з'ясовано, що кадровий потенціал Національної гвардії України є складною багатогранною, врегульованою нормами військового та адміністративного права категорією, що ґрунтується і змінюється у залежності від адміністративно-правових режимів, та включає у себе інтегральну сукупність кількісних і якісних показників (можливостей) особового складу Національної гвардії України щодо виявлення, відвернення, знищення та зменшення негативного впливу з боку агресора (виконання службово-бойових завдань за призначенням в умовах мирного та воєнного часу).

За результатами дослідження сформульовано авторське бачення моделі розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонента державного регулювання на різних рівнях управління, а також визначено фактори, що впливають на її формування. Крім цього, удосконалено науковий підхід до розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України шляхом виділення трьох рівнів реалізації управління: мікрорівень/тактичний, середній рівень/оперативний і макрорівень/ стратегічний.

Мікрорівень/тактичний включає у себе: історичні передумови, «родинні установки», базові знання кадрового потенціалу (отримані під час навчання у школі, вищих навчальних закладах, вищих військових навчальних закладах); умови безпеки при виконанні службово-бойових завдань (норми діючого законодавства); соціально-культурний розвиток (ступінь розвитку кадрового потенціалу в усіх сферах людської діяльності під впливом зміни панівної системи цінностей).

Середній рівень – професійне середовище/самореалізація (реалізація кадрового потенціалу через кар'єрні досягнення); кваліфікація кадрового потенціалу ((особового складу/керівництва) формується шляхом особистого ставлення колективу/начальника до правових норм діючого законодавства та реалізується шляхом їх дотримання).

Макрорівень – менталітет суспільства (спосіб мислення, загальна духовна налаштованість суспільства); державна політика України (реакція держави на конкретні проблеми суспільства (або груп у цьому суспільстві), є принциповим керівництвом до дій для органів державної влади відповідно до законів і соціальних звичаїв).

У свою чергу, рівні взаємодії між кадровим потенціалом, суспільством та державою в рамках Моделі мають формальний і неформальний характер. На своєму рівні кадровий потенціал (особовий склад/керівництво) є спеціалістом вищої кваліфікації, займає активну чи пасивну позицію до подальшого свого розвитку. В той же час, на рівень кваліфікації кадрового потенціалу НГУ впливають такі фактори впливу, як: організація робочого місця, ресурси робочого часу, професіоналізм (компетенція), освіта, темпи плинності кадрового потенціалу, вислуга років, середній вік, стан здоров'я тощо.

Такий підхід до моделювання розвитку кадрового потенціалу є корисним, особливо для оцінки ризиків і аналізу вразливості системи підбору персоналу (особового складу/керівництва).

З метою підвищення ефективності функціонування моделі розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонента державного регулювання на різних рівнях управління доцільно на макрорівні/стратегічному – керівництву держави посилити роботу щодо реалізації соціальних гарантій кадрового потенціалу (особового складу/керівництва), особливо під час дії правового режиму

© Мідіна А., 2023

воєнного стану; в рамках середнього рівня/оперативного – керівництву НГУ посилити роботу в напрямку професійної самореалізації підлеглого особового складу, виходячи зі специфіки завдань за призначенням; в рамках мікрорівня/тактичного – під час «родинних установок», індивідуального навчання посилити пропаганду «людини у формі».

Акцентовано увагу на проблемних питаннях, які постають на сучасному етапі розвитку держави.

Ключові слова: *кадровий потенціал, персонал, особовий склад, керівництво, військовослужбовці, рівні державного управління, фактори впливу, рівні взаємодії.*

The article is devoted to a comprehensive study of the development of the personnel potential of the National Guard of Ukraine as a component of state regulation at different levels of management. During which it was found that the personnel potential of the National Guard of Ukraine is a complex multifaceted, regulated by the norms of military and administrative law, a category that is based and changes depending on the administrative and legal regimes, and includes an integral set of quantitative and qualitative indicators (opportunities) of the personnel of the National Guard of Ukraine regarding the detection, repelling, destruction and reduction of negative influence from the aggressor (performance of service and combat tasks as assigned in peacetime and wartime conditions).

Based on the results of the study, the author's vision of the model of the development of the personnel potential of the National Guard of Ukraine as a component of state regulation at different levels of management was formulated, and the factors influencing its formation were also determined. In addition, the scientific approach to the development of the personnel potential of the National Guard of Ukraine has been improved by distinguishing three levels of management implementation: micro-level/tactical, medium-level/operational and macro-level/strategic.

The micro/tactical level includes: historical background, «family attitudes», basic knowledge of personnel potential (obtained during school, higher educational institutions, higher military educational institutions); safety conditions for the performance of service and combat tasks (norms of the current legislation); socio-cultural development (the degree of development of personnel potential in all spheres of human activity under the influence of a change in the dominant value system).

Medium level – professional environment/self-realization (realization of personnel potential through career achievements); the qualification of personnel potential ((personnel/commanders) is formed through the personal attitude of the team/leader to the legal norms of the current legislation and is implemented through their compliance).

The macro level is the mentality of society (way of thinking, general spiritual attitude of society); the state policy of Ukraine (the state's reaction to specific problems of society (or groups in this society), is a principled guide to actions for state authorities in accordance with laws and social customs).

In turn, the levels of interaction between personnel potential, society and the state within the framework of the Model have a formal and informal nature. At its level, the personnel potential (personnel/commanders) is a highly qualified specialist, takes an active or passive position until further development. Such factors as: organization of the workplace, working time resources, professionalism (competence), education, turnover rates of the personnel potential, length of service, average age, health status, influence the level of qualification of the personnel potential of NGU, etc.

This approach to modeling the development of personnel potential is useful, especially for risk assessment and vulnerability analysis of the recruitment system (personnel/commanders).

In order to increase the efficiency of the model of the development of personnel potential of the National Guard of Ukraine as a component of state regulation at various levels of management, it is advisable at the macro level/strategic state leadership to strengthen work on the implementation of social guarantees of personnel potential (personnel/commanders), especially during the operation of the legal regime of military condition; within the framework of the middle level/operational – the leadership of NSU to strengthen work in the direction of professional self-realization of subordinate staff, based on the specifics of assigned tasks; within the framework of the micro/tactical level – during «family settings», individual training to strengthen the propaganda of the «man in uniform».

Attention is focused on problematic issues that arise at the current stage of the state's development.

Key words: *personnel potential, commanders, team, military personnel, levels of public administration, influencing factors, levels of interaction.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року з боку країни агресора на територію України внесло корективи до усіх сфер суспільного життя. Військова сфера є тому не виключення. Адже з провадженням на території України правового режиму воєнного стану, всі силові структури сектору безпеки та оборони акумулювали власні ресурси (потенціал) для боротьби з ворогом. Як наслідок, державний апарат країни та керівники різних рівнів управління, в рамках своєї компетенції, стикнулися з проблемою не тільки відновлення кадрового потенціалу, але й його розвитком. А це в свою чергу, створює підґрунтя для широкої наукової дискусії та визначає актуальність досліджуваної проблематики.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій показав, що схожою тематикою займалися фахівці у галузі теорії держави і права, державного управління, конституційного права та інших галузей юриспруденції, такі як В. Б. Авер'янов, Г. В. Атаманчук,

Ю. В. Аллеров, О. М. Бандурка, Ю. П. Бабков, Д. Н. Брах, Ю. П. Битяк, Т. Є. Кагановська, О. С. Конопляник, О. Г. Комісаров, А. Т. Комсюк, С. О. Кузніченко, В. К. Колпаков, О. В. Кривенко, Н. П. Матюхіна, О. В. Агапова, О. Ф. Скакун, Е.-Ю. Соболь, В.Я. Тацій та інші. Водночас, незважаючи на велику кількість наукових досліджень існує чимало невирішених проблем. Зокрема, недостатньо вивчено зарубіжний досвід, досвід та специфіку розвитку кадрового потенціалу в умовах мирного та воєнного часу. Адже існуючі на сьогодні дослідження зосереджені лише на окремих аспектах діяльності Національної гвардії України. Адміністративно-правові засади розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонент державного регулювання на різних рівнях управління під час виконання службово-бойових завдань за призначенням в умовах мирного та воєнного часу не були предметом окремого та комплексного наукового дослідження. Саме тому теоретична розробка обраної теми, її наукова новизна, значущість та актуальність у нових реаліях сьогодення набувають особливої уваги та значущості.

Метою дослідження є побудова, на основі узагальнення теоретичних положень юридичної науки, положень чинного законодавства України та практики його застосування, моделі розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонента державного регулювання на різних рівнях управління з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення сутності кадрового потенціалу у цілому та Національної гвардії України зокрема, завжди були в полі постійної уваги. Адже людський чинник є основою в усіх сферах нашого буття. Як показав аналіз останніх публікацій, більшість наукових праць щодо кадрового потенціалу проводиться в економічній сфері. Особливо нашу увагу привернула робота Ю. М. Микитюка [1], яка акумулювала в собі різні визначення сутності кадрового потенціалу, висловлені різними науковцями [1]. Так, найбільш вдалими, на нашу думку, є визначення:

– Л. Гармідер: «кадровий потенціал – це те, що робить людський фактор рушійною силою, тобто його внутрішня основа, латентна можливість, що володіє динамічністю» [1, с.10];

– Л. Шаульської: «кадровий потенціал – сукупність штатних працівників, кількісні та якісні характеристики яких за відповідної мотивації та з урахуванням особливостей галузі забезпечують можливості та здатність в умовах ринкового середовища здійснювати діяльність з максимальною результативністю» [1, с.11];

– Т. Білоус: «можливості працівників, якості їх професійно-кваліфікаційної підготовки, трудові, особистісні, психологічні та фізіологічні якості, а також найбільш важливі здібності» [1, с.11].

Аналізуючи дані твердження та враховуючи власні наукові здобутки [2; 3; 4; 5], практичний досвід проходження військової служби на посаді заступника командира роти по роботі з особовим складом в лавах Національної гвардії України, а також міжнародний досвід, викладений в науковій літературі [6; 7] можна з упевненістю стверджувати, що кадровий потенціал Національної гвардії України є складною багатогранною, врегульованою нормами військового та адміністративного права, категорією, що ґрунтується і змінюється у залежності від адміністративно-правових режимів, та включає у себе інтегральну сукупність кількісних і якісних показників (можливостей) особового складу Національної гвардії України щодо виявлення, відвернення, знищення та зменшення негативного впливу з боку агресора (виконання службово-бойових завдань за призначенням в умовах мирного та воєнного часу).

В доповнення сформованого нами висновку в частині, що стосуються питання рівнів управління, приходять напрацювання В. І. Кириленка. Відповідно до яких, тверде знання командирами і начальниками законодавства, їх висока правова культура є необхідною умовою чіткої організації службової діяльності, успішного виконання посадових і спеціальних обов'язків [8; с.11].

В той ж час, розмірковуючи над роботами В. І. Кириленка відразу пригадуються напрацювання Б. П. Андресюка, де розкриті поняття «правова культура» та «правова підготовка». Правова культура визначена, як сукупність соціально-корисних якостей, що знаходять свій прояв в організаторській, адміністративній і виховній діяльності, заснованої на знанні і глибокій повазі національного законодавства, його правильному розумінні, виконанні і застосуванні, відповідно до визначеного в цих законах вимог [9; с.11]. А правова підготовка – як особливий вид професійної підготовки, що проводиться з метою підвищення рівня правових знань військовослужбовців, формування у них належної правової культури, стійких правових переконань, навичок та звичок правомірної поведінки, забезпечення виконання особовим складом Наці-

ональної гвардії України функціональних обов'язків, неухильного додержання правових норм та запобігання випадків порушення чинного законодавства і спрямована на подальше підтримання в НГУ у цілому та військових частинах зокрема організованості, військової дисципліни та правопорядку [9; 10].

Ці поняття, на наш погляд, досить вдало підкреслюють фактори впливу на кадровий потенціал та його розвиток.

Таким чином, акумулюючи отримані знання в ході дослідження, а також той факт, що фактори впливу мають три рівні реалізації управління (мікрорівень/тактичний, середній рівень/оперативний, макрорівень/стратегічний), відповідні рівні кваліфікації кадрового потенціалу НГУ (що займають активну чи пасивну позицію), фактори впливу на ці рівні (організація робочого місця, ресурси робочого часу, професіоналізм (компетенція), освіта, темпи плинності кадрового потенціалу, вислуга років, середній вік, стан здоров'я тощо) ми можемо побудувати модель розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонент державного регулювання на різних рівнях управління, що представлена на рис. 1.

Дана модель у повній мірі відображає фактори впливу на процес розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонент державного регулювання на різних рівнях управління. Як видно з рис. 1, фактори впливу мають три рівні реалізації управління: мікрорівень/тактичний, середній рівень/оперативний, макрорівень/стратегічний.

Мікрорівень/тактичний включає у себе: історичні передумови, «родинні установки», базові знання кадрового потенціалу (отримані під час навчання у школі, вищих навчальних закладах, вищих військових навчальних закладах); умови безпеки при виконанні службово-бойових завдань (норми діючого законодавства); соціально-культурний розвиток (ступінь розвитку кадрового потенціалу в усіх сферах людської діяльності під впливом зміни панівної системи цінностей).

Середній рівень/оперативний – професійне середовище/самореалізація (реалізація кадрового потенціалу через кар'єрні досягнення); кваліфікація кадрового потенціалу ((особового складу/керівництва) формується шляхом особистого ставлення колективу/начальника до правових норм діючого законодавства та реалізується шляхом їх дотримання).

Макрорівень/стратегічний – менталітет суспільства (спосіб мислення, загальна духовна налаштованість суспільства); державна політика України (реакція держави на конкретні проблеми суспільства (або груп у цьому суспільстві), є принциповим керівництвом до дій для органів державної влади відповідно до законів і соціальних звичаїв).

У свою чергу, рівні взаємодії між кадровим потенціалом, суспільством та державою в рамках Моделі мають формальний і неформальний характер (неформальний рівень взаємодії дозволяє скоротити час отримання необхідної інформації з подальшим дублюванням на формальному рівні) [3, с. 19].

Кадровий потенціал (особовий склад/керівництво) на своєму рівні є спеціалістом вищої кваліфікації, займає активну чи пасивну позицію до подальшого свого розвитку.

На рівень кваліфікації кадрового потенціалу НГУ впливають такі фактори впливу, як: організація робочого місця, ресурси робочого часу, професіоналізм (компетенція, кваліфікація), освіта, темпи плинності кадрового потенціалу, вислуга років, середній вік, стан здоров'я тощо.

Такий підхід до моделювання розвитку кадрового потенціалу є корисним, особливо для оцінки ризиків і аналізу вразливості системи підбору персоналу (особового складу/керівництва).

Висновки. Підбиваючи підсумок вищезазначеному, можна з упевненістю стверджувати, що модель розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонент державного регулювання на різних рівнях управління має стійкий характер при умові незмінності політики держави.

З метою підвищення ефективності функціонування даної Моделі доцільно на макрорівні/стратегічному – керівництву держави посилити роботу щодо реалізації соціальних гарантій кадрового потенціалу (особового складу/керівництва), особливо під час дії правового режиму воєнного стану; в рамках середнього рівня/оперативного – керівництву НГУ посилити роботу в напрямку професійної самореалізації підлеглого особового складу, виходячи зі специфіки завдань за призначенням; в рамках мікрорівня/тактичного – під час «родинних установок», індивідуального навчання посилити пропаганду «людини у формі».

Визначення шляхів впровадження принципів прозорості, принциповості, «доброчесності», в рамках моделі розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонента державного регулювання на різних рівнях управління стануть фундаментом ключових напрямів для подальших наукових досліджень.

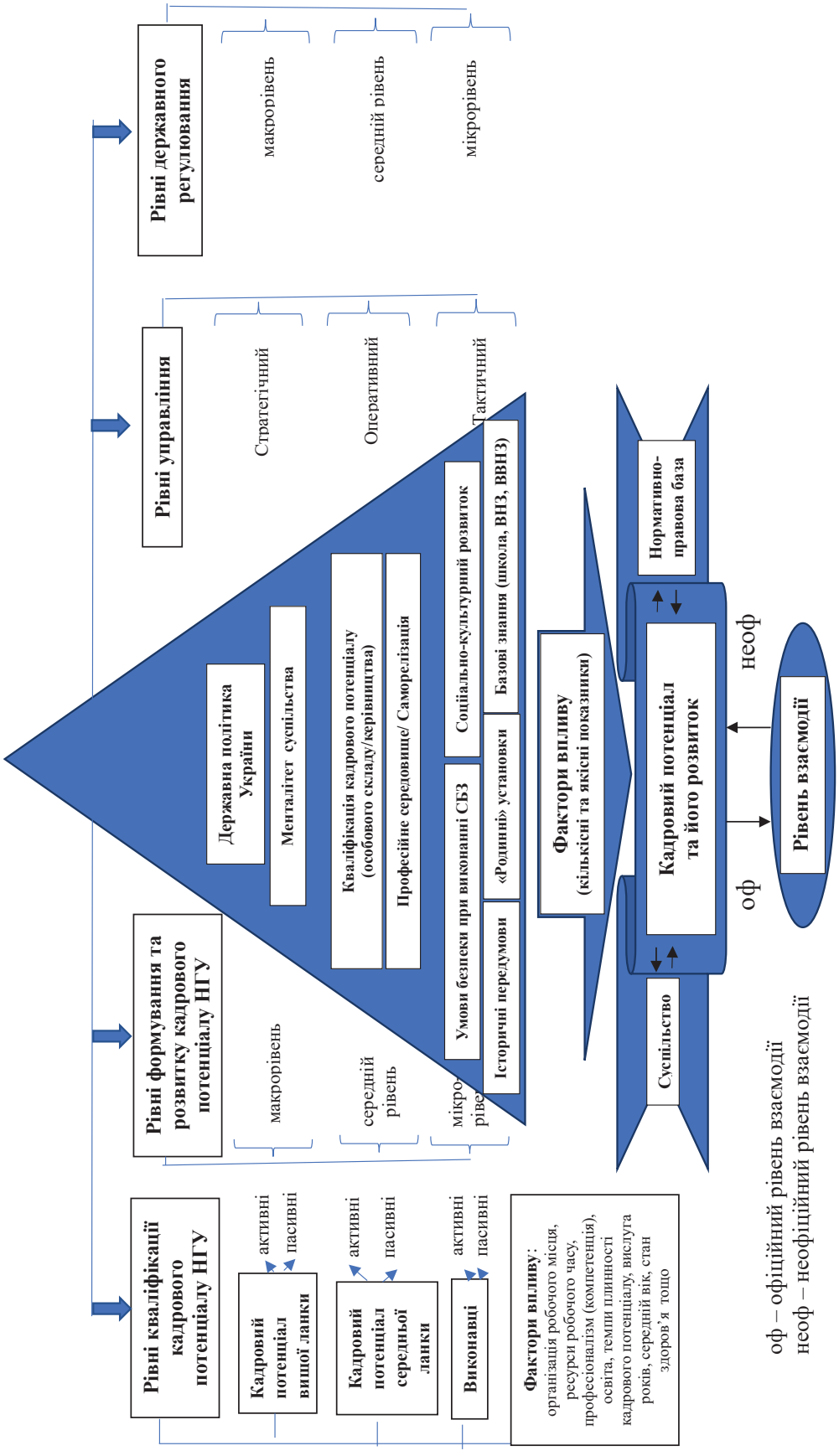

Рис. 1. Модель розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України як компонент державного регулювання на різних рівнях управління

Література:

1.Микитюк Ю. М. *Розвиток кадрового потенціалу підприємства* [кваліф. магістер. робота, Донецький національний університет імені В. Стуса]. URL: https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/13214.

2.Мідіна А.С., Орел О.В. Механізми державного управління в діяльності Національної гвардії України: організаційно-правовий підхід. *Journal "ScienceRise: Juridical Science".* 2021. 3 (17), 22–25.

3.Мідіна А. С., Орел О. В. Правоідеологічна модель формування соціально-правової свідомості військовослужбовців як компонент соціально-правового забезпечення діяльності особового складу Національної гвардії України. *Journal "ScienceRise: Juridical Science".* 2022. 3 (21) , 16–21.

4.Орел О.В., Мідіна А.С. Генезис Національної гвардії України як суб'єкта протидії загрозам національній безпеці України. *Journal "ScienceRise: Juridical Science".*2018. 2 (4), 4–7.

5.Орел О.В., Мідіна А.С. Адміністративно-правові засади оцінки рівня ризиків безпеки інформації в процесах службово-бойової діяльності Національної гвардії України. *Journal "ScienceRise: Juridical Science".* 2018. 1 (3), 45–49.

6.Political ideology and military service. (2015, december). URL: https://scholarworks.iupui.edu/bitstream/handle/1805/10875/Drew%20Sparks%20Political%20Ideology%20and% 20Military%20Service.pdf?sequence=1.

7.The Military and Political Intervention: Ideological Trends and Contemporary Contexts. (2010, october). URL: https://journals.openedition.org/rccsar/ 227/.

8.Кириленка В.І. Правова робота в Збройних Силах України [навчальний посібник]. *РВЦ* «*Військовий інститут*», 2010. URL: https://mil.univ.kiev.ua/ files/57_1093220695.pdf.

9.Андресюк Б.П. Виховна робота у Збройних Силах України [підручник]. *Мiсто*. 2011. С. 334.

10. Правова пропаганда. Офіційний сайт довідкової інформації LIGA 360. URL: https://ips.ligazakon.net/ document/TS001514.

References:

1.Mykytyuk, Yu. M. (2023). Development of the personnel potential of the enterprise [qualification master. work. Donetsk National University named after V. Stusa]. Retrieved from https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/13214 [in Ukrainian].

2.Midina, A.S. (2021), Orel, O.V. Mechanisms of state management in the activity of the National Guard of Ukraine: an organizational and legal approach. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»,* iss. 3 (17), pp. 22-25 [in Ukrainian].

3.Midina. A. S. (2022), Orel. O. V. Legal-ideological model of formation of social and legal consciousness of servicemen as a component of social and legal support of the personnel of the National Guard of Ukraine. *Journal "ScienceRise: Juridical Science",* iss. 3 (21), pp. 16–21 [in Ukrainian].

4.Orel. O.V. (2018), Midina. A.S. The genesis of the National Guard of Ukraine as a subject of countering threats to the national security of Ukraine. Journal *«ScienceRise: Juridical Science»,* iss.. 2 (4), pp. 4–7 [in Ukrainian].

5.Orel, O.V. (2018), Midina, A.S. Administrative and legal principles of assessing the level of information security risks in the processes of service and combat activity of the National Guard of Ukraine. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»,* iss. 1 (3), pp. 45-49 [in Ukrainian].

6.Political ideology and military service. (2015, december). Retrieved from https://scholarworks.iupui.edu/bitstream/handle/1805/10875/Drew%20Sparks%20Political%20Ideology%20and% 20Military%20Service.pdf?sequence=1.

7.The Military and Political Intervention: Ideological Trends and Contemporary Contexts. Retrieved from: https://journals.openedition. org/rccsar/227/.

8.Kirilenko, V.I. (2010). Legal work in the Armed Forces of Ukraine [textbook]. *RVC «Military Institute».* Retrieved from https://mil.univ.kiev.ua/files/57_ 1093220695.pdf [in Ukrainian].

9.Andresyuk, B.P. (2011). Educational work in the Armed Forces of Ukraine [textbook]. Chernivtsi: City, P. 334 [in Ukrainian].

10. Legal propaganda. Official site of reference information LIGA 360. Retrieved from https://ips.ligazakon.net/ document /TS001514 [in Ukrainian].

УДК 351.777:504.06
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-6

Кирило НІКОЛАЄВ
кандидат сільськогосподарських наук, доцент, професор кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0003-0404-6113

Kyrylo NIKOLAIEV
Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0003-0404-6113

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

THE ROLE OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL SAFETY POLICY IN UKRAINE

Автором розглянуто ключову роль громадських організацій в Україні у формуванні політики екологічної безпеки та їх вплив на створення екологічно свідомих та активних спільнот. Досліджено різноманітні ініціативи, що охоплюють освітні програми, практичні тренінги та місцеві ініціативи, спрямовані на розвиток сталого способу життя, збереження природи та вирішення місцевих екологічних проблем. Підкреслено, що завдяки ініціативам громадських організацій, спільноти стають центрами сталого розвитку, а громадські організації виступають каталізаторами змін у формуванні екологічно відповідальних та збалансованих спільнот для майбутніх поколінь. Обґрунтовані основні інструменти громадських організацій, такі як освітні програми, тренінги та локальні ініціативи, які сприяють підвищенню екологічної грамотності та активної участі громадян у збереженні довкілля. Дії громадських організацій розглядаються як важливий фактор у формуванні стійкого та екологічно безпечного суспільства. Визначено, що ці організації є не лише посередниками між громадянами та владою у вирішенні екологічних проблем, а й джерелом інновацій та ідей для створення сталого майбутнього. В додаток до викладу ролі громадських організацій у формуванні політики екологічної безпеки в Україні, наголошує на тому, що громадські організації виступають ініціаторами сталого розвитку та важливими учасниками в процесі змін у способі сприйняття та взаємодії суспільства з природою. Їхні заходи здебільшого спрямовані на побудову екологічно відповідальної культури та виховання поколінь, які свідомо взаємодіють із навколишнім середовищем. Підкреслює важливість ролі громадських організацій в створенні екологічно свідомого суспільства, яке взаємодіє з природою з урахуванням принципів сталого розвитку.

Ключові слова: *громадські організації, політика екологічної безпеки, участь громадськості, лобіювання, наукові дослідження, екологічна освіта, міжнародна співпраця, сталий розвиток, місцеві ініціативи, збереження природи.*

The author considered the key role of public organizations in Ukraine in the formation of environmental security policy and their influence on the creation of environmentally conscious and active communities. A variety of initiatives covering educational programs, practical trainings and local initiatives aimed at the development of a sustainable lifestyle, nature conservation and solving local environmental problems have been studied. It is emphasized that thanks to the initiatives of public organizations, communities become centers of sustainable development, and public organizations act as catalysts for changes in the formation of ecologically responsible and balanced communities for future generations. The basic tools of public organizations, such as educational programs, trainings and local initiatives, which contribute to increasing environmental literacy and active participation of citizens in environmental protection, are justified. The actions of public organizations are considered as an important factor in the formation of a sustainable and ecologically safe society. It was determined that these organizations are not only mediators between citizens and authorities in solving environmental problems, but also a source of innovation and ideas for creating a sustainable future. In addition to the presentation of the role of public organizations in the formation of environmental security policy in Ukraine, it emphasizes that public organizations act as initiators of sustainable development and important participants in the process of changes in the way society perceives and interacts with nature. Their activities are mostly aimed at building an ecologically responsible culture and raising generations that consciously interact with the environment. Emphasizes the importance of the role of public organizations in creating an environmentally conscious society that interacts with nature, taking into account the principles of sustainable development.

Key words: *public organizations, environmental security policy, public participation, lobbying, scientific research, environmental education, international cooperation, sustainable development, local initiatives, nature conservation.*

© Ніколаєв К., 2023

Постановка проблеми. Наша країна стоїть перед завданням розробки ефективної стратегії екологічної безпеки, яка враховуватиме потреби сучасного суспільства та гарантуватиме сталість та екологічну безпеку у майбутньому. Однак, наявність різноманітних екологічних проблем, забруднення навколишнього середовища та знищення природних ресурсів ставлять під загрозу цілісність екосистем та здоров'я нації. Громадські організації в Україні виступають ключовим фактором у вирішенні цих проблем, проте важливо визначити оптимальні стратегії та механізми співпраці для забезпечення ефективної реалізації політики екологічної безпеки на всіх рівнях – від місцевого до міжнародного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі громадських організацій у формуванні політики екологічної безпеки в Україні досліджували такі науковці, як: М. Андрієнко, В. Шако, А. Андрусевич, З. Козак, Г. Журавьска, С. Матус, С. Кашпур, Ю. Мирошниченко та інші.

Мета статті. Метою цієї статті є вивчення впливу громадських організацій на формування політики екологічної безпеки в Україні та визначення їхньої ключової ролі у забезпеченні сталого та екологічно безпечного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Громадські організації в Україні відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні та впровадженні політики екологічної безпеки. Їхня діяльність орієнтована на взаємодію з урядом, науковими установами та громадськістю з метою забезпечення сталого розвитку та збереження природи**.**

Доречно зазначити важливі аспекти, що стосуються участі громадських організацій у формуванні політики екологічної безпеки.

Варто розглянути більш детально важливість аспектів участі громадських організацій у формуванні політики екологічної безпеки.

Необхідно відмітити думку вчених М. Хилька та О. Салтовського, що зважаючи на важливість лобіювання та активізму громадських організацій у сфері екології, детальніше можна розглянути наступні аспекти їхньої діяльності:

– *створення законодавства:* громадські організації активно впливають на процес створення нового екологічного законодавства. Вони можуть запропонувати конкретні положення, висловити зауваження та ввести покращення до проєктів законів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки;

– *моніторинг виконання законодавства:* громадські організації відіграють роль контролю за виконанням екологічних законів та стандартів. Шляхом систематичного моніторингу вони визначають, наскільки ефективно уряд впроваджує та дотримується прийнятих норм;

– *екологічні аналізи та дослідження:* громадські організації проводять наукові дослідження та аналіз екологічних проблем, надаючи обґрунтовані докази необхідності прийняття певних законодавчих ініціатив;

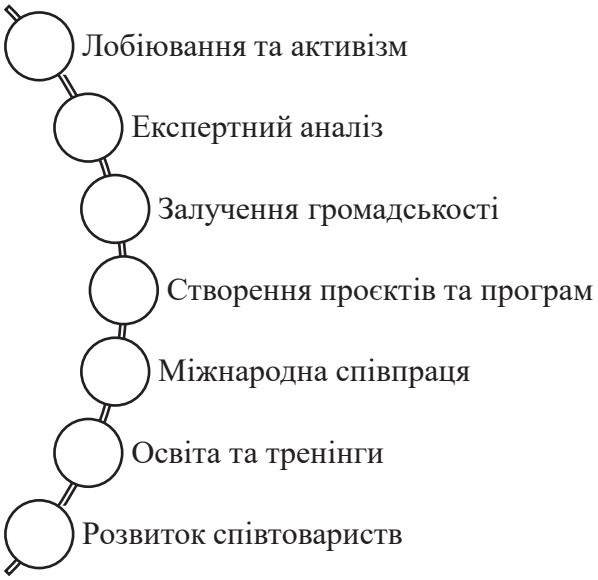

Рис. 1. Громадські організації і їх роль у впливі на становлення політики екологічної безпеки

Джерело: складено та узагальнено на основі аналізу джерела [5].

– *петиції та громадські кампанії:* спрямовані на залучення громадськості, петиції та громадські кампанії громадських організацій мають на меті створення гучного голосу громади. Ці дії створюють тиск на уряд для швидкого та ефективного реагування на екологічні виклики;

– *участь у консультаціях та робочих групах:* громадські організації можуть брати участь у консультаціях та робочих групах з розробки екологічних стратегій та політик. Це дозволяє їм напряму впливати на формування рішень щодо екологічної безпеки [7, с. 34-46].

Отже, всі ці аспекти взаємодії громадських організацій із законодавчим середовищем розкривають різні способи, якими вони впливають на політику екологічної безпеки через лобіювання та активізму.

Доречно зазначити думку вченої Г. Журавьской [3], що експертний аналіз, який проводять громадські організації, відіграє важливу роль у формуванні об'єктивної інформації та прийнятті рішень у галузі екологічної безпеки. Збір даних активно взаємодіють з науковими дослідниками та спеціалістами для збору різноманітних даних щодо стану довкілля. Це може включати в себе аналіз якісних та кількісних показників, вимірювань забруднення повітря, води, ґрунту та інших екологічних параметрів. Після збору даних громадські організації залучають експертів для глибокого аналізу отриманих результатів. Це включає в себе ідентифікацію та оцінку екологічних проблем, виявлення їхніх потенційних наслідків та розробку рекомендацій для подальших дій.

Крім того, громадські організації прагнуть забезпечити об'єктивність своїх висновків, базуючись на наукових доказах та даних. Вони намагаються уникати впливу політичних або економічних інтересів для забезпечення чесного та надійного аналізу. Після завершення аналізу громадські організації публікують результати своїх досліджень. Це може бути представлення в наукових журналах, розробка звітів або створення інформаційних матеріалів для широкої громадськості. Громадські організації використовують наукові висновки для лобіювання урядових структур та впливу на прийняття екологічно орієнтованих політичних рішень. Можуть співпрацювати з науковими установами та урядовими органами для спільного проведення досліджень, забезпечуючи таким чином більш об'єктивний погляд на екологічні питання.

Отже, цей експертний аналіз гарантує, що прийняття рішень у галузі екологічної безпеки ґрунтується на наукових доказах та об'єктивних оцінках, забезпечуючи сталість та ефективність заходів, спрямованих на охорону довкілля.

Варто зазначити, що залучення громадськості до обговорення екологічних питань є ключовим елементом формування екологічної свідомості та відповідальності. Громадські організації активно використовують різноманітні засоби для створення платформ, де громадяни можуть обмінюватися ідеями, висловлювати свої думки та активно приймати участь у прийнятті рішень, спрямованих на збереження екологічної безпеки. Наведена нижче таблиця відображає різноманітні засоби, які використовуються для цієї мети.

Отже, представлені різноманітні стратегії, які використовують громадські організації з метою впливу на громадськість і сприяння активному обговоренню екологічних питань.

Таблиця 1

Засоби залучення громадськості до обговорення екологічних питань

Засіб залучення	Опис
Громадські форуми та заходи	організація відкритих платформ для обговорення та взаємодії громадськості
Громадські консультації	проведення консультацій для активного залучення громадськості до прийняття рішень
Онлайн-платформи та спільноти	використання інтерактивних онлайн-середовищ для обговорення та спільної дії
Інформаційні кампанії	проведення кампаній для підвищення свідомості про екологічні питання
Участь у місцевих проєктах	залучення громадськості до реалізації місцевих ініціатив з охорони навколишнього середовища
Екологічні тренінги та Робочі групи	організація освітніх заходів та робочих груп для збагачення знань та вирішення проблем
Медіакампанії з громадською участю	створення медіакампаній з активною участю громадськості

Джерело: складено та узагальнено на основі аналізу джерела [2].

Від громадських форумів та консультацій до використання онлайн-платформ та медіакампаній, ці засоби створюють позитивне середовище для обміну ідеями, підвищення свідомості та активної участі громадян у збереженні екологічної безпеки. Цей многогранний підхід сприяє формуванню сталої екологічної свідомості та спільної відповідальності за довкілля.

Доречно наголосити, що громадські організації відзначаються активною розробкою та реалізацією екологічних проєктів та програм, які мають за мету покращення стану довкілля та сприяння сталому розвитку.

Крім цього, громадські організації ретельно розробляють концепції своїх проєктів, визначаючи цілі, завдання та очікувані результати. Цей етап передбачає вивчення екологічних проблем та визначення шляхів їх вирішення. Проєкти спрямовані на підвищення енергоефективності включають в себе впровадження новітніх технологій, які зменшують витрати енергії та викиди, сприяючи зменшенню впливу на довкілля. Програми підтримки використання відновлюваних джерел енергії спрямовані на впровадження сонячних, вітрових та інших екологічно чистих джерел енергії з метою зменшення залежності від традиційних, забруднюючих джерел. Проєкти, спрямовані на охорону природної різноманітності, включають в себе створення заповідників, програми збереження рідкісних видів та відновлення природних екосистем. Громадські організації виробляють програми, спрямовані на зменшення викидів токсичних речовин у повітря, воду та ґрунт, сприяючи поліпшенню якості навколишнього середовища. Проєкти передбачають активне залучення громадськості через інформаційні кампанії, тренінги та участь у реалізації проєктів, створюючи партнерство між громадою та організацією [1, с.6].

Таким чином, ці екологічні ініціативи громадських організацій спрямовані на створення життєвого та екологічно збалансованого оточення, де збереження природи поєднується із задоволенням потреб сучасного суспільства.

Необхідно відмітити думку вченого О. Мотайла, який вважає, що громадські організації приймають активну участь у глобальних ініціативах, сприяючи обміну досвідом та розробці спільних стратегій з екологічної безпеки. Варто розглянути, як громадські організації співпрацюють для забезпечення екологічного благополуччя у всьому світі:

– *обмін досвідом:* громадські організації встановлюють контакти з аналогічними організаціями з інших країн для обміну досвідом та передачі кращих практик у сфері екологічної діяльності;

– *спільні проєкти та програми:* співпраця охоплює розробку та реалізацію спільних проєктів та програм, спрямованих на розв'язання міжнародних екологічних проблем. Це може включати в себе спільні наукові дослідження, ініціативи з боротьби із зміною клімату та інші глобальні ініціативи;

– *лобіювання на міжнародному рівні:* громадські організації здійснюють лобіювання на міжнародному рівні для впливу на прийняття міжнародних нормативів та угод в галузі охорони довкілля та екологічної безпеки;

– *участь у міжнародних форумах*: громадські організації активно беруть участь у міжнародних форумах, конференціях та самітах, де вони можуть обговорювати екологічні питання та формулювати спільні підходи до їх вирішення;

– *ініціативи з освіти та навчання:* здійснення ініціатив з освіти та навчання та тренінгових для сприяння розумінню та усвідомленню міжнародних аспектів екологічних проблем та безпеки;

– *громадський тиск:* громадські організації мобілізують громадський тиск на міжнародному рівні для створення умов для прийняття зобов'язань з охорони довкілля та ефективного впливу на прийняття екологічних рішень [6].

Доречно наголосити, що міжнародна співпраця в екологічній сфері є ключовою для вирішення глобальних проблем та забезпечення сталого розвитку, і громадські організації відіграють важливу роль у цьому процесі.

Громадські організації розробляють та впроваджують програми освіти та тренінгів, зорієнтовані на підвищення рівня екологічної грамотності та навичок у населення. Ці ініціативи не лише надають інформацію про екологічні проблеми, але й навчають, як діяти для їх вирішення. Хоча можливо важко виміряти безпосередній вплив, вони сприяють створенню свідомого підходу до довкілля та готовності до власної участі у збереженні природи.

Організовують екологічні курси та лекції, щоб розширити знання громадян про важливі аспекти екології, включаючи зміну клімату, втрату різноманіття життя та інші складнощі. Програми включають практичні тренінги, що надають можливість людям здобувати конкретні навички для сталого способу життя, такі як відсортування сміття, використання екологічних матеріалів тощо. Учасники мають можливість спілкуватися та отримувати консультації від експертів у сфері еколо-

гії, щоб краще розуміти найновіші тенденції та проблеми [3].

Крім того, програми сприяють участі в екологічних проєктах, де учасники можуть застосовувати свої знання на практиці та впливати на місцеве довкілля. Застосування інтерактивних засобів, таких як відеоматеріали та онлайн-ресурси, щоб зробити процес навчання цікавим та доступним. Впровадження масових освітніх кампаній, що викликають громадську увагу та заохочують до позитивних змін у поведінці на користь довкілля.

Отже, ці освітні та тренінгові ініціативи громадських організацій виступають як основний інструмент для формування екологічної свідомості та активної участі громадян у вирішенні екологічних проблем.

Громадські організації грають важливу роль у сприянні розвитку співтовариства, яке активно зацікавлене у збереженні навколишнього середовища.

Доречно наголосити, що вони сприяють виникненню та розвитку місцевих ініціатив, які орієнтовані на розв'язання конкретних екологічних питань на рівні спільноти. Проєкти сприяють мобілізації та використанню місцевих ресурсів для вирішення екологічних проблем, забезпечуючи ефективне використання потенціалу спільнот. Громадські організації сприяють екологічній освіті в спільнотах, розширюючи розуміння мешканців про важливість екології та їхню роль у її збереженні. Ініціативи спрямовані на створення та утримання екологічних зон та парків у місцевості для покращення якості навколишнього середовища.

Слід додати, що сприяння використанню місцевих, екологічно чистих продуктів та методів виробництва для підтримки місцевої економіки та зменшення екологічного відбитку. Громадські організації активно привертають добровольців з місцевих спільнот для участі в екологічних проєктах та ініціативах [4].

Отже, ці заходи спрямовані на створення стійкого, екологічно освіченого оточення, де мешканці можуть спільно допомагати вирішувати проблеми і вдосконалювати своє життя.

Таким чином, аспекти наочно вказують на те, що громадські організації в Україні виступають як динамічний каталізатор у формуванні політики екологічної безпеки. Вони активно діють на різних рівнях, розпочинаючи з місцевого та закінчуючи міжнародним, з метою досягнення загального об'єктиву – сталого та екологічно безпечного розвитку. Їхня діяльність виявляється в систематичному лобіюванні, проведенні наукових досліджень, залученні громадськості та співпраці на міжнародному рівні.

Висновок. Вище зазначене дозволяє висновувати, що громадські організації відіграють важливу та невід'ємну роль у формуванні екологічно свідомих та активних спільнот. Їхні дії охоплюють широкий спектр ініціатив, спрямованих на розвиток сталого способу життя, збереження природи та вирішення місцевих екологічних проблем. За допомогою освітніх програм, практичних тренінгів, формування місцевих ініціатив та інших заходів громадські організації не лише підвищують рівень екологічної грамотності, але й мотивують громадян до активної участі в збереженні довкілля.

Таким чином, завдяки їхнім ініціативам, спільноти стають центрами сталого розвитку, де люди не лише усвідомлюють важливість природо збереження, але й приймають конкретні кроки для поліпшення якості навколишнього середовища. Громадські організації, як каталізатори змін, продовжують відігравати ключову роль у створенні екологічно відповідальних та збалансованих спільнот для майбутніх поколінь.

Література:

1.Андрієнко М. В., Шако В. С. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональних рівнях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016 р. № 9. С. 1–7.

2.Андрусевич А., Козак З. Доступ громадськості до прийняття рішень щодо відновлення України в частині збереження довкіллі і протидії зміні клімату. 2023 р. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/2023-03/zvit_uchast-gromadskosti-u-procesakh-vidbudovi-2023.pdf

3.Журавьска Г. Як громади можуть впливати на національну екологічну політику і чому це вигідно обом сторонам. URL: https://ecoclubrivne.org/eco_politics/

4.Кашпур С.О., Мирошниченко Ю.О. Дослідження ролі органів місцевого самоврядування, громадських організацій та молоді у реалізації регіональної екологічної політики. *Економіка*. № 4, 2021 р. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/4_2021/23.pdf

5.Матус С. Громадські організації у формуванні екологічної політики та вирішенні екологічних питань. 2021 р. URL: https://cedos.org.ua/go-u-formuvanni-ekologichnoyi-polityky-ta-vyrishenni-ekologichnyh-pytan-konspekt-vystupu-svitlany-matus/

6.Мотайло О. В. Ризики та загрози національній безпеці. Актуальні питання у сфері державного управління. № 5, 2020 р. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/23.pdf

7.Хилько М. І., Салтовський О. І. Гуманітарні аспекти екологічної кризи в Україні. *Політичні інститути та процеси.* № 2, 2023 р. С. 34–46.

8.Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Moshnin, A., Chmyr, Y., & Poliuliakh, R. 2022. Human-centered approach in new development tendencies of value-oriented public administration: Potential of education.

9.Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Grydiushko, I., & Maistrenko, K. Innovative approaches to development of human potential in modern public administration. *Economic Affairs*, *67*(4s), 2022, 915-926.

10. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydorchuk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. 2021. Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.

References:

1.Andriienko, M. V., Shako, V. S. (2016). Sutnist derzhavnoi ekolohichnoi polityky na zahalnoderzhavnomu ta rehionalnykh rivniakh [Essence of state environmental policy at the national and regional levels]. *Public Administration: Improvement and Development*, 2016, 9, pp. 1-7. [in Ukrainian].

2.Andrushevych, A., Kozak, Z. (2023). Dostup hromadskosti do pryiniattia rishen shchodo vidnovlennia Ukrainy v chastyni zberezhennia dovkilli i protydii zmini klimatu [Public access to decision-making on Ukraine's recovery in environmental conservation and climate change mitigation]. Retrieved from: https://ua.boell.org/sites/default/files/2023-03/zvit_uchast-gromadskosti-u-procesakh-vidbudovi-2023.pdf [in Ukrainian].

3.Zhuravska, G. (n.d.). Yak hromady mozhut vplyvaty na natsionalnu ekolohichnu polityku i chomu tse vyhidno obom storonam [How communities can influence national environmental policy and why it is beneficial for both sides]. Retrieved from: https://ecoclubrivne.org/eco_politics/ [in Ukrainian].

4.Kashpur, S. O., Miroshnychenko, Yu. O. (2021). Doslidzhennia roli orhaniv mistsevoho samovriaduvannia, hromadskykh orhanizatsii ta molodi u realizatsii rehionalnoi ekolohichnoi polityky [Research on the role of local self-government bodies, civil organizations, and youth in the implementation of regional environmental policy]. Economics, 2021, 4. Retrieved from https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/4_2021/23.pdf [in Ukrainian].

5.Matus, S. (2021). Hromadski orhanizatsii u formuvanni ekolohichnoi polityky ta vyrishenni ekolohichnykh pytan [Civil organizations in shaping environmental policy and addressing environmental issues]. Retrieved from https://cedos.org.ua/go-u-formuvanni-ekologichnoyi-polityky-ta-vyrishenni-ekologichnyh-pytan-konspekt-vystupu-svitlany-matus/ [in Ukrainian].

6.Motailo, O. V. (2020). Ryzyky ta zahrozy natsionalnii bezpetsi [Risks and Threats to National Security]. Current Issues in Public Administration, 5. Retrieved from https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/23.pdf [in Ukrainian].

7.Khilko, M. I., Saltovskyi, O. I. (2023). Humanitarni aspekty ekolohichnoi kryzy v Ukraini [Humanitarian aspects of the environmental crisis in Ukraine]. Political Institutions and Processes, 2023, 2, pp. 34-46. [in Ukrainian].

8.Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Moshnin, A., Chmyr, Y., & Poliuliakh, R. (2022). Human-centered approach in new development tendencies of value-oriented public administration: Potential of education.

9.Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Grydiushko, I., & Maistrenko, K. (2022). Innovative approaches to development of human potential in modern public administration. Economic Affairs, 67(4s), 915-926.

10. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydorchuk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. (2021). Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In E3S Web of Conferences (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.

УДК 351.851.072.2:613](477)(043.3)
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-7

Олександра ОЛЕКСІЄНКО
доктор філософії, доцент кафедри публічного адміністрування, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0003-3114-3154

Oleksandra OLEKSIIENKO
Doctor of Philosophy, Associate Professor at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0003-3114-3154

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНО-ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

HEALTH-PRESERVING PRINCIPLES OF PUBLIC AND INNOVATIVE MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

Мета статті полягає в обґрунтуванні змісту, форм і методик впровадження полягає у виявленні впливу теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної технології оцінювання забезпеченості інноваційного управління закладом освіти на виокремлення недоліків у процесі реалізації інноваційного управління та прогнозування шляхів їх подолання при забезпеченні системи відповідних умов публічного управління здоров'язбережувальним простором в освіті України. Відповідно до мети дослідження сформульовано основне завдання: розкрити стан розробки проблеми організації інноваційного підходу до впровадження здоров'язбережувальних принципів в сучасній управлінській теорії та практиці діяльності закладів освіти.

Методологічну основу дослідження становлять: вітчизняні документи, що стосуються освіти, насамперед, закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки та Концепція Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір». Водночас, існуючий низький рівень загальних показників здоров'я суб'єктів освіти, розповсюдженість соціально небезпечних хвороб, ВІЛ/СНІД, високий рівень алкоголізації та наркотизації, репродуктивного здоров'я потребує нової стратегії розв'язання питань збереження здоров'я, основою якої повинні слугувати сучасні технології сприяння збереженню, зміцненню та формуванню здоров'я через освіту, які пропонуються ВООЗ.

Наукова новизна запропонованих матеріалів полягає в порівняльному та прогностичному аналізі розвитку формування готовності управлінських кадрів до публічного управління здоров'язбережувальним простором в закладах освіти; характеристиці інноваційної діяльності закладів і організацій, спрямованій на популяризацію здоров'язбережувальних дефініцій серед усіх суб'єктів освіти досвіду; у посиленні процесуальної ролі сформованості в керівних кадрів професійних здоров'язбережувальних компетенцій.

Аналіз досвіду публічного інноваційного управління здоров'язбережувальним простором засвідчив, що здійснення зазначеної проблеми як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях, і є багатогранним і мультифункціональним. Застосовуючи різноманітні технології та методики самоосвіти, впливаючи на свідомість кожної особистості, допомагають зрозуміти важливість здоров'язбережувальних технологій на міжпредметній основі. Перспективним для української системи освіти у процесі її інтеграції в освітній світовий простір.

Ключові слова: *публічне управління, механізм державного управління, освітній простір, розвиток освіти, здоров'язбережувальні технології, здоров'я, безпека життя, здоров'язбережувальна професійна компетентність.*

The purpose of the article is to analyze the substantiation of the content, forms and methods of implementation theoretically grounded and experimentally tested technology for assessing the provision of innovative management of an educational institution on the identification of shortcomings in the process of implementing innovative management and forecasting ways to overcome them while providing a system of appropriate conditions for public management of health-saving space in the education of Ukraine.

In accordance with the purpose of the research, the main task was formulated: to reveal the state of development of the problem of organizing an innovative approach to the implementation of health-preserving principles in the modern management theory and practice of educational institutions. The methodological basis of the research is: domestic documents related to education, first of all, the laws of Ukraine "On education", "On general secondary education", "On higher education", Concept of development of postgraduate education in Ukraine, National strategy for the development of education in Ukraine for 2012–2021 and the Concept of the National Program "Health – 2020:

© Олексієнко О., 2023

Ukrainian Dimension". At the same time, the existing low level of general indicators of the health of children and adolescents, the spread of socially dangerous diseases, HIV/AIDS, high levels of alcoholism and drug addiction, and reproductive health require a new strategy for solving health preservation issues, the basis of which should be modern technologies promotion of preservation, strengthening and formation of health through education offered by WHO. The scientific novelty of the proposed materials consists in a comparative and prognostic analysis of the development of the formation of the readiness of management personnel for public management of health-saving space in educational institutions; characteristics of innovative activities of institutions and organizations aimed at popularizing health-saving definitions among all subjects of experience education; in the strengthening of the procedural role of the formation of professional health-preserving competencies in managerial personnel.

The analysis of the experience of public innovative management of the health-saving space proved that the implementation of the intended problem both at the national and regional levels is multifaceted and multifunctional. Applying various technologies and methods of self-education, influencing the consciousness of each individual, help to understand the importance of health-saving technologies on an interdisciplinary basis. Promising for the Ukrainian education system in the process of its integration into the world educational space.

Key words: *public administration, state mechanism of state administration, educational space, development of education, health-preserving technologies, health, life safety, health-preserving professional competence.*

Постановка проблеми. Визначення державою здоров'язбережувальних стратегічних напрямків на думку ряду дослідників, людський капітал – це притаманна постіндустріальному стану суспільства епохи науково-технічної революції форма вираження продуктивних сил людини, включена до ринково-орієнтованої системи соціальної економіки як провідний елемент визначального чинника соціального відтворення та економічного зростання напрямів регіонального, муніципального розвитку та прийняття низки важливих документів щодо вдосконалення системи управління освітою створює організаційно – правові умови для пошуку й теоретичного обґрунтування системи та технології оцінювання ефективності публічного управління освітою в Україні. Водночас, як засвідчує реальна практика, є певні напрацювання та під ходи до оцінювання ефективності управління загальною середньою освітою регіону. Новий ЗУ «Про освіту» засвідчив розуміння законодавцем того, що дотримання права на освіту без підтримки розвитку освіти не видається можливим. Це обґрунтовує в системі державного управління в сфері освіти наявність управління освітніми змінами як окремого напряму.

Такі підходи базуються на окремих нормативних документах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та муніципальних органів публічного управління й місцевого самоврядування. Цим самим забезпечується певний рівень правового регулювання оцінювання ефективності управління системою закладів освіти та стимулювання органів управління освітою, керівників закладів до підвищення ефективності управління й ефективності здоров'язбережувальних функціонування освітніх систем. Таким чином, наразі постає актуальною потреба аналізу та узагальнення практичних підходів до оцінювання ефективності системою освіти та наукового обґрунтування системи такого оцінювання, адже розвиток теорії публічно-інноваційного (від лат. *innovātiō – оновлення, зміна*) управління освітою не можливий без його адекватної оцінки. Семантика поняття (інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, очевидно, що існуючі підходи мають потребу в істотному доопрацюванні.

Таким чином, «здоров'язбережувальна освітня технологія» (за Ю.В. Науменком) – система різних цілеспрямованих дій на цілісний навчально-виховний процес, організований освітньою установою для медико - психолого-педагогічної профілактики і корекції негативних психофізіологічних, психологічних і особистісних станів школярів у рамках традиційної системи освіти. Це означає, що «здоров'язбережувальна освіта» – комплексна системна діяльність освітнього закладу щодо застосування в практиці освіти різних здоров'язбережувальних технологій з метою мінімізації дії основних шкільних чинників ризику руйнування здоров'я на дітей і підлітків з 1998 по 2000 роки в рамках міжнародного співробітництва.

Визначення державою стратегічних семантико-етимологічне пояснення етимологія поняття стратегія (від грец. strategia – мистецтво керування) програмного документу, які б визначали розвиток системи професійно-педагогічної діяльності, реалізацію потреб і пріоритетів освітнього ринку праці; активне поширення інноваційних технологій освіти; створення науково-методичного супроводу професійного самовдосконалення кожного педагогічного працівника на основі сучасних методик управління впровадженням здоров'язбережувальними технологіями

(грец. технос – майстерність, логос – слово) напрямів регіонального розвитку та прийняття низки важливих документів щодо вдосконалення системи публічного управління освітою; створює організаційно-правові умови для пошуку й теоретичного обґрунтування системи і технології оцінювання ефективності публічного управління освітою України [3, 5].

Водночас, як засвідчує реальна практика, в регіонах є певні напрацювання і під ходи до оцінювання ефективності управління освітою регіону. Такі підходи базуються на окремих нормативних документах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і регіональних органів державного управління й місцевого самоврядування. Цим самим забезпечується певний рівень правового регулювання оцінювання ефективності публічного управління системою освіти на муніципальному та стимулювання органів управління освітою, керівників закладів до підвищення ефективності управління й ефективності функціонування освітніх систем. Наразі постає актуальною потреба аналізу та узагальнення практичних підходів до оцінювання ефективності управління системою здоров'я збереження освіти та наукового обґрунтування системи такого оцінювання, адже розвиток управління освітою не можливий без його адекватної оцінки. Очевидно, що існуючі підходи мають потребу в істотних інноваційних підходах [9].

Аналіз останніх наукових розвідок свідчить, що різні аспекти проблеми ефективного публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів досліджувалися низкою вітчизняних науковців. Наголошуємо на тому, що проблема визначення сутності інноваційного підходу, під час якого відбувається перехід системи до якісно іншого стану управління, залишається на сьогоднішній день актуальною та відкритою. Комплексний аналіз базових понять дослідження – «управління», «інновація» та інших дефідентів у взаємопов'язаних аспектах (соціальному, філософському, психологічному та педагогічному) став основою для визначення сутності «інноваційного управління загальноосвітнім навчальним закладом як цілеспрямованої діяльності взаємодіючих суб'єктів управління, що здійснюється за допомогою інноваційних принципів, функцій та методів управління для забезпечення оптимального функціонування та розвитку закладу освіти.

Наприклад, О.І. Пархоменко-Куцевіл досліджувала правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення конкурентоспроможності закладів освіти на муніципальному рівні, а також соціальні основи ефективності державного управління національною економікою. Вітчизняні дослідники мають напрацювання проаналізовано систему управління регіональною освітою та модель функціонування ВНЗ як її елемента. Н.М Вдовенко досліджено критерії та показники оцінки ефективності програмно-цільового фінансування центральних органів публічного управління з питань науки, інноваційної діяльності й освіти [7]. І.А. Семенець-Орловою досліджено питання фінансування освіти в Україні з бюджетів різних рівнів [7]. Нами адаптовано здійснено моніторинг тенденцій розвитку системи управління освітою. В останні роки з'явилося чимало робіт вітчизняних науковців, присвячених аналізу сучасних тенденцій і особливостей функціонування окремих компонентів різних освітніх систем, дослідженню проблем ефективності управління освітою та ін.. Так, зокрема, О.І. Пархоменко-Куцевіл досліджено завдання та принципи стратегічного управління регіональною системою освіти, визначено зміст програми стратегії розвитку регіональної системи освіти та критерії оцінювання ефективності здоров'язбережувальної діяльності [5]. Л.Г. Горяною охарактеризовано парадигму поліпшення регіональної системи управління освітою на інноваційних здоров'язбережувальних засадах [2, 3]. Окремі аспекти проблеми ефективного управління муніципальною системою освіти відображені в наукових дослідженнях початку XXI століття, а саме: Н.О. Терентьєва, В. Огаренко та ін. [3, 5] Однак, за твердженням Л. Ващенко, проблема ефективного управління розвитком шкільної освіти в межах регіону залишається недостатньо дослідженою і увага при цьому акцентується на відсутності системи оцінювання інноваційних змін в освіті [3]. Зважаючи на це, метою статті є аналіз стану практичного оцінювання ефективності інноваційними підходами управління загальною середньою освітою регіону, напрямів вдосконалення оцінювання ефективності управління освітою в сучасних умовах та їх зіставлення з баченнями науковців.

Загалом, аналіз наукової літератури, нормативних документів та управлінської практики дозволяє констатувати, що в сучасній регіональній освітній системі існують об'єктивні суперечності між нормативно закріпленою необхідністю створення ефективної регіональної системи управління освітою, недостатньою теоретичною розробленістю організаційно-педагогічних умов,

що її забезпечують, та між потребою в системному підході щодо оцінювання ефективності діяльності органів управління освітою і відсутністю системи оцінювання та науково обґрунтованої технології, які б надали змогу її оцінювати здоров'язбережувальний ефект [2, 5].

Публічне управління системою здоров'язбережувальної освітою перебуває під впливом низки чинників, які обумовлюють його особливості та впливають на процес реалізації. Зокрема, принцип демократизації освіти визначає пріоритетним завданням формування гуманістичної управлінської системи, здатної забезпечити розвиток особистості кожного з учасників освітнього процесу. Тому розвиток концептуальних підходів, принципів та організаційних структур управління прямує від формальних, жорстких, централізованих до більш гнучких, які враховують гуманізацію стосунків та розвиток демократичних процесів. Реформування системи державного управління освітою супроводжується децентралізацією управління і передачею частини повноважень місцевим органам управління освітою та безпосередньо навчальним закладам. Однак стверджувати, що децентралізація управління відбулася і повноваження між різними органами управління освітою чітко розмежовані, передчасно. Крім того, відсутність спадкоємності у проведенні реформ та їх взаємне накладання зумовлюють порушення стабільності освітньої системи держави та створюють сприятливий ґрунт для виникнення досить гострих проблем. Тому входження системи освіти України до європейського освітнього простору відбувається повільно і супроводжується окремими труднощами. Вони стримують процеси реформування системи освіти загалом та модернізації управління [9].

У той же час, аналіз наукової літератури свідчить про те, що вищезазначені наукові праці порушують тільки окремі питання інноваційного управління школою і не в повній мірі відображають специфіку його здійснення. Відсутність достатньої теоретичної та практичної бази організації інноваційного управління є перешкодою в реалізації державної освітньої політики.

Доцільність обговорення окресленої проблеми також підсилюється необхідністю подолання наявних суперечностей: між необхідністю чіткого розмежування функцій державних, регіональних, місцевих, інституційних органів управління освітою та модернізацією системи управління закладом освіти, оновленням його теоретичних і методичних засадах; між об'єктивною потребою у здійсненні інноваційного управління освітою та формальним залученням до цього процесу представників громадськості; між вимогами до технологізації процесу інноваційного управління загальноосвітнім навчальним закладом та правовою обмеженістю самофінансування закладів середньої ланки освіти.

Отже, аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволив визначити і систематизувати засади інноваційного управління закладом освіти, що уможливило засади публічного інноваційного управління, а також виявити належать визначення мети, принципів, методів, функцій, умов, параметрів, чинників та критеріїв публічно- інноваційного управління закладом освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні змісту, форм і методик впровадження полягає у виявленні впливу теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної технології оцінювання забезпеченості інноваційного управління закладом освіти на виокремлення недоліків у процесі реалізації інноваційного управління та прогнозування шляхів їх подолання при забезпеченні системи відповідних умов публічного управління здоров'язбережувальним простором в освіті України.

Виклад основного матеріалу. Огляд дискусійного поля проблематики становлення публічного управління системою освіти, дослідження генезису сучасної теорії інноваційного публічного управління закладом освіти уможливлює з'ясування, що впровадження інновацій в апарат управління закладами освіти в Україні припадає на 90-ті роки XX століття, в зв'язку з чим установлено внутрішні та зовнішні чинники його реформування.

Ще у первісно-суспільний період, коли люди були підпорядковані єдиній меті – забезпеченню умов існування та виживання в природних умовах, їх діяльність була пов'язана зі збереженням здоров'я. Збереження їх здоров'я під час полювання, міжусобних розбратів були пов'язані з певними богами, оберегами тощо. Інформація про збереження здоров'я передавалася з покоління у покоління у вигляді історій про лікарські засоби, зокрема, рослинного походження. В епоху Просвітництва, у XVII–XVIII ст., у Європі Д. Локк і Ж.-Ж. Руссо запропонували нові підходи до вирішення проблем щодо збереження здоров'я. Д. Локк розробив систему освіти джентльмена зі здоровим духом у здоровому тілі. Методика вченого базувалася

на єдності фізичної, розумової та психічної складових здоров'я через фізичне виховання, формування сильного людського характеру та гнучкого розуму.

У своїй роботі «Еволюція богів. Альтернативне майбутнє людства» Є. Мінард пише: «Здоров'я – це функціонування психіки і тіла людини – не тільки через відсутність різноманітних хвороб, але й достатня кількість енергії, ентузіазму та настрою для здійснення, або завершення, справи»

Ж.-Ж. Руссо розробив теорію природного виховання, що відіграла прогресивну роль у збереженні здоров'я покоління того часу через загартовування та обмеження у їжі,. Таким чином, філософія тих часів остаточно залучила людину до природного світу, привела докази, що розум допоможе вплинути на покращення здоров'я із найкращого боку [21].

Як правило, саме дослідження таких дефініцій, як: «управління», «публічне управління», «здоров'я», «охорона здоров'я», «система охорони здоров'я», «публічне управління системою здоров'я» вимагає всебічної оцінки визначення поняття «публічне управління системою освіти, а, також, факторів, що призвели до його історичного становлення та розвитку, що висвітлені у працях вітчизняних та зарубіжних вчених [9].

Відділи та управління освіти районних державних адміністрацій та міськвиконкомів часто практикують у своїй діяльності рейтингове оцінювання організації та результативності діяльності переважно для закладів освіти на основі внутрішніх положень. Показники, критерії, рівні, категорії оцінювання, бали є підставою для заохочення педагогічних колективів, визначення за деякими показниками окремих закладів базовими тощо. Такі підходи до оцінювання ефективності функціонування освітніх систем є практично в кожному регіоні, однак рейтингове оцінювання діяльності закладів стало внормованим лише після введення в дію наказу МОНМіС №1343 від 22.11. 2015 року «Про затвердження Критеріїв системи рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів» [5]. Таким чином, стан практичного оцінювання ефективності управління різними ланками освіти. Зазначене свідчить про те, що воно здійснюються не системно, відповідно до окремих нормативних актів МОНМіС та без узгодження його показників і критеріїв з цілями державної освітньої політики та цілями освіти загалом. Навіть окремі органи державної влади констатують серйозні недоліки у загальній середній освіті. Це відбувається тому, що управління системою освіти централізоване, тому і нормативні акти, і оцінювання стану системи відбувається фактично на державному рівні. При децентралізованому управлінні на державному рівні формуються деякі загальні принципи, риси системи, а основна підтримка і регламентація здійснюється на муніципальному рівні [3, 57].

Оцінювання стану функціонування освіти недержавними організаціями переважно негативне, однак впливати на підвищення її ефективності вони не мають змоги, оскільки законодавчо усунуті від формування та впливу на прийняття управлінських рішень у сфері освіти. Однак зовсім не брати до уваги негативну оцінку стану освіти неможливо хоча б тому, що освіта пов'язана з іншими соціальними інститутами і відображає всі їх соціально-політичні та економічні суперечності, незважаючи на свою відносну автономність. Не обхідно зважати і на те, що, визначаючи найбільшою мірою шляхи розвитку суспільства, освіта в силу специфічних особливостей свого становлення і функціонування, є досить інертною в умовах реформування, що приводить до певних, іноді негативних соціальних наслідків. Тому проведення освітніх реформ неможливе без прогнозування результатів, без врахування системного характеру інституту освіти, його зв'язків з іншими соціальними інститутами, без врахування специфіки освіти як процесу.

Досвід освітніх реформ в освіті минулого століття показав, що лідерами стали ті ланки суспільства, які створили найсприятливіші умови для виконання стратегічні напрямки розв'язання проблеми підготовки педагогічних кадрів, підвищення їхнього професіоналізму знайшли відображення в законодавчих і методологічних положеннях розвитку вітчизняної освіти, зокрема в Законі України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Державній національній програмі Освіта (Україна XXI століття)». Вирішення визначених у законодавчих і методологічних документах цілей та завдань потребує якісно нових підходів до управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

На основі аналізу законодавчих документів і науково-педагогічної літератури окреслено тенденції розвитку інноваційно-публічного управління закладами освіти: оптимальне поєднання централізації та децентралізації під час інноваційного управління через уміле делегування повноважень та перерозподіл управлінських функцій; раціональне співвід-

несення традиційних та інноваційних принципів, функцій, методів управління школою; демократизація управління закладами освіти через оптимізацію системи взаємовідносин «керівник – батьки – учителі – учні»; підготовка всіх суб'єктів інноваційного управління до впровадження інновацій у систему управління закладом; переорієнтація педагогічного колективу та керівних кадрів на творчу діяльність; орієнтація на суб'єкт-суб'єктні та партнерські взаємини між суб'єктами інноваційного управління; освоєння технологій інноваційно-управлінського менеджменту; підвищення управлінської культури суб'єктів інноваційного управління закладом; реалізація ідеї нової освітньої парадигми розвитку закладу через визначення пріоритетності гуманістичного феномена в управлінні НУШ; орієнтація на самоуправління та автономність закладом освіти. як умову розв'язання проблеми підвищення швидкості адаптації її в нестабільних та змінюваних умовах; освоєння маркетингу, логістики як необхідного фінансово-економічного механізму інноваційного управління закладом освіти: обізнаність суб'єктів інноваційного управління з інноваційним світовим доробком через розширення консультативних послуг; управлінсько-методичного супроводу; зміни управлінської позиції керівника з адміністратора на консультанта науково-педагогічних і педагогічних кадрів з питань самоосвіти, самоменеджменту [3, 5].

Для нової парадигми системного підходу визначено компоненти публічного інноваційного управління закладом освіти (табл. 1).

Таким чином, основними характеристиками публічного інноваційного управління є: доповнення та зміна мети, об'єкта, предмета, стилю управління відповідно до нових орієнтирів; оптимальне функціонування та розвиток закладу освіти у змінюваних умовах; дослідницька та пошукова діяльність усіх суб'єктів інноваційного управління; гнучкий стиль управління; моніторинг на всіх рівнях інноваційної діяльності суб'єктів інноваційного управління; атмосфера співробітництва та психологічного комфорту на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії; формування єдиної «команди» управління навчальним закладом; створення служб підтримки інноваційного управління закладом освіти; прогнозування та визначення перспективних напрямів розвитку закладу; гуманістична спрямованість інноваційних процесів; висока поінформованість про потенційно можливі інновації; створення умов для самовдосконалення і творчої активності суб'єктів управління – суб'єктами інноваційного управління є керівні, науково-педагогічні, педагогічні кадри навчального закладу, студенти, учні, батьки. Об'єктом інноваційного управління закладу освіти є інноваційний процес. Під час написання статті нас особливо цікавило визначення особливості впровадження здоров'язбережувальних технологій як інноваційного управління закладом (ефективність, результативність, інформаційність, науковість).

Цільовий компонент розкриває мету реалізації здоров'язбережувальних технології, що полягає в модернізації системи оцінювання рівня забезпеченості здоров'язбережувальних умов інноваційного управління закладом освіти. В змістовому компоненті подано характеристику змісту процесу оцінювання інноваційного управління загальноосвітнім навчальним закладом. Процесуально-діяльнісний компонент технології включає систему діагностичних методів оцінювання кожного структурного компоненту забезпечення інноваційного управління та комплекс заходів із реалізації умов публічного інноваційного управління. Контрольно-коригувальний компонент здоров'язбережувальних технології містить інструментарій оцінювання ефективності інноваційного управління закладом освіти – критеріально-факторну

Таблиця 1

Компоненти публічного інноваційного управління закладом освіти

Назва компонентів	Характеристика компонентів
мотиваційно-цільовий	передбачає створення мотиваційного середовища та задоволення інноваційних потреб суб'єктів під час здійснення інноваційного управління.
когнітивно-операційний	містить систему знань, умінь та навичок, що необхідні суб'єктам для здійснення інноваційного управління.
креативно-вольовий	передбачає забезпечення умов для творчого розвитку всіх суб'єктів інноваційного управління закладом освіти.
рефлексивно-діяльнісний	передбачає готовність суб'єктів публічно-інноваційного управління до визначення перспективного плану розвитку освіти загалом та власного саморозвитку управлінських кадрів зокрема.

модель. Статистичні засоби обробки даних щодо визначення ступеня досягнення мети здоров'язбережувальних технологій є змістовим наповненням оцінно-результативного компонента здоров'язбережувальних технологій [2, 10].

Працюючи з базовими закладами освіти продіагностовано обізнаність керівних кадрів щодо ефективності впровадження здоров'язбережувальних технологій як публічного інноваційного управління. Були запрошені експерти різного рівня Київської області та м. Києва. Експертів поділили на експериментальні та контрольні групи. Завдання було поставлено єдине: оцінити якість впровадження здоров'язбережувальної діяльності закладу освіти.

Діагностування рівня ефективності інноваційного управління у закладах освіти, що утворили експериментальну базу дослідження на констатувальному та формувальному етапах експерименту на основі критеріїв і відповідних їм показників визначено рівні ефективності здійснення публічного інноваційного управління впровадженням здоров'язбережувальних технологій: початковий, допустимий, достатній та оптимальний віку. Розроблена технологія є ефективною та дозволяє не тільки визначити загальноосвітні навчальні заклади, що використовують інноваційне управління та встановити їх рівень розвитку, але й надає можливість з'ясувати недоліки у процесі реалізації публічного інноваційного управління та окреслити шляхи їх

Таблиця 2

Результати діагностики рівня ефективності здійснення інноваційного управління в експериментальних та контрольних закладах на констатувальному та формувальному етапах експерименту

Експерти	$Е_1$		$Е_2$		$Е_3$		$К_1$		$К_2$		$К_3$	
	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після
Незалежна група експертів	1,88	2,80	2,60	3,55	3,48	4,41	1,86	1,88	2,80	2,93	4,10	4,11
Групи експертів-представників з районних державних адміністрацій	1,90	2,88	2,57	3,56	3,46	4,40	1,88	1,90	2,83	2,92	3,98	3,97
Внутрішньошкільна група експертів	1,93	2,98	2,62	3,65	3,50	4,47	1,91	1,94	2,85	3,02	4,22	4,23
Середня оцінка експертів	1,90	2,88	2,59	3,58	3,48	4,42	1,88	1,90	2,82	2,95	4,10	4,10

подолання за допомогою розробленого комплексу заходів із реалізації умов здійснення інноваційного управління закладом освіти. Під час експерименту виявлено позитивну динаміку зростання показників ефективності забезпечення інноваційного управління в експериментальних закладах. Після впровадження комплексу заходів для забезпечення умов інноваційного управління в експериментальних закладах показники ефективності здійснення інноваційного управління загалом підвищилися на 19,4 %, у той час, як у контрольних закладах освіти – на 1 %.

Таким чином, узагальнення результатів діагностики наведених у таблиці 2 показали, що теоретичні засади інноваційного управління та аналіз результатів констатувального експерименту підтвердило необхідність запровадження програми вдосконалення професійної управлінської компетентності у системі післядипломної освіти та у міжкурсовий період. Відповідно до визначених умов дало змогу уточнити параметри, критерії та фактори інноваційного управління впровадженням здоров'язбережувальної парадигми наповнення, що дозволило визначити систему умов здійснення публічно-інноваційного управління та класифікувати їх на нормативно-правові, інформаційні, науково-методичні, матеріально-фінансові, психолого-педагогічні, організаційні [3,9].

Вищезгадане дає можливість стверджувати, що поліфункціональність (полі – багато) здоров'язбережувальних принципів інноваційного публічного управління освітою визначається:

- міждисциплінарністю;
- багатокомпонентністю;
- світоглядністю;
- спрямовуваністю;
- відшліфованістю;
- стандартністю;
- нормативністю;
- методичною культурою [1].

Перспективним є оцінювання забезпеченості інноваційного управління закладом освіти, що включає концептуальний та змістовий рівні, а також цільовий, змістовий, процесуально-діяльнісний, контрольно-коригувальний та оцінно-результативний

компоненти здоров'язбережувальної компетентності. Концептуальний рівень технології розкривають наукові підходи (системний, здоров'язбережувальний, технологічний, управлінський) і принципи (науковості, інноваційності, відкритості, адаптивності, маркетингу, менеджменту, оптимальності, системності, варіативності), на яких ґрунтується інноваційне управління закладом освіти.

Проведений експеримент не вичерпує всіх аспектів проблеми здійснення публічного інноваційного управління закладом освіти. Перспективною може бути розробка теоретичних та практичних засад формування готовності менеджерів освіти до інноваційного публічного управління закладом освіти.

Висновки. На основі аналізу науково-педагогічної літератури, проведення експериментальних дослідів, вивчення досвіду керівних кадрів обґрунтовано принципи, функції та методи інноваційного управління закладом. З'ясовано, що визначення умов публічного інноваційного управління не стало предметом спеціальних досліджень.

З'ясовано, що важливим інструментарієм освітнього процесу є поняття «здоров'язбережувальна компетентність». Котре об'єднує всі ключові професійні компетентності, які засновані на: соціальній моделі здоров'я; індивідуалізації навчання та виховання; на врахуванні психологічних і психофізіологічних особливостей управлінських, керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, їх особистісних потреб та інтересів; інноваційних методах і формах організації освітнього середовища, сприятливих для збереження здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу.

Доведено, що публічне інноваційне управління закладом освіти – це цілеспрямована діяльність взаємодіючих суб'єктів управління, що здійснюється за допомогою інноваційних принципів, функцій і методів управління для забезпечення оптимального функціонування та розвитку здоров'язбережувального простору освіти України.

Література:

1.Горяна Л. Г., Олексієнко О. М. Пріоритетні напрями підготовки педагогічних працівників до управління впровадженням здоров'язбережувальних технологій. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти:* матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Чернігів, 2020. С. 22–26.

2.Горяна Л. Здоров'язбережувальний контент формування професійного іміджу педагогічних працівників у вітчизняному освітньому просторі, Професійний успіх у контексті сталого розвитку: освіта, економіка, екологія: монограф. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 286 с.

3.Заворотна Я. В. Основні причини та шляхи модернізації механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом, *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2012. Вип. 22 (75). С. 498–502.

4.Заворотна Я. В. Історична ґенеза інноваційного управління загальноосвітнім навчальним закладом, *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. Журнал*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. Вип. 3 (21). С. 362–369.

5.Олексієнко О. М. Публічне управління у сфері розбудови освітнього здоров'язбережувального простору в Україні. *Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека".* 2022. №2. https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-2-7940.

6.Олексієнко О. М. Механізми професійної мобільності державних управлінських кадрів як показник їхнього іміджу у створенні здоров'язбережувального освітнього простору. 2022. *Публічне урядування*, 1 (29), 99-103. https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1(29)-14

7.Пархоменко-Куцевіл, О. Формування, розвиток та модернізація державних посад: концептуально-методологічні засади: монографія / О. Пархоменко-Куцевіл. К. : ФАДА, ЛТД, 2010. 295 с.

8.Семенець-Орлова, І. А. (2018). Державне управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади.: монографія. К. : ЮСТОН, 2018. 420 с.

9.Федько О. А. Категорійно-понятійний апарат ідеології здоров'я в у дискурсі науки державного управління, *Економіка та держава*. 2010. № 4. С. 102–106.

10. Шиян О. Взаємодія школи, сім'ї і громадськості для створення оптимально здорового середовища, Фактори соціального формування особистості: школа, сім'я, громадськість: матеріали регіон. наук.-практ. конф. Л., 2000. С. 30–33.

11. Юрченко, О. М. Аналіз досліджень проблеми самозбереження в педагогічній теорії та практиці, *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*, МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. № 1 (45).

12. Semenets-Orlova, I., Mykhailych, O., Klochko, A., Nestulya, S., & Omelyanenko, V. (2019). Readiness of the education manager to provide the organizational development of institutions (based on the sociological research). *Problems and Perspectives in Management*, *17*(3), 132-142.

13. Semenets-Orlova, I. A., & Kyselova, Y. Y. Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities. *Публічне урядування*, 2018. (4), 264-273.
14. Semenets-Orlova, I., Klochko, A., Tereshchuk, O., Denisova, L., Nestor, V., & Sadovyi, S. Special Aspects of Educational Managers' Administrative Activity under Conditions of Distance Learning. *Journal of Curriculum and Teaching*, *11*(1), 2022. 286-297.
15. Semenets-Orlova, I. Procedural aspects of educational changes: empirical findings at institutional level. *Advanced Education*, 2017. 64-67.

References:

1.Horyana L. G., Oleksiienko O. M. (2020). Priorytetni napryamy pidhotovky pedahohichnykh pratsivnykiv do upravlinnya vprovadzhennyam zdorov″yazberezhuval′nykh tekhnolohiy. Suchasni problemy pidhotovky ta profesiynoho udoskonalennya pratsivnykiv sfery osvity [*Priority areas of training of teaching staff to manage the implementation of health-saving technologies. Modern problems of training and professional improvement of workers in the field of education*]. Materialy VI Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi -*Materials of the VI International Scientific and Practical Conference,* 22 – 26 [in Ukrainian].
2.Horyana L., (2018). Zdorov″yazberezhuval′nyy kontent formuvannya profesiynoho imidzhu pedahohichnykh pratsivnykiv u vitchyznyanomu osvitn′omu prostori, Profesiynyy uspikh u konteksti staloho rozvytku: osvita, ekonomika, ekolohiya [*Health-preserving content of the formation of the professional image of pedagogical workers in the domestic educational space. Professional success in the context of sustainable development: education, economy, ecology]* monograph. / edited by: N.O. Terentyeva, L.G. Horyana. Cherkasy: Yu.A. Chabanenko Publisher, [in Ukrainian].
3.Zavorotna Y. (2012). Osnovni prychyny ta shlyakhy modernizatsiyi mekhanizmu upravlinnya zahal′noosvitnim navchal′nym zakladom, Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchiy i zahal′noosvitniy shkolakh [*The main reasons and ways of modernizing the mechanism of management of a general educational institution, Pedagogy of creative personality formation in higher and general schools]*: collection. of science pr., Zaporizhzhia, 2012. Vol. 22 (75), 498–502 [in Ukrainian].
4.Zavorotna Y. (20212). Istorychna geneza innovatsiynoho upravlinnya zahal′noosvitnim navchal′nym zakladom, Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi *[Historical genesis of innovative management of a general educational institution*], *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies: science. Journal*, Sumy: A. S. Makarenko SumDPU, Iss. 3 (21), 362–369 [in Ukrainian].
5.Oleksiienko, O. M. (2022). Publichne upravlinnya u sferi rozbudovy osvitn′oho zdorov″yazberezhuval′noho prostoru v Ukrayini [*Public administration in the field of development of educational health-saving space in Ukraine*], *Electronic scientific publication "Public administration and national security"*. No. 2. https://doi.org /10.25313/2617-572X-2022-2-7940 [in Ukrainian].
6.Oleksiienko, O. M. (2022). Mekhanizmy profesiynoyi mobil′nosti derzhavnykh upravlins′kykh kadriv yak pokaznyk yikhn′oho imidzhu u stvorenni zdorov″yazberezhuval′noho osvitn′oho prostoru *[Mechanisms of professional mobility of public management personnel as an indicator of their image in the creation of health-preserving educational space*]. *Public administration*, 1 (29), 99-103. https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1(29)-14 [in Ukrainian].
7.Parkhomenko-Kutsevil, O. (2010). Formuvannya, rozvytok ta modernizatsiya derzhavnykh posad: kontseptual′no-metodolohichni zasady [*Formation, development and modernization of state positions: conceptual and methodological principles]:* monograph. K.: FADA, LTD, 295 p. [in Ukrainian].
8.Semenets-Orlova, I. A. (2018). Derzhavne upravlinnia osvitnimy zminamy v Ukraini: teoretychni zasady [Public Management of Educational Change in Ukraine: Theoretical Principles]. *Kyiv: YuSPTON [in Ukrainian]*.
9.Fedko O. A. (2010). Katehoriyno-ponyatiynyy aparat ideolohiyi zdorov″ya v u dyskursi nauky derzhavnoho upravlinnya [*Categorical and conceptual apparatus of the ideology of health in the discourse of the science of public administration*], *Economy and state.* No. 4. 102–106 [in Ukrainian].
10. Shiyan O. (2000). Vzayemodiya shkoly, sim″yi i hromads′kosti dlya stvorennya optymal′no zdorovoho seredovyshcha, Faktory sotsial′noho formuvannya osobystosti: shkola, sim″ya, hromads′kist′ [The interaction of school, family and the public to create an optimally healthy environment], *Factors of social formation of personality: school, family, public: materials region. science and practice conf*. L., 30-33 [in Ukrainian].
11. Yurchenko, O. M. (2015). Analiz doslidzhen′ problemy samozberezhennya v pedahohichniy teoriyi ta praktytsi [*Analysis of research on the problem of self-preservation in pedagogical theory and practice*], *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies: scientific journal*, MES of Ukraine, Sumy state. ped. University named after A. S. Makarenko; Sumy: Sumy DPU named after A. S. Makarenko. No. 1 (45) [in Ukrainian].
12. Semenets-Orlova, I., Mykhailych, O., Klochko, A., Nestulya, S., & Omelyanenko, V. (2019). Readiness of the education manager to provide the organizational development of institutions (based on the sociological research). *Problems and Perspectives in Management*, *17*(3), 132-142[in Ukrainian].
13. Semenets-Orlova, I. A., & Kyselova, Y. Y. (2018). Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities. *Публічне урядування*, (4), 264-273[in Ukrainian].

14. Semenets-Orlova, I., Klochko, A., Tereshchuk, O., Denisova, L., Nestor, V., & Sadovyi, S. (2022). Special Aspects of Educational Managers' Administrative Activity under Conditions of Distance Learning. *Journal of Curriculum and Teaching*, *11*(1), 286-297[in Ukrainian].
15. Semenets-Orlova, I. (2017). Procedural aspects of educational changes: empirical findings at institutional level. *Advanced Education*, 64-67[in Ukrainian].

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-8

Юрій РУБАН
аспірант кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Берестейський проспект, 37, Київ, 03056
ORCID: 0000-0002-7266-790X

Yurii RUBAN
Postgraduate Student of the Department of Management Theory and Practice of the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», 37, Beresteyskyi Ave, Kyiv, 03056
ORCID: 0000-0002-7266-790X

ІНСТРУМЕНТИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

TOOLS OF ELECTRONIC DEMOCRACY FOR INTERACTION BETWEEN THE STATE AND CIVIL SOCIETY

Громадянське суспільство в Україні ще перебуває на етапі становлення, але дуже стрімко розвивається через наявні в державі виклики. Взаємодія держави та громадянського суспільства дуже важлива для обох сторін і відкриває багато можливостей. Через синергію взаємодії держави та громадянського суспільства зміни відбуваються швидше та якісніше. Сьогодні в епоху нових технологій відкриваються нові горизонти для взаємодії держави з громадянським суспільством. Взаємодія з більшістю державних установ за допомогою додатку «Дія» вже стала буденністю і більшість громадян зараз не уявляють своє життя без нього. Крім «Дії» існує багато інструментів електронної демократії, які спрощують комунікацію громадян з державою та допомагають швидше взаємодіяти в умовах сучасних викликів. Також, варто зазначити, що інструменти електронної демократії можуть значно зменшити видатки державного та місцевих бюджетів. В реаліях війни це є надважливим і допоможе спрямувати вільні бюджетні кошти на підтримку обороноздатності України. Варто сказати, що Україна серйозно взялася за імплементацію інструментів електронної демократії, що можна підтвердити визнанням на міжнародній арені результатів цифровізації адміністративних послуг.

Розвиток інструментів електронної демократії для взаємодії держави з громадянським суспільством є позитивним фактором і дозволяє отримувати кращий результат від співпраці. Нині наша держава звикає до постійної співпраці з громадянським суспільством і все більше залучає його до процесу творення управлінських рішень. Важливість прямого діалогу влади з громадянським суспільством неможливо переоцінити. На сьогодні інструменти електронної демократії в Україні стрімко розвиваються і мають гарні перспективи приносити багато користі в під час військового стану та в майбутньому мирному житті.

Ключові слова: *електронна демократія, інститути громадянського суспільства, громадянське суспільство, взаємодія з державою, діджиталізація.*

Civil society in Ukraine is still at the stage of formation, but it is developing very rapidly due to the challenges in the state. The interaction between the state and civil society is very important for both sides and opens up many opportunities. Due to the synergy of interaction between the state and civil society, changes occur faster and with better quality. Today, in the era of new technologies, new horizons are opening for the interaction of the state with civil society. Interaction with most government institutions using the «Diia» application has already become commonplace, and most citizens now cannot imagine their lives without it. In addition to «Diia», there are many tools of e-democracy that simplify the communication of citizens with the state and help to interact faster in the conditions of modern challenges. Also, it is worth noting that electronic democracy tools can significantly reduce state and local budget expenditures. In the realities of war, this is extremely important and will help direct free budget funds to support Ukraine's defense capability. It is worth saying that Ukraine has seriously taken up the implementation of electronic democracy tools, which can be confirmed by the recognition in the international arena of the results of digitalization of administrative services.

The development of e-democracy tools for interaction between the state and civil society is a positive factor and makes it possible to obtain better results from cooperation. Currently, our state is getting used to constant cooperation with civil society and is increasingly involving it in the process of creating management decisions. The importance of direct dialogue between the government and civil society cannot be overestimated. Today, the tools of electronic democracy in Ukraine are developing rapidly and have good prospects of bringing many benefits during the martial law and in the future peaceful life.

Key words: *electronic democracy, institutions of civil society, civil society, interaction with the state, digitalization.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питанням електронних інструментів у взаємодії держави та громадянського суспільства досліджували Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В.,

© Рубан Ю., 2023

Яруліна Н., Левківська В.М., Митко А.М. та інші.

Метою статті є дослідження перспектив розвитку інструментів електронної демократії для взаємодії держави та громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Громадянське суспільство в Україні ще перебуває на етапі становлення, але дуже стрімко розвивається через наявні в державі виклики. Взаємодія держави та громадянського суспільства дуже важлива для обох сторін і відкриває багато можливостей. Сьогодні в епоху нових технологій відкриваються нові горизонти для взаємодії держави з громадянським суспільством. Це є позитивним фактором і дозволяє отримувати кращий результат від співпраці. На сьогодні інструменти електронної демократії в Україні розвиваються і мають гарні перспективи в майбутньому мирному житті.

Інститути громадянського суспільства в європейських країнах мають високий рівень довіри громадян та держави. Найвищим рівнем довіри від держави є делегування своїх повноважень інституту громадянського суспільства. Таких практик в Україні дуже мало, але запит на подібну співпрацю є. Нині наша держава звикає до постійної співпраці з громадянським суспільством і все більше залучає його до процесу творення управлінських рішень. Можна навести достатньо прикладів інструментів електронної демократії, які вже сьогодні допомагають у взаємодії влади та громадянського суспільства.

Наприклад, за допомогою платформи «Дія» відкриваються безмежні можливості для швидкої комунікації з державою. «Дія» стала платформою на якій можна дізнатися все про всі наявні державні послуги, і отримати велику частину з них. Застосунок «Дія» нині є у величезної кількості українців і також дозволяє замовляти довідки, сплачувати штрафи і взаємодіяти з державою. В 2019 році, коли створили «Дію», ніхто навіть не міг уявити, що ми матимемо практично всі документи в своєму телефоні і зможемо ними користуватися на рівні з паперовими.

Застосунок «Дія» відкрив нові можливості для взаємодії держави з суспільством. Наприклад, почали з'являтися опитування, через які держава може дізнатися думку громадян з різних питань. На сьогодні, вони не мають юридичної сили і є виключно консультативними, але це вже є великим кроком вперед. Адже, дізнавшись думку громадян напряму держава в будь якому випадку має реагувати на це і розуміти настрої суспільства.

Порядок проведення опитувань в «Дії» Кабінет Міністрів України затвердив Постановою КМУ №90 від 7 лютого 2022 року. Так, згідно з Порядком, опитування через «Дію» є збором інформації, що проводиться з метою дослідження загальної думки (позиції) населення щодо ініціатив, спрямованих на вирішення питань державного управління в різних сферах суспільного життя. Таке опитування не є голосуванням (референдумом), виборами, а також формою публічного обговорення чи електронних консультацій з громадськістю [1].

Тобто, це абсолютно нова форма взаємодії з суспільством в Україні. Забезпечення технічної можливості проведення опитування лежить на Міністерстві цифрової трансформації.

У документі Кабміну вказано, що одночасно можуть проводитися кілька опитувань щодо різних питань. Їх можуть проводити як для всіх користувачів «Дії», так і для окремих категорій. Анкета може містити одночасно до 10 варіантів відповідей на одне питання. Учасник може пройти опитування лише один раз. Надана ним відповідь є остаточною, змінити чи відкликати її не можна. Організатор може достроково припинити опитування у разі втрати актуальності, виявлення технічної помилки або за зверненням ініціатора. Учасників про це мають сповістити. Результати опитування можуть показуватися в «Дії», якщо це погодить ініціатор. Результати можуть зберігатися технічним адміністратором «Дії» протягом трьох років [2].

Важливо також зазначити певні цифри. 778 000 осіб, які взяли участь в опитуванні з приводу «декомунізації» на монументі «Батьківщина-Мати» в додатку «Дія». Таку цифру в своєму телеграм каналі повідомив Михайло Федоров [3].

Це опитування стосувалося досить специфічної теми і було проведено під час війни, коли не кожен має змогу проголосувати або взагалі користуватися телефоном. Це демонструє, що охоплення є досить великими і дадуть змогу якісно заміряти суспільну думку, яка є важливою для прийняття рішення. В мирні часи, ми матимемо більшу кількість осіб, що голосують і більше часу на проведення подібних опитувань.

Також важливим елементом розвитку співпраці громадянського суспільства та держави є програма партнерства «Відкритий Уряд». Партнерство «Відкритий Уряд» – міжнародна ініціатива, спрямована на об'єднання зусиль урядів та громадянського суспільства для створення позитивних змін у житті грома-

дян. У рамках Ініціативи уряди країн-учасниць спільно з громадянським суспільством розробляють та реалізують дворічні національні плани дій. Заходи, передбачені в планах дій, мають відповідати принципам Партнерства «Відкритий Уряд»: забезпечення доступу до публічної інформації, посилення участі громадськості у прийнятті рішень, забезпечення підзвітності органів влади, розвиток технологій та інновацій для забезпечення прозорості та підзвітності. Україна є учасником Ініціативи з 2011 року. Робота Уряду неодноразово відзначалась Керівним комітетом Ініціативи як зразок для інших країн (зокрема, заходи з впровадження електронної системи закупівель «ProZorro» та моніторингового порталу «DoZorro», відкриття інформації про бенефіціарних власників, налагодження партнерства між Урядом та громадськістю в процесі реалізації Ініціативи). [4].

Фактичне впровадження Ініціативи в Україні почалося у травні 2012 р. [9].

Приєднання Україні до цієї ініціативи є фундаментальним рішенням на шляху до розбудови демократичного суспільства. Основні принципи ініціативи реалізуються в Україні і роблять зміни на краще в багатьох сферах життєдіяльності. Після перемоги наша держава матиме змогу більше розвиватися в напрямках реалізації цих принципів і далі покращувати вже започатковані проєкти.

Звісно, неможливо не згадати систему ProZorro, яка вже стала буденністю для підприємців та державних службовців. Система ProZorro – це платформа, де державні та комунальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість поставити це державі [5].

Система ProZorro довела свою придатність і зекономила державі значну суму коштів. Моніторинг закупівель та інших державних процесів є дуже важливим для громадянського суспільства і передбачає повну прозорість влади. ProZorro є найвідомішим і флагманським проєктом, який вже працює успішно багато років. Втім, він не є єдиним прикладом системи для прозорості державних процесів.

Наприклад, система ЄДЕССБ робить процес будівництва набагато прозорішим, ніж це було раніше. На даний момент, система не функціонує в повному обсязі через війну, але забудовники мають можливість прозоро подавати документи. Єдина державна електронна система у сфері будівництва (скорочено – ЄДЕСБ) – загальнонаціональна інформаційна система, що покликана впорядкувати процес будівництва в Україні і через максимальну публічність інформації зробити його прозорим та вільним від корупції. ЄДЕСБ має реалізувати весь життєвий цикл будівництва об'єкту починаючи з отримання містобудівних умов та обмежень, закінчуючи його введенням в експлуатацію. Передбачається, що більшість інформації та документації необхідної для ведення будівництва буде створюватися в Системі відповідними суб'єктами, що дозволить централізувати та стандартизувати дані з багатьох розрізнених джерел інформації [6].

Портал державної електронної системи у сфері будівництва є важливим проєктом для здійснення громадського контролю за сферою будівництва. Ми всі знаємо, що ця сфера є проблемною в контексті корупції. За допомогою цього порталу всі громадяни можуть відкрито стежити за документацією в сфері будівельної діяльності, замовниками і виконавцями робіт. Безумовно, наявність системи не виключає корупційні ризики і махінації у сфері будівництва, але робить процес прозорішим і більш відкритим для громадян. Наприклад, на сайті переглянувши мапу Україні можна знайти всі документи на будівництво на конкретній вулиці у конкретному будинку або будівлі, яка знаходиться в процесі будівництва. Відповідно, побачивши певну забудову гуляючи містом, кожен громадянин має можливість одразу перевірити законність будівництва. Також на Порталі державної електронної системи у сфері будівництва громадяни можуть самі отримати будівельні послуги. Наприклад, подати заяву про переведення дачних, садових будинків в житлові або подати повідомлення про початок будівельних робіт за класом наслідків СС1.

Прикладом інструменту електронної демократії на місцевому рівні є «Київ Цифровий». «Київ Цифровий» – мобільний застосунок, створений у 2021 році київським Комунальним підприємством «Головним інформаційно-обчислювальний центр» (КП ГІОЦ) на заміну застосунку Kyiv Smart City [7].

Під час процесу дерусифікації в застосунку «Київ Цифровий» було проведено опитування щодо зміни назв на близько 300-х вулицях Києва. Кожен мешканець України міг проголосувати за нову назву і для цього лише потрібно було верифікуватися через Bank ID. Це не єдине опитування по дерусифікації об’єктів, яке проводилося в цьому за стосунку. Це дало можливість швидко дізнатися думку суспільства та їх вибір нової назви для об’єкту. Відповідно, вже через невеликий проміжок часу Київрада проголосувала за зміну назв багатьох вулиць. Цей кейс демонструє наскільки інструменти електронної демокра-

тії покращують взаємодію влади та суспільства і пришвидшують прийняття стратегічно важливих рішень для нашої держави.

Також, на нашу думку, необхідно приділити увагу роботі Громадських Рад, які є вагомим елементом у взаємодії громадянського суспільства з органами влади. 14 березня 2019 року в рамках Тижня Відкритого Уряду представники громадського сектору та експерти долучилися до обговорення контенту й сервісів майбутньої онлайн-платформи для взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства. Голова громадської ради при Держагентстві з питань електронного урядування Єгор Стефанович представив своє бачення можливого сервісу на онлайн-платформі під назвою «Портал громадських рад», який дозволить «цифровізувати» роботу громадських рад при органах виконавчої влади, підвищити ефективність їх взаємодії з органами виконавчої влади [8].

Цей проєкт нереалізований на сьогодні, але він міг би покращити роботу громадських рад і зробити зручнішим контроль за роботою громадських рад при органах влади.

Варто згадати про платформу UAReforms. Це відкрита комунікаційна та адвокаційна платформа активних громадян, громадських організацій, представників бізнесу та інших зацікавлених сторін. Її мета – це впровадження якісної та обґрунтованої державної політики в Україні шляхом обговорення широким колом стейкхолдерів пропозицій до влади, програм діяльності уряду та інших документів щодо реформ [10].

Вона створена саме представниками громадянського суспільства і допомагає громадянам просувати необхідні державі реформи для демократизації.

Загалом, всі перелічені інструменти електронної демократії забезпечують більш прозоре та чесне функціонування держави. Інститути громадянського суспільства за допомогою цих інструментів здійснюють контроль, взаємодіють з державою та здійснюють вплив на управлінські рішення. Це є важливим і допомагає Україні йти шляхом демократизації та наближатися до європейських цінностей. В прагненні стати повноправним членом Європейського Союзу нам потрібно зробити багато реформ і багато з них будуть пов'язані з більшим залученням громадянського суспільства до державницьких справ. Інструменти електронної демократії пришвидшать процес реформ і допоможуть пройти цей шлях швидше, ніж інші країни коли вступали до ЄС. Ми маємо з розумінням ставитися до цифровізації держави і не думати, що все станеться одразу і ми не матимемо негативних кейсів в новостворених електронних системах. Втім, діяльність вітчизняних управлінців доводить, що ми досить швидко та якісно адаптуємося до роботи з новими інструментами електронної демократії.

Висновки. Наша держава прямує до демократичних цінностей дуже важким і тернистим шляхом. Втім, інструменти електронної демократії пришвидшують цей процес і полегшують життя державі та громадянам.

Перспективи розвитку цих інструментів дозволяють сміливо стверджувати, що всі біди вітчизняного державного управління рано чи пізно будуть подолані або зведені до мінімуму. Потенціал інструментів електронної демократії в Україні є дуже високим, адже інноваційні рішення в різних сферах державного управління вже стають буденністю для нас. Збільшення прозорості у всіх сферах життя допомагає громадянському суспільству ефективно контролювати державні рішення і не допускати порушення прав і свобод громадян.

Важливість прямого діалогу влади з громадянським суспільством неможливо переоцінити. Ця тематика потребує уваги науковців та подальших досліджень.

Література:

1.Уряд ухвалив порядок проведення громадських опитувань через Єдиний дуржавний веб-портал електронних послуг та додаток «Дія». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3399559-urad-uhvaliv-poradok-provedenna-gromadskih-opituvan-cerez-diu.html

2.У «Дії» з'явилися опитування, які дозволяють «спілкуватися з державою». Про що питають і як узяти участь? URL: https://hromadske.ua/posts/u-diyi-zyavilisya-opituvannya-yaki-dozvolyayut-spilkuvatisya-z-derzhavoyu-pro-sho-pitayut-ta-yak-vzyati-uchast

3.У Дії завершилось ініційоване Міністерством культури та інформаційної політики опитування «Як бути з гербом срср на щиті Батьківщини-матері». URL: https://t.me/zedigital/2221

4.Звіт про реалізацію плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2018 – 2020 роках. URL:https://www.opengovpartnership.org/wpcontent/uploads/2020/12/Ukraine_End-of-Term_Self-Assessment_2018-2020_UKR.pdf

5.Стаття «Що таке Prozzoro».URL: https://prozorro.gov.ua/about

6.Портал державної електронної системи у сфері будівництва. URL: https://e-construction.gov.ua/

7.Сайт «Київ Цифровий». URL: https://kyiv.digital/

8.Якою має бути онлайн-платформа для взаємодії органів виконавчої влади та громадськості, обговорили під час Тижня Відкритого Уряду. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yakoyu-maye-buti-onlajn-platforma-dlya-vzayemodiyi-organiv-vikonavchoyi-vladi-ta-gromadskostiobgovorili-pid-chas-tizhnya-vidkritogo-uryadu

9.«Щодо стану реалізації ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» в Україні». Аналітична записка URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/schodo-stanu-realizacii-iniciativi-partnerstvo-vidkritiy-uryad-v-ukraini

10. Про платформу UAReforms. URL: https://uareforms.org/pages/about-us

References:

1.Uriad ukhvalyv poriadok provedennia hromadskykh opytuvan cherez Yedynyi derzhavnyi vebportal elektronnykh posluh ta dodatok «Diia» [The government adopted the procedure for conducting public surveys through the United State web portal of electronic services and the «Diia» application]. Retrieved from https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3399559-urad-uhvaliv-poradok-provedenna-gromadskih-opituvan-cerez-diu.html [in Ukrainian].

2.U «Dii» z'iavylysia opytuvannia, yaki dozvoliaiut «spilkuvatysia z derzhavoiu». Pro shcho pytaiut i yak uziaty uchast? [Surveys have appeared in «Diia» that allow you to «communicate with the state.» What are they asking about and how to participate?]. Retrieved from https://hromadske.ua/posts/u-diyi-zyavilisya-opituvannya-yaki-dozvolyayut-spilkuvatisya-z-derzhavoyu-pro-sho-pitayut-ta-yak-vzyati-uchast [in Ukrainian].

3.U Dii zavershylos initsiiovane Ministerstvom kultury ta informatsiinoi polityky opytuvannia «Iak buty z herbom srsr na shchyti Batkivshchyny-materi». [The survey «How to be with the USSR in defense of the Motherland» commissioned by the Ministry of Culture and Information Policy also ended in «Diia»]. Retrieved from https://t.me/zedigital/2221 [in Ukrainian].

4.Zvit pro realizatsiiu planu dii iz vprovadzhennia Initsiatyvy «Partnerstvo «Vidkrytyi Uriad» u 2018 – 2020 rokakh [Report on the implementation of the action plan for the implementation of the Open Government Partnership Initiative in 2018-2020]. Retrieved from https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2020/12/Ukraine_End-of-Term_Self-Assessment_2018-2020_UKR.pdf [in Ukrainian].

5.Stattya «SHCHO TAKE PROZORRO» [Article «What is PROZORRO»]. Retrieved from https://prozorro.gov.ua/about [in Ukrainian].

6.Portal derzhavnoi elektronnoi systemy u sferi budivnytstva [The portal of the state electronic system in the field of construction]. Retrieved from https://e-construction.gov.ua/ [in Ukrainian].

7.Sait «Kyiv Tsyfrovyi» [«Kyiv Tsyfrovyi»]. Retrieved from https://kyiv.digital/ [in Ukrainian].

8.Yakoiu maie buty onlain-platforma dlia vzaiemodii orhaniv vykonavchoi vlady ta hromadskosti, obhovoryly pid chas Tyzhnia Vidkrytoho Uriadu [What should be an online platform for interaction between executive authorities and the public was discussed during Open Government Week]. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/news/yakoyu-maye-buti-onlajn-platforma-dlya-vzayemodiyi-organiv-vikonavchoyi-vladi-ta-gromadskostiobgovorili-pid-chas-tizhnya-vidkritogo-uryadu [in Ukrainian].

9.«Shchodo stanu realizatsii initsiatyvy «Partnerstvo «Vidkrytyi Uriad» v Ukraini». Analitychna zapyska [«Regarding the state of implementation of the Open Government Partnership initiative in Ukraine.»]. Retrieved from https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/schodo-stanu-realizacii-iniciativi-partnerstvo-vidkritiy-uryad-v-ukraini [in Ukrainian].

10. Pro platformu UAReforms [About platform UAReforms]. Retrieved from https://uareforms.org/pages/about-us[in Ukrainian].

УДК 352/354
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-9

Олександр СЄМІЛЄТОВ
доктор філософії публічного управління та адміністрування, науковий співробітник наукового відділу управління у сфері цивільного захисту, Навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту, вул. Лермонтовська, 28, Харків, Україна, 61024
ORCID: 0000-0002-7903-0098

Oleksandr SEMILETOV
Doctor of Philosophy in Public Management and Administration, Research Fellow of the Scientific Department of Management in the Field of Civil Defense, Educational Scientific Production Center of the National University of Civil Defense of Ukraine, 28, Lermontovska St, Kharkiv, Ukraine, 61024
ORCID: 0000-0002-7903-0098

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

IMPACT OF DIGITALIZATION ON LOCAL GOVERNMENT TRANSFORMATION

У статті подано результати дослідження Цифрової трансформації сучасного суспільства що суттєво впливає на різні сфери життя, зокрема на місцеве самоврядування. Ця наукова робота присвячена вивченню впливу цифровізації та трансформації місцевого самоврядування, шляхом аналізує ролі та значення електронних технологій у зміні підходів до оптимізації функцій місцевого самоврядування. Зокрема, робота розглядає ефективність впровадження інтерактивних платформ для взаємодії громадськості та влади, а також вплив цифрових інструментів на забезпечення прозорості та відкритості у процесах прийняття рішень на рівні місцевої влади, досліджується роль інтернет-технологій у забезпеченні активної участі громадян у вирішенні місцевих питань та формуванні позитивного взаємодії між громадськістю та владою. Що дає можливість проаналізувати діяльність органів влади та висвітлити динаміку змін місцевого самоврядування та визначаються перспективи подальшого розвитку сучасного інформаційного суспільства. Також у дослідженні значну роль приділено сучасним викликам та можливостям, що виникли внаслідок бурхливого розвитку науково-технічного сектору та головною метою яких є створення сприятливих вимог до інформатизації та цифровізації місцевого самоврядування, захисту особистої інформації громадян, кібербезпеці та необхідність визначення етичних стандартів використання цифрових технологій в публічно-адміністративних процесах.

Окрема увага приділяється взаємодії між різними рівнями влади та можливості вирішення проблем координації та інтеграції міжрівневих інформаційних систем.

На основі отриманих результатів дослідження робляться висновки щодо потенційних переваг та викликів, які супроводжують цифрову трансформацію місцевого самоврядування, а також запропоновані рекомендації для оптимізації використання цифрових інструментів у практиці місцевого управління. Крім того, у статті розглядається важливість розвитку навичок та компетенцій у сфері інформаційних технологій серед працівників місцевих органів влади та громадянського суспільства. Автори аналізують можливості для підвищення рівня інформаційної грамотності та створення освітніх програм, спрямованих на забезпечення всебічного розуміння і використання цифрових інструментів для поліпшення взаємодії між громадянами та органами місцевого самоврядування.

Усі ці аспекти допомагають визначити ключові напрямки подальших досліджень та розвитку цифрового місцевого самоврядування в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Ключові слова: *публічне управління та адміністрування; місцеве самоврядування;електронне урядування.*

The article presents the results of the study The digital transformation of modern society, which significantly affects various spheres of life, including local self-government. This scientific work is devoted to the study of the impact of digitization and transformation of local self-government, by analyzing the role and significance of electronic technologies in changing approaches to optimizing the functions of local self-government. In particular, the work examines the effectiveness of the implementation of interactive platforms for the interaction of the public and authorities, as well as the impact of digital tools on ensuring transparency and openness in decision-making processes at the local government level, the role of Internet technologies in ensuring the active participation of citizens in solving local issues and forming a positive interaction between the public and the authorities. What makes it possible to analyze the activities of authorities and highlight the dynamics of changes in local self-government and determine the prospects for the further development of the modern information society. Also, the research has given a significant role to modern challenges and opportunities that have arisen as a result of the rapid development of the scientific and technical sector, the main purpose of which is to create favorable requirements for the informatization

© Сємілєтов О., 2023

and digitalization of local self-government, the protection of personal information of citizens, cyber security, and the need to define ethical standards for the use of digital technologies in public-administrative processes.

Particular attention is paid to interaction between different levels of government and the possibility of solving problems of coordination and integration of interlevel information systems.

Based on the research results, conclusions are made regarding the potential benefits and challenges that accompany the digital transformation of local self-government, as well as proposed recommendations for optimizing the use of digital tools in the practice of local government. In addition, the article examines the importance of developing skills and competencies in the field of information technologies among local government and civil society workers. The authors analyze the possibilities for increasing the level of information literacy and creating educational programs aimed at ensuring a comprehensive understanding and use of digital tools to improve interaction between citizens and local self-government bodies.

All these aspects help to determine the key directions of further research and development of digital local self-government in the conditions of the modern information society.

Key words: *Public management and administration; local self-government; electronic government.*

Постановка проблеми. У дослідженні визначається необхідністю розуміння та вирішення проблем, пов'язаних із впровадженням цифрових технологій у місцеве самоврядування.

Зростання ролі інформаційних технологій у сучасному суспільстві вносить значні зміни в організацію та функціонування місцевого управління наприклад:

1. Ефективність та трансформація послуг: Цифрова трансформація може значно підвищити ефективність надання послуг місцевого самоврядування, зробити їх більш доступними для громадян та бізнесу.

2. Залучення громадян: Використання цифрових інструментів може підвищити рівень участі громадян у прийнятті рішень та сприяти більшій відкритості влади.

3. Безпека та захист інформації: В контексті зростання кількості цифрових сервісів важливо розуміти та ефективно управляти ризиками, пов'язаними з кібербезпекою та захистом особистої інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив цифровізації економіки на суспільний розвиток вже давно є предметом уваги вітчизняних дослідників, і варто визначити досягнення таких вчених, як О. Вишневський, В. Геєць, О. Гудзь, О. Данніков, Н. Краус, В. Ляшенко, Н. Пантєлєєва, П. Пуцентейло, А. Семеног, С. Тульчинська, Л. Федулова та інші, ці роботи відіграли ключову роль у встановленні основ для подальших досліджень. На світовій арені цю проблематику вивчають багато вчених і практиків, таких як Дж. Блумберг, Й. Вран, Дж. Грей, М. Гупта, К. Елдінг, Р. Морріс, М. Муро, Н. Негропонте, Р. Сінгх, Д. Тапскотт та інші. Незважаючи на вагому роботу цих вчених, слід визнати, що сучасні виклики і загрози, такі як пандемія COVID-19, збройна агресія російської федерації, глобальні економічні та соціальні трансформації, створюють нові умови та змінюють суспільні ефекти цифрової трансформації економіки в Україні. Враховуючи актуальні виклики, науковцям слід провести глибокий аналіз та переоцінку впливу цифровізації на економіки держав та на вітчизняний суспільний розвиток у контексті нових викликів та сучасних глобальних перетворень. Наприклад, нові напрями дають змогу вивчати та просувати нові теми розвитку науки публічного управління та нові методи у практичну діяльність. Цифрові технології можуть стати джерелом інновацій у методах управління, що сприяє покращенню якості життя громадян. Розглядаючи міжнародні віяння глобальних тенденцій та цифрової трансформації, нових підходів до розуміння та адаптація місцевих урядів до змін є важливим елементом глобального розвитку.

Отже, наукова робота має потенційно значущий внесок у розуміння та вирішення питань цифрової трансформації місцевого самоврядування в сучасних умовах.

Мета статті. Робота спрямована на визначення шляхів поліпшення місцевого самоврядування через використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та врахування найновіших світових тенденцій у цифровій трансформації управління.

Виклад основного матеріалу. Бурхливий розвиток всесвітньої інформатизації, спричинений бурхливим розвитком промисловості та технологій, викрив значні проблеми у громадській діяльності та надав нові можливості до ефективної діяльності державних інституцій. Електронне урядування надає можливість до швидкого доступу до послуг, але слід відзначити важливість досліджувати, як електронне урядування впливає на доступність послуг для всіх верств населення, враховуючи можливі бар'єри для тих, хто не має доступу до цифрових технологій.

Слід відзначити такі види участі громадської діяльності:

1. Активна участь, характерними рисами якої є участь у голосуваннях, партіях, громад-

ських зборах, формування петицій щодо проблем, формування звернень до влади шляхом збору підписів, обговорення питань на форумах та громадських зборах, публічних слуханнях та конференціях, круглих столах, учать у створенні громадських проєктів, виявлення недоліків та надання пропозицій щодо покращення електронних сервісів, участь у волонтерських рухах та добровільній допомозі.

2. Пасивна участь: відсутність участі в громадських ініціативах, недостатня політична участь, відсутність взаємодії з владою, неінформованість та відсутність громадянської освіти, не виявляють зацікавленості в обговореннях громадських питань, байдужість до політичних та суспільних подій. Ці характеристики вказують на відсутність активного інтересу та участі пасивних громадян у громадських процесах.

У багатьох випадках пасивність може бути обумовлена різними факторами, включаючи втомленість від політичних подій, відчуття безсилля, або низький рівень громадянської освіти.

Активні громадяни відіграють ключову роль у формуванні цивільного суспільства та сприяють покращенню якості життя в своєму суспільстві. Активна участь громадян у процесах місцевого самоврядування є важливою. Проте, важливо враховувати, які цифрові інструменти можуть бути доступні та зрозумілі для різних груп населення.

Неостанню роль у формуванні ефективного державного управління відіграє освіта та компетентності посадових осіб та громадян. Слід також зазначити такі протиріччя громадян переважно до працівників органів влади а саме до доброзичливості та порядності. Значну роль відіграють етичні аспекти цифрового управління: з необхідністю зберігання та обробки великої кількості інформації виникають етичні питання, пов'язані з приватністю, справедливістю та довірою.

Важливо визначити та розв'язати питання щодо інклюзивності цифрових інновацій, забезпечуючи, щоб всі групи населення мали рівний доступ та можливість використовувати ці технології. Цей аспект особливо актуальний на сьогодні у зв’язку із веденням бойових дій та великими втратами для нашої держави здоров’я усіх громадян та після бойових дій, що спричинено засміченням бойовими частинами значних територій нашої держави вибуховими предметами та іншими факторами, аспекти визначають складні виклики та проблеми, які виникають із впровадженням цифрових технологій у місцеве самоврядування.

У дослідженні було розглянуто вплив цифрових інструментів на взаємодію між місцевими, регіональними та центральними рівнями управління, зокрема в контексті координації інформаційних систем.

Важливим етапом дослідження є як цифрова трансформація впливає на взаємодію з підприємствами та як можна створити сприятливий середовище для бізнесу через використання цифрових інструментів та взаємодії із органами влади та аналіз вартості впровадження цифрових технологій, можливих економічних вигід для обох сторін, а також управління ресурсами та інвестиціями в цифрові ініціативи.

Розуміння проблем які можуть негативно вплинути на інтенсивність впровадження в повсякденне життя інноваційних- інформаційних технологій є важливим для розуміння та вирішення викликів, що виникають внаслідок цифрової трансформації в місцевому самоврядуванні та формування стратегій подолання цих викликів. Впровадження цифрових технологій в місцеве самоврядування може призвести до численних позитивних наслідків:

Автоматизації повсякденних завдань, за допомогою використання цифрових інструментів можуть допомогти оптимізувати процеси та призвести до підвищення ефективності роботи місцевих урядів та органів самоврядування.

Використання електронних платформ і онлайн-сервісів дозволяє громадянам отримувати доступ до різних послуг швидко та зручно, покращуючи якість обслуговування.

Цифрові інструменти сприяють залученню громадян до участі у процесах прийняття рішень, голосування та надання власних пропозицій, що сприяє більшій демократії.

Електронні платформи дозволяють швидко та легко розповсюджувати необхідну важливу інформацію щодо діяльності органів самоврядування, дозволяючи охопити більше громадян та зробити більш доступні для громадян умови.

Цифрові технології можуть спростити адміністративні процеси та знизити рівень бюрократії через автоматизацію та електронну обробку документів.

Використання цифрових інструментів сприяє створенню прозорої та доступної бази даних що полегшує моніторинг та аналіз діяльності органів місцевого самоврядування.

Автоматизація та розвиток розумних "розумних" міст, шляхом впровадження цифрових технологій дозволяє покращити та допомогти у розвитку більш врегульованого

та гармонічного життя громадян, де використання даних і технологій спрямоване на покращення якості життя мешканців. Тобто цифрові ініціативи сприяють розвитку інновацій та створенню технологічних рішень, що можуть бути корисними для інших галузей економіки.

Щодо негативних наслідків впровадження та швидкого просування інформаційних технологій у життєвий простір громадян слід відзначити такі.

Впровадження цифрових технологій в місцеве самоврядування може супроводжуватися рядом негативних наслідків та викликів: зростання обсягів цифрової інформації може збільшити ризик кібератак та порушень приватності громадян, які використовують цифрові сервіси.

Розшарування верств населення між тими, хто не має доступу до цифрових технологій або не володіє необхідними навичками, такі громадяни можуть бути виключені з отримання певних послуг та можливостей, створюючи цифровий розрив. До такої категорії слід віднести людей похилого віку, малозабезпечені шари населення та представників сільського населення.

Реалізація цифрових ініціатив може вимагати великих фінансових витрат, особливо для менших місцевих урядів, що може стати фінансовим тягарем. Автоматизація процесів за допомогою цифрових технологій може привести до втрати робочих місць в деяких секторах, де раніше виконувалися рутинні завдання. Збір та аналіз великих обсягів даних може породжувати ризики стосовно вторгнення в приватне життя громадян та може викликати опозицію з боку громади.

Залежність від цифрових інструментів може призвести до втрати особистого контакту та взаємодії між представниками влади та громадянами, тобто цифрові технології можуть призвести до вузького сприйняття та врахування потреб лише тих, хто активно користується цифровими інструментами. Недостатній рівень інформаційної грамотності серед громадян може ускладнити взаємодію з цифровими інструментами та послугами.

Впровадження цифрових технологій у місцеве самоврядування потребує значних фінансових надходжень у місцевий бюджет або надходження можуть здійснюватися з різних джерел.

Одним із основних джерел фінансування може бути бюджет самого місцевого уряду. Це може включати цільове виділення коштів на розвиток цифрової інфраструктури та впровадження електронних сервісів.

Уряд може надавати фінансову підтримку у вигляді грантів або субсидій для реалізації конкретних цифрових проєктів. Це може стосуватися як загальних цифрових ініціатив, так і виділення коштів із бюджету або із спеціальних фондів під створення специфічних грантових проєктів у сфері місцевого самоврядування.

Залучення приватних коштів від компаній у партнерських домовленостях що може забезпечити не тільки фінансову підтримку, але й технічні ресурси, практичну базу та експертні знання для реалізації цих проєктів;

У разі вирішення стратегічних завдань або реалізації проєктів важливих для регіонального чи міжнародного розвитку, місцеві уряди можуть отримувати фінансову підтримку від міжнародних організацій чи іноземних партнерів. У деяких країнах діють спеціальні фонди або програми, спрямовані на розвиток електронного урядування та цифрових технологій на рівні місцевого самоврядування;

В деяких випадках, особливих якщо цифрові проєкти мають обласний або національний вплив, фінансування може надаватися відповідними рівнями влади.

Головними законодавчими актами, що регулює впровадження цифрових технологій в місцеве самоврядування, може значно відрізнятися в різних країнах. Тема цифрового управління та електронного урядування набуває все більшого значення, і багато країн впроваджують відповідне законодавство для забезпечення ефективності та безпеки цих процесів. Ось загальні аспекти, які можуть бути включені до законодавства:

Захист особистих даних та кібербезпека: визначає стандарти та вимоги щодо захисту особистих даних громадян, шляхом забезпечення кібербезпеки у процесі збору, обробки та забезпечення зберігання інформаційних даних.

Електронне урядування та доступ до інформації: повинні забезпечувати основні принципи та стандарти електронного урядування, а також включати доступність інформації для громадян через електронні канали. Регулювання щодо використання електронних сервісів, включаючи електронні форми звернень, онлайн-консультації та інші цифрові послуги, які можуть надаватися місцевими органами влади. Контроль та регулювання публічної системи закупівель, електронних торгів та цифрових їх процесів шляхом забезпечення прозорості і конкурентоспроможності усіх зацікавлених сторін та їх ефективності, якості для підприємства та держави.

Також головним правилом при повноцінному застосуванні електронного урядування є етичність та інші аспекти цифрового управління: Законодавство визначає етичні норми та принципи використання цифрових технологій у владних структурах, визначення правил та норми громадської участі у цифрових процесах, таких як е-консультації та громадські обговорення.

Законодавство, яке регулює цифрове управління та електронне урядування, може включати деякі недоліки, які обмежують його ефективність та адаптацію до змін в технологічному середовищі. Декілька потенційних недоліків в цьому контексті включають:

Застарілість: Часто законодавство не встигає наздогнати темпи технологічного розвитку, що призводить до застарілості правових норм та втрати їхньої актуальності.

Не адаптованість швидкого реагування: Законотворчі процеси можуть бути дуже нединамічними та тривалими, що ускладнює швидке реагування на нові виклики і можливості, що виникають в контексті цифрового управління. Нерідко закони можуть бути занадто жорсткими та малогнучкими, що ускладнює їх адаптацію до змін у технологічному середовищі та потреб громадян.

Не універсальність законодавства: законодавство може бути роздробленим та неефективним у випадках, коли відсутня чітка координація між різними рівнями влади (локальним, регіональним, національним), відсутність посилань на міжнародні стандарти.

Проблеми з приватністю та безпекою: Закони можуть бути недостатньо прозорими або суперечити принципам приватності та безпеки, що може викликати протести та недовіру громадськості.

Для подолання цих недоліків слід впроваджувати механізми оновлення та адаптації законодавства, сприяти взаємодії громадськості та науковців підчас розроблення законодавчих актів та усіма суб'єктами законотворення а також активно вивчати та враховувати міжнародний досвід та посилатись на практику у всіх сферах публічного управління.

До головних шляхів оптимізації законодавчих актів слід зосередитись на сприянні ефективності інтеграції цифрових технологій у місцеве самоврядування а саме застосуванні таких підходів як створенні гнучких та швидких механізмів за допомогою яких можливо швидко провести процедуру оновлення законодавчих актів, та адаптувати норми до швидко змінюваних технологій.

Провадити у практичне поле спеціалізовані комісій та робочі групи: які дозволять об'єднувати у своєму складі представників із різних сфер публічного управління та дозволити участь експертів, громадських організацій, практиків представників бізнесу для розробки та обговорення цифрових ініціатив.

Здійснення узгодженого підходу між національним та регіональним законодавством для уникнення розбіжностей та конфліктів.

Сприяння партнерським відносинам із приватним сектором для спільної реалізації цифрових проєктів. Введення чітких та сучасних норм щодо електронної безпеки та захисту приватності громадян, враховуючи нові виклики та стандарти розробка яких сприяє розвитку механізмів активного залучення громади та громадян у процес розробки та перегляду ініціатив регулювання та взаємодії між інформаційними системами на різних рівнях влади та визначення стандартів для забезпечення їхньої сумісності. Забезпеченню універсального доступу до законодавчих норм які гарантують універсальний доступу громадян до цифрових послуг з урахуванням потреби різних верств населення. Посиленню ролі міжнародного співробітництва які сприяють співпраці та обміну найкращими практиками між країнами. Впровадженню стимулів, таких як податкові винятки чи інші преференції, для компаній та організацій, що активно впроваджують інноваційні цифрові рішення.

Тобто слід зазначити що ці пропозиції можуть сприяти створенню більш досконалого та сприятливого середовища для розвитку цифрового управління та забезпечити адаптацію законодавства до швидких змін та вимог сучасності.

Проведений аналіз електронних платформ та інтерактивних інструментів які підвищують ефективності та участі громадян у публічному управлінні державою є важливою складовою в контексті сучасних тенденцій у публічному управлінні та електронному урядуванні.

Стосовно функціональності та зручності використання можна зазначити такі:

1. Оцінка функціоналу електронних платформ, включаючи можливості реєстрації, звернень громадян, електронних голосувань тощо.
2. Вивчення рівня зручності та доступності для громадян і користувачів з різним рівнем інтернет-компетентності.
3. Аналіз ступеня відкритості інформації на електронних платформах.
4. Оцінка механізмів забезпечення прозорості дій владних структур та відповідальності.

5. Вивчення інтерактивних інструментів, які сприяють активній участі громадян у прийнятті рішень.

6. Аналіз механізмів збору і зворотного зв'язку від громадян щодо різних ініціатив.

7. Захист даних та приватності: Визначення рівня захисту особистих даних на платформах.

8. Оцінку правил та політик щодо конфіденційності та безпеки інформації.

9. Інноваційні технології: аналіз використання інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, для підвищення ефективності платформ та інструментів.

10. Вивчення наявності механізмів для ефективного управління кризовими ситуаціями та пандеміями через електронні платформи.

11. Перевірка відповідності електронних платформ міжнародним стандартам та передовим практикам.

12. Оцінка ефективності використання ресурсів та фінансових витрат на розвиток і підтримку електронних платформ.

Проведення подібного аналізу дозволяє виокремити головні напрями та визначити сильні сторони та переваги електронних платформ, але й виявити області для подальшого вдосконалення та з метою підвищення ефективності та задоволення потреб громадян. Вже сьогодні ми можемо побачити позитивні результати електронного урядування та інтеграції електронних систем у повсякденне життя та інтеграції з існуючими системами: наприклад: Розгляд наявності ініціатив щодо підвищення інформаційної грамотності громадян для ефективного використання електронних платформ. Інститут 3 віку, проведення курсів комп'ютерної грамотності, курсів підвищення кваліфікації у ВНЗ та ін.

Вивчення механізмів управління процесами на електронних платформах та використання аналітичних інструментів для прийняття рішень. Аналізу готовності та здатності електронних платформ швидкої адаптації до змін у суспільстві та технологій. Дослідженнях наявності механізмів для запобігання маніпуляціям та «фейкам» на електронних платформах. Обміну досвідом та розробкою і обслуговуванням електронних платформ для можливого впровадження подібних практик у законодавчою діяльність. Аналіз того, які електронні платформи забезпечують включення різних соціальних, етнічних та вікових груп у процеси прийняття рішень.

Цей аналіз допомагає визначити ключові аспекти ефективності та участі громадян на електронних платформах та надати підстави для удосконалення та розвитку цих інструментів у майбутньому.

Висновки. У цій праці головною метою роботи було зосередитись на ретельному аналізі впливу цифровізації на трансформацію місцевого самоврядування в Україні. У ході роботи були отримані узагальнені результати в процесі яких були зроблені такі висновки які надають важливі уявлення про сучасний стан та перспективи розвитку цифрового управління на місцевому рівні в Україні.

Актуальність цифровізації в місцевому самоврядуванні вказує на те, що цифровізація є необхідним етапом для оптимізації та підвищення ефективності місцевого самоврядування в контексті сучасних викликів та можливостей, дослідження розкриває позитивні наслідки цифрової трансформації, зокрема поліпшення доступу до послуг, збільшення прозорості та ефективнішого взаємодії з громадянами та також негативні сторони цифрового управління, такі як проблеми конфіденційності, безпеки даних та виключення окремих груп населення. Слід зазначити що, невідповідне фінансування та наявні легітимні перешкоди можуть гальмувати повноцінне впровадження цифрових ініціатив на місцевому рівні. Не останню роль відіграє роль громадської освіті, яка допоможе громадинам ефективно використовувати цифрові інструменти та брати активну участь у процесах місцевого управління. Слід зазначити, що у роботі містяться рекомендації стосовно оптимізації стратегій цифрового управління, враховуючи унікальні особливості місцевого самоврядування в Україні. Узагальнюючі можливості для подальших досліджень, зокрема у напрямках вдосконалення законодавства, дослідження впливу цифровізації на соціальні відносини та аналіз міжнародного досвіду.

Література:

1. Вінник О. Переваги та ризики цифровізації економіки: проблеми правового регулювання. entrepreneurship, economy and law. 2020. № 3. С. 56–62. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.10 (дата звернення: 01.12.2023).

2. Демошенко, Г. Вплив цифрової трансформації на муніципальне управління. Аспекти публічного управління, 2022. 10(1), 36-42. URL: https://doi.org/10.15421/152274

3. Е-урядування – ключ до реформ в Україні. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini (дата звернення: 10.12.2023).

4.Кириченко С. О., Баранніков М. О. автоматизація основних бізнес- процесів як основа підвищення ефективності функціонування підприємства в сучасних умовах. Agrosvit. 2023. № 9-10. С. 106–112. URL: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.9-10.106 (дата звернення: 26.12.2023).

5.Константинівська А. Особливості запровадження електронного урядування в Україні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68), № 6. С. 47–50.

6.Лук'янова Г., Венглінська А. Особливості впровадження електронного урядування в органах виконавчої влади України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 4. С. 175–179. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.30 (дата звернення: 20.12.2023).

7.Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text (дата звернення: 18.12.2023).

8.Розвиток електронного урядування уряд затвердив процес е-ідентифікації. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/rozvytok-elektronnoho-uriaduvannia-uriad-zatverdyv-protses-e-identyfikatsii (дата звернення: 15.12.2023).

9.Benefits of Digital Government Services. GovOS: веб-сайт. URL: https://govos.com/blog/benefits-of-digital-government-services/ (дата звернення: 30.12.2023 р

10. Benefits of Digital Transformation for Local Government. GovPilot: веб-сайт. URL: https://www.govpilot.com/blog/benefits-of-digitaltransformation-for-local-governments

11. Four digital, data and technology challenges slowing local government evolution. MadeTech: веб-сайт. URL: https://www.madetech. com/blog/four-challenges-slowing-local-government-evolution/

References:

1.Advantages and risks of digitalization of the economy: problems of legal regulation. (2020). *Entrepreneurship, Economy and Law*, (3), 56–62. Retrieved from https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.10

2.Automation of basic business processes as the basis of improving the efficiency of enterprise functioning in modern conditions. (2023). *Agrosvit*, (9–10), 106–112. Retrieved from https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.9-10.106

3.Benefits of Digital Government Services. GovOS: веб-сайт. Retrieved from https://govos.com/blog/benefits-of-digital-government-services/

4.Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019, January 30). E-governance: the key to reforms in Ukraine. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini

5.Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). We apologize for the inconvenience... Development of e-governance: the government has approved the e-identification process. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/news/rozvytok-elektronnoho-uriaduvannia-uriad-zatverdyv-protses-e-identyfikatsii

6.Demoshenko, G. (2022). The impact of digital transformation on municipal management. *Public Administration Aspects*, *10*(1), 36–42. Retrieved from https://doi.org/10.15421/152274

7.Kelly, H. (2023, August 16). *13 benefits of digital transformation for Local Government 2023*. GovPilot. Retrieved from https://www.govpilot.com/blog/benefits-of-digital-transformation-for-local-governments

8.Konstantinivska, A. (2018). Peculiarities of introduction of electronic governance in Ukraine. *Scholarly Notes of V. I. Vernadsky Tavri National University*, *26(98)*, 47–50. Retrieved from https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/6_2018/12.pdf

9.Lukyanova, H., & Venhlinska, A. (2022). Features of the introduction of e-government in the Executive Authorities of Ukraine. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, (4), 175–179. Retrieved from https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.30

10. Ocskó, G. (2021, May 28). *Four Digital, data and technology challenges slowing local government evolution*. Made Tech. Retrieved from https://www.madetech.com/blog/four-challenges-slowing-local-government-evolution/

11. On approval of the state regional development strategy for 2021-2027. Official website of the Parliament of Ukraine. (2020). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF

УДК 37-056.2/.3 (477)(043.3)
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-10

Світлана СИДОРЕНКО
аспірантка кафедри публічного адміністрування, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039; вчитель початкових класів Броварського ліцею № 6 вул. Гродзинського повіту, 3-А, Бровари, Україна, 07401
ORCID: 0000-0002-3362-0607

Svitlana SYDORENKO
Postgraduate Student of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039; Primary School Teacher at the Brovary Lyceum No. 6 3a, Hrodzynskoho povitu St, Brovary, Ukraine, 07401
ORCID: 0000-0002-3362-0607

БЕЗБАР'ЄРНА СФЕРА СПІЛКУВАННЯ В ПРОСТОРІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: КОМУНІКАТИВНІ ВЕКТОРИ

A BARRIER-FREE SPHERE OF COMMUNICATION IN THE SPACE OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION: COMMUNICATIVE VECTORS

На сучасному етапі розвитку безбар'єрної сфери в просторі освіти України соціальне замовлення в галузі публічного управління на муніципальному рівні потребує нової філософії, найважливішим принципом якої є гуманізація суспільних взаємин, яка зорієнтує навчальний процес на формування особистості керівних кадрів і педагога, свідомості та мислення.

Поняття гуманізації суспільних взаємодій та формування особистості через нові підходи та принципи в освіті та публічному управлінні на муніципальному рівні розглядається через:

***Інклюзивну освіту**: Однією з ключових складових якої є розширення доступу до якісної освіти для всіх груп населення, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Інклюзивна освіта спрямована на надання можливостей для навчання учнів із спеціальними потребами у звичайних школах, забезпечуючи їх інтеграцію у суспільство.*

***Партнерські відносини**: Які забезпечують активну участь громадськості, батьків, учнів та громадських організацій у прийнятих рішеннях у галузі освіти. Муніципалітети мають створювати форуми для громадського обговорення та впливу на розвиток шкіл і навчальних програм.*

***Розвиток громадянської свідомості**: Освіта має сприяти формуванню громадянської свідомості та активного громадянства. Учні повинні навчатися бути відповідальними членами суспільства, розуміти свої права та обов'язки.*

***Орієнтацію на людину**: Гуманізація суспільних взаємодій передбачає зосередження на потребах та інтересах кожної окремої особистості. Освітні програми повинні бути спрямовані на розвиток індивідуального потенціалу та задоволення особистих потреб учнів.*

***Інновації в навчанні**: Використання сучасних методів та технологій у навчанні, що сприяють активному залученню учнів, розвитку їх критичної думки та творчого мислення.*

***Співробітництво та обмін досвідом**: Співпраця між муніципалітетами, освітніми установами та іншими організаціями з обміном кращими практиками для спільного розв'язання проблем.*

Гуманізація суспільних взаємин в освітньому секторі в Україні є завданням, яке сприяє розвитку суспільства та підвищенню якості освіти. Ця філософія базується на цінностях гідності, рівності та взаємоповазі, і спрямована на створення сприятливого середовища для кожного учасника освітнього процесу.

***Ключові слова:** інновації, гуманізація, комунікація, критерії, стратегії, безбар'єрна сфера.*

At the current stage of the development of the barrier-free sphere in the education space of Ukraine, the social order in the field of public administration at the municipal level needs a new philosophy, the most important principle of which is the humanization of social relations. This orients the educational process to the formation of the personality of management personnel and the teacher, consciousness and thinking. It is the humanization of social interactions and personality formation through new approaches and principles in education and public administration at the municipal level that we consider through:

Inclusive education: One of the key components of humanizing social relations is expanding access to quality education for all population groups, regardless of their individual characteristics. Inclusive education is aimed at providing learning opportunities for students with special needs in regular schools, ensuring their integration into society.

Partnership relations: The humanization of social relations ensures the active participation of the public, parents, students and public organizations in the decisions made in the field of education. Municipalities should create forums for public discussion and influence on the development of schools and educational programs.

© Сидоренко С., 2023

Development of civic consciousness: Education should contribute to the formation of civic consciousness and active citizenship. Students must learn to be responsible members of society, understand their rights and responsibilities.

Human orientation: Humanization of social interactions involves focusing on the needs and interests of each individual. Educational programs should be aimed at developing individual potential and meeting the personal needs of students.

Innovations in education: The use of modern methods and technologies in education, which contribute to the active involvement of students, the development of their critical thinking and creative thinking.

Cooperation and exchange of experience: Cooperation between municipalities, educational institutions and other organizations with the exchange of best practices and joint problem solving.

The humanization of social relations in the educational sector in Ukraine is a task that contributes to the development of society and the improvement of the quality of education. This philosophy is based on the values of dignity, equality and mutual respect, and is aimed at creating a favorable environment for each participant in the educational process.

Key words: *innovation, humanization, communication, criteria, strategies, barrier-free sphere.*

Постановка проблеми та актуальність. Комунікація – смисловий і ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії. Дії, свідомо орієнтовані на їх смислове сприйняття, називають комунікативними. Основна функція комунікації в суспільстві – досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного її елементу. Структура простої комунікації включає як мінімум:

1) двох учасників-комунікаторів, наділених свідомістю, котрі володіють нормами деякої семіотичної системи, наприклад, мови;

2) ситуацію (або ситуації), яку вони прагнуть осмислити і зрозуміти;

3) тексти, що виражають сенс ситуації в мові або елементах зазначеної семіотичної системи;

4) мотиви та цілі, що роблять тексти спрямованими, тобто те, що спонукає суб'єктів звертатися один до одного;

5) процес матеріальної передачі текстів. Таким чином, тексти, дії з їх побудови і, навпаки, дії з реконструкції їх змісту і сенсу, а також пов'язані з цим мислення та розуміння, складають зміст комунікативної взаємодії.

За типом відносин між учасниками виділяються міжособові, публічні, масові. За типом використовуваних семіотичних засобів можна виділити мовну, паралінгвістичну (жест, міміка, мелодія), речово-знакову (зокрема художню) комунікації.

При аналізі і описі механізмів комунікацію необхідно розрізняти:

1. Комунікацію у широкому сенсі – як одну з основ людської життєдіяльності та багатообразні форми рече-мовної діяльності.

2. Інформаційний обмін в технологічно організованих системах.

3. Мислекомунікація як інтелектуальний процес, що має витриманий ідеально-змістовий план і пов'язаний з певними ситуаціями.

Проблема формування у керівних і педагогічних кадрів уміння створення безбар'єрної сфери навчання дітей з особливими освітніми потребами багатоаспектна, є неперервним і тривалим процесом. Перш за все йдеться про професійну, особистісну та психологічну підготовку до розвитку безбар'єрної сфери в просторі освіти у контексті навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку.

На сьогоднішній день ця проблема стоїть досить гостро та потребує розробки науково та практично обґрунтованих шляхів її вирішення.

Аналіз основних досліджень. Аналіз наукової літератури показує, що поняття «готовність» практично не зустрічається в самостійному значенні і частіше за все має значення в контексті певної професії, до якого воно належить. Означена у роботі проблематика була предметом досліджень таких вітчизняних та українських учених (В.І. Бондаря, В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої, С.В. Литовченко, В.М. Синьова, М.О. Супруна, Е. Зеєр, С. Альохіна, М. Алексєєва, Є. Агафонова).

Метою статті є теоретичне дослідження та обґрунтування шляхів формування у керівних і педагогічних кадрів уміння створення безбар'єрної сфери навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Термін communication strategy ще не дуже широко поширений в практиці управління створенням і розвитком безбар'єрної сфери освіти, але частіше звучить з вуст зарубіжних менеджерів.

Що ж він означає?

Як і багато інших основоположних категорій, цей термін має різноманітні трактування залежно від відповідних областей застосування і шкіл управління. Проте, можна виділити два основні поняття цього терміну:

– по-перше, це план комунікації на визначений, часто довгостроковий, період часу;

–по-друге, це певні принципи побудови комунікації в якомусь конкретному комунікаційному акті (плані).

Стратегія як принцип побудови комунікації.

Фахівці в області мовної комунікації, бізнес-комунікації часто використовують термін стратегія саме в цьому сенсі. Виділяють як загальні принципи побудови стратегії комунікації так і 10 універсальних принципів ефективної письмової комунікації: тактовність, персональність, позитивність, активність, цілісність, зв'язність, ясність, стислість, легкість для читання, уніфікація, так і ситуаційні, тобто послання, що враховують суть (переконливий лист, лист з поганою новиною, інструкція і так далі).

Комунікація це – встановлення пізнавальних і соціальних відносин усередині наукового об'єднання, а також між науковим співтовариством, з одного боку, і іншими суб'єктами суспільного життя другого боку, для виробництва та застосування наукового знання, обміну інформацією.

Ряд вітчизняних дослідників, наприклад, Е. Зеєр, характеризуючи стадії професійного становлення фахівця, зазначає, що професійні компетентності у створенні та розвитку безбар'єрної сфери в системі освіти – це формування системи професійних знань, умінь, навичок, а також професійно важливих і соціально значущих якостей особистості, придбання досвіду розв'язання типових професійних завдань, формування професійної спрямованості особистості керівника та педагогічного колективу.

Забезпечення освітнього процесу кваліфікованими кадрами передбачає наявність у педагогів готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Науковці С. Альохіна, М. Алексєєва, Є. Агафонова готовність педагога до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку розглядають через два показники: 1) професійна готовність; 2) психологічна готовність.

Структура професійної готовності має такі складові:

– інформаційна готовність;

– володіння педагогічними технологіями;

– знання основ психології та корекційної педагогіки;

– знання індивідуальних відмінностей дитини;

– знання індивідуальних особливостей дітей з різними порушеннями у розвитку;

– готовність до професійної взаємодії і навчання.

Структура психологічної готовності:

– емоційне прийняття дітей з різними типами порушень у розвитку прийняття – відторгнення);

– готовність залучати дітей з різними типами порушень до діяльності;

– задоволеність власною педагогічною діяльністю.

Кількість дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні щороку збільшується, зокрема в Рівненській області нараховується 14 781 дитина з особливими освітніми потребами. Анкетування педагогів виявляє недостатній рівень володіння відповідними знаннями та вміннями щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлює актуальність проблеми.

Ставлення керівних і педагогічних кадрів до інноваційної діяльності, внутрішній настрій на її реалізацію; здатність аналізувати і оцінювати свої уміння та навички в процесі реалізації інноваційної діяльності дає можливість впроваджувати в розвиток безбар'єрної сфери закладу освіти власні творчі здобутки .

На основі даних критеріїв і аналізу практики виділимо декілька найпоширеніших проблем.

У теорії та практиці публічного управління критерії формування готовності керівних і педагогічних кадрів до реалізації інноваційної діяльності важливі такі критерії:

а) методичний;

б) технологічний;

в) рефлексивний.

Має значення володіння системою різних методів і прийомів пізнання та творчого перетворення дійсності відповідно до її законів, оволодіння теоретичними основами дослідницької діяльності, формування власної педагогічної філософії. Володіння технологіями, методами та прийомами професійної діяльності, необхідними вміннями та навичками для реалізації інноваційної діяльності та ступінь володіння вміннями і навичками, необхідними для реалізації інноваційної діяльності.

Безбар'єрна сфера спілкування в просторі закладу освіти означає створення умов, якими кожен учасник освітнього процесу може вільно спілкуватися незалежно від своїх особистих характеристик, фізичних можливостей, культурних особливостей тощо. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати комунікативні вектори, які впливають на якість і доступність іншого освітнього процесу. Ось деякі з них:

1. **Архітектурний дизайн**: Забезпечення доступності приміщень та інфраструктури для всіх учасників освітнього процесу, включаючи людей з обмеженими можливостями. Наприклад, передбачення пандусів, широких дверей, підйомників для осіб з інвалідністю.

2. **Інклюзивна освіта**: Розробка програм і методик, які дозволяють задіяти всіх учнів у навчанні, незалежно від їх особливостей (включаючи дітей з особливими потребами).

3. **Мовна політика**: Забезпечення великої кількості та багатокультурності в закладах освіти, щоб кожен учасник мав можливість спілкуватися на своїй рідній мові та вивчати інші мови.

4. **Технології**: використання сучасних технологій, таких як комп'ютери, програми для спеціальних потреб, аудіо- та відеоапаратура, які допомагають покращити спілкування та доступність освіти.

5. **Кадровий склад**: Підготовка педагогічного персоналу до роботи з учнями різних культур, релігій, з інвалідністю, зі швидким стилем навчання.

6. **Соціокультурний контекст**: Розуміння культурних особливостей і врахування їх при взаємодії з учнями та їхніми сім'ями.

7. **Комунікативні навички**: Розвиток навичок комунікації серед учнів, вчителів і адміністрації для створення відкритого та толерантного середовища.

8. **Партнерство з сім'ями**: Взаємодія з батьками і опікунами, врахування їх потреб і думок.

9. **Комунікаційні інструменти**: Забезпечення доступності інформації та спілкування через різні канали, включаючи веб-сайти, електронні листи, соціальні мережі та інші інтернет-ресурси.

10. **Розвиток культури толерантності і розуміння різних груп населення**: Освіта та просвітництво для всіх учасників спілкування з наданням врегулювання конфліктів та підтримки гармонійних відносин.

Ці комунікативні вектори допомагають створити безбар'єрну та інклюзивну освітню сферу, де кожен учасник може максимально реалізувати потенціал і отримати свою якісну освіту без обмежень.

Для успішного забезпечення безбар'єрної сфери спілкування в освітньому закладі слід також отримати деякі додаткові аспекти:

• **Прийняття самостійності учнів**: Заохочення самостійного навчання і розвитку навичок вирішення проблем для кожного учня.

• **Психологічна підтримка**: Забезпечення психологічної підтримки учнів та вчителів, особливо в умовах навантаженості та стресу.

• **Мережа підтримки і працівників**: Створення мережі підтримує, включає вчителів, психологів, соціальних працівників, батьків та інших фахівців, які сприяють успішному навчанню та розвитку учнів.

• **Створення безпечного середовища**: Забезпечення безпеки і захист усіх учасників навчального процесу від будь-яких форм насильства та дискримінації.

• **Дозвілля:** Створення можливостей для розвитку хобі, спорту та творчості для всіх учасників освітнього процесу.

• **Ефективне використання ресурсів:** Оптимізація використання фінансових, матеріальних та людських ресурсів для забезпечення максимальної доступності та якості освіти.

• **Емоційна і соціальна інтеграція:** Створення умов для формування позитивних відносин, розвитку дружби та спільноти серед учнів, педагогічного персоналу та інших учасників освітнього процесу.

• **Публічна інформація та освітня робота:** Інформування громадськості про принципи та цілі інклюзивної освіти та залучення суспільства до підтримки і розвитку інклюзивної освіти.

• **Культурна та історична освіта**: Вивчення і розуміння різних культур, історії, релігій та традицій як спосіб сприяння толерантності і культурного різноманіття.

• **Оцінка та моніторинг**: Систематична оцінка та моніторинг доступності та якості освіти для всіх учасників із забезпечення постійного вдосконалення процесу.

• **Залучення громади**: Активна взаємодія з громадою і залучення її до вирішення питань у сфері освіти, розробки програм і стратегій.

• **Публічність та інформування**: Забезпечення широкої доступності інформації про навчальний заклад та його діяльність, включаючи розповсюдження звітів, інформаційних бюлетенів та ін.

• **Адаптація до змін**: Здатність швидко реагувати на зміни в суспільстві, технологіях та інших факторах, які впливають на освітню сферу.

• **Забезпечення фінансування**: Забезпечення належного фінансування освітнього закладу для реалізації інклюзивних та безбар'єрних заходів.

• **Навчання та розвиток вчителів**: Забезпечення можливостей для професійного зростання вчителів та їх навчання конкретним методам роботи з високими категоріями, включаючи тих учнів, хто потребує індивідуального підходу.

• **Адаптація навчальних програм**: Модифікація навчальних програм та матеріалів з урахуванням потреб та можливостей учнів усіх.

• **Реабілітація та підтримка учнів із спеціальними потребами**: Надання доступу до

реабілітаційних послуг та індивідуальної підтримки учнів із фізичними, психічними чи іншими видами обмежено.

• **Створення культури взаємодії та підтримки**: Формування атмосфери, в якій кожен учасник освітнього процесу відчуває себе підтриманим та здатним до взаємодії та спільної діяльності.

• **Ефективне використання інформаційних технологій**: Залучення сучасних інформаційних технологій для створення навчальних матеріалів та інструментів, які роблять освіту більш доступною та інтерактивною для всіх учасників.

• **Гендерна рівність**: забезпечення рівності можливостей для дівчат і хлопців, а також врахування гендерних аспектів у всіх аспектах освіти.

• **Розвиток критичного мислення та креативності**: сприяння розвитку навичок, які можуть учням аналізувати і критично оцінювати інформацію, а також розвивати творчий потенціал.

• **Глобальна співпраця та обмін досвідом**: Співпраця з освітніми закладами з іншими країнами і обмін передовими практиками для збагачення освітнього процесу.

• **Соціальна відповідальність**: Залучення учнів та співробітників освітнього закладу до соціально-корисної діяльності та виховання в них почуттів відповідальності перед суспільством.

• **Постійне вдосконалення і відкритість до змін**: Забезпечення постійного вдосконалення системи освіти та готовності до змін і адаптації до нових викликів та можливостей.

Забезпечення безбар'єрної сфери спілкування в освітньому закладі вимагає систематичних зусиль з боку всіх учасників освітнього процесу та влади. Це важливий аспект розвитку сучасного освітнього середовища, яке покращує рівноправний доступ до освіти та розширює можливості розвитку кожної людини, незалежно від її індивідуальних особливостей.

Загальна мета всіх цих векторів – створення такого освітнього середовища, де кожна людина має можливість розвивати свій потенціал, незалежно від своїх індивідуальних особливостей, і в якому всі учасники спілкування відчувають себе повноцінними та кількістю членів освітнього процесу.

Висновки. Загальна мета всіх цих векторів дійсно виникає у створенні освітнього середовища, де кожна людина, незалежно від своїх індивідуальних особливостей, має рівні можливості для розвитку і досягнення свого потенціалу. Безбар'єрна сфера в освіті спрямована на врахування різноманітності та потреб учнів, надаючи їм можливість навчатися та розвиватися в інклюзивному та безбар'єрному середовищі. Це є аспектом соціальної справедливості та рівних можливостей в освіті, і воно сприяє кращому розвитку як індивідів, так і суспільства в цілому. Таким чином, механізми публічного управління розвитком безбар'єрної сфери в закладі освіти щодо формування готовності керівних і педагогічних кадрів закладу освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами має забезпечити його ґрунтовними знаннями з корекційної педагогіки, спеціальної психології, методик корекційної роботи, корекційним компонентом застосування методів спеціальної дидактики та виховання, способами проєктування і реалізації корекційних завдань залежно від типу уроку, нозології, індивідуальних особливостей учнів, з особливими потребами.

Література:

1.Бондар В. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи // Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-канадський досвід): матеріали Міжнар. конф., Київ, 25–26 травня 2004 р. / за ред.: В. Бондаря, Р. Петришина. К.: Наук. світ, 2004. 200 с.

2.Бондар Є. О. Виховання осіб з психофізичними вадами як соціальна проблема [Електронний ресурс]: Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць / Є. О. Бондар.К.: Університет «Україна», 2004 URL: http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/bond/print.

3.Домбровська С.М. Деякі аспекти державного регулювання якісного розвитку системи освіти України / С.М. Домбровська // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України. Х.: Магістр, 2010. Вип. 3. С. 225–230.

4.Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими освітніми потребами / В. В. Засенко // Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід): матеріали Міжнар. конф. (25–26 травня 2004 р., м. Київ). К.: Наук. світ, 2004. С. 26–30.

5.Таланчук П. М. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому середовищі / Таланчук П. М., Кольченко О. К., Нікуліна Г. Ф. К.: Соцінформ, 2004. 128 с.

6.Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи / О. Таранченко// Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. 2011. № 1. С. 19.

7.Таранченко О. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / О. М. Таранченко, Ю. М. Найда; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 124 с.

8.Semenets-Orlova I. Transformation in education institutions in a context of social conflicts: upon M. Maffesoli's concept of the "neo-tribalism" archetype / I. Semenets-Orlova // Public management. 2017. Vol. 1. P. 276–295.

References:

1.V. Bondar (2004). Osvita ditey z osoblyvymy potrebamy: poshuky ta perspektyvy // Suchasni tendentsiyi rozvytku spetsial′noyi osvity (Ukrayins′ko-kanads′kyy dosvid) [Education of children with special needs: searches and prospects // Modern trends in the development of special education (Ukrainian-Canadian experience)]: materials of International. conference, Kyiv, May 25–26, / edited by: V. Bondarya, R. Petryshina. K.: Nauk. world, 2004. 200 p. [in Ukrainian].

2.E. O. Bondar (2004) Education of persons with psychophysical disabilities as a social problem [Electronic resource]: Aktual′ni problemy navchannya ta vykhovannya lyudey z osoblyvymy potrebamy [Actual problems of education and education of people with special needs] a collection of scientific works / E. O. Bondar. K.: University "Ukraine", Retrieved from http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/bond/print. [in Ukrainian].

3.Dombrovska S.M. (2010). Deyaki aspekty derzhavnoho rehulyuvannya yakisnoho rozvytku systemy osvity Ukrayiny [Some aspects of state regulation of qualitative development of the education system of Ukraine] / S.M. Dombrovska // Theory and practice of public administration: coll. of science Proceedings of the Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the NASU under the President of Ukraine. – Kh.: Master's degree. Issue 3. pp. 225–230. [in Ukrainian].

4.Zasenko V.V. (2004). Suchasni problemy teoriyi i praktyky navchannya ditey z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Modern problems of the theory and practice of teaching children with special educational needs] / V.V. Zasenko // Modern trends in the development of special education (Ukrainian-Canadian experience): materials of International conf. K.: Nauk. World. P. 26–30. [in Ukrainian].

5.Talanchuk P. M. (2004). Suprovid navchannya studentiv z osoblyvymy potrebamy v intehrovanomu seredovyshchi [Support of education of students with special needs in an integrated environment] / Talanchuk P. M., Kolchenko O. K., Nikulina G. F. K.: Socinform. 128 p. [in Ukrainian].

6.Taranchenko O. (2011). Tendentsiyi suchasnoyi osvity: rol′ pedahoha u stvorenni efektyvnoyi inklyuzyvnoyi shkoly [Trends in modern education: the role of the teacher in creating an effective inclusive school] / O. Taranchenko// Defectology. A special child: education and upbringing. No. 1. P. 19. [in Ukrainian].

7.Taranchenko O. M. (2012). Dyferentsiyovane vykladannya v inklyuzyvnomu klasi: navchal′no-metodychnyy posibnyk [Differentiated teaching in an inclusive class: educational and methodological manual] / O. M. Taranchenko, Yu. M. Naida; in general ed. A. A. Kolupayeva. K.: "ASK" Publishing Group. 124 p. [in Ukrainian].

8.Semenets-Orlova I. Transformation in educational institutions in a context of social conflicts: upon M. Maffesoli's concept of the "neo-tribalism" archetype / I. Semenets-Orlova // Public management. 2017. Vol. 1. R. 276–295.

УДК 94:327
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-11

Анна СТИЧИНСЬКА
кандидат політичних наук, доцент кафедри політології філософського факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033
ORCID: 0000-0002-0519-4305

Ілля ЛІННИК
студент кафедри політології філософського факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033

Anna STYCHYNSKA
Candidate of Political Sciences, Associate Professor at the Department of Politology of the Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60, Volodymyrska St, Kyiv, Ukraine, 01033
ORCID: 0000-0002-0519-4305

Illia LINNYK
Student at the Department of Politology of the Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60, Volodymyrska St, Kyiv, Ukraine, 01033

НАФТОВА ІНДУСТРІЯ США ЯК ВАЖІЛЬ ВИРІШЕННЯ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

THE US OIL INDUSTRY AS A LEVER FOR SOLVING MODERN GEOPOLITICAL CONFLICTS

Стаття присвячена особливостям нафтової індустрії США як важелю вирішення сучасних геополітичних конфліктів. У статті висвітлено теоретичні засади політики США в сфері світової енергетики. Енергетична безпека в кожній державі залежить від наявності таких джерел енергії, як нафта, вугілля, природний газ, гідроенергетика та ядерна енергетика. Енергетична безпека держави – це гарантія енергетичної безпеки, яка визначає її статус безпеки, її енергетичний суверенітет. Відсутність або нестача внутрішніх джерел енергії забезпечується імпортними поставками, але це завжди може бути порушено через різні суб'єктивні та об'єктивні фактори (підвищення ціни на енергоносії, ембарго щодо країн-експортерів, використання енергоресурсів як політичної зброї проти ворожих країн, терористичні атаки на енергетичну інфраструктуру).

Забезпечити енергетичну безпеку можна шляхом розвитку внутрішніх джерел енергії, енергозбереження, підвищення енергоефективності, пошуку альтернативних джерел енергії і, при необхідності, імпорту енергоносіїв. Країни, які подолали залежність від імпортної енергії та розвивають внутрішні джерела енергії, перш за все, мають досвід реалізації певних аспектів енергетичної політики.

Аналіз реалізації енергетичної політики США показує, що успішному забезпеченню енергетичної безпеки сприяють такі фактори: розвиток власних джерел енергії (атомна енергетика, видобуток вугілля та сланцевого газу), які гарантують енергетичну самодостатність; розвиток передових технологій енергоефективності та енергозбереження; маніпулювання цінами на нафту; розвиток альтернативних джерел енергії відповідно до законодавчої бази (Закон «Про енергетичну політику» 2005 року та Закон «Про енергетичну незалежність та безпеку» 2007 року).

Таким чином, наведені вище факти підкреслюють важливість і актуальність дослідження нафтової галузі США як важеля для вирішення сучасних геополітичних конфліктів.

Ключові слова: *нафтова індустрія, енергетична безпека, політика США, нафтовий фактор, нафтова держава, партнерство США.*

The article is devoted to the peculiarities of the US oil industry as a lever for solving modern geopolitical conflicts. The article highlights the theoretical foundations of US policy in the field of global energy. Energy security in each state depends on the availability of such energy sources as oil, coal, natural gas, hydropower and nuclear power. Energy security of the state is a guarantee of energy security, which determines its security status, its energy sovereignty. The absence or shortage of domestic energy sources is ensured by import supplies, but this can always be violated due to various subjective and objective factors (increase in the price of energy carriers, embargoes against exporting countries, use of energy resources as a political weapon against enemy countries, terrorist attacks on energy infrastructure).

It is possible to ensure energy security through the development of internal energy sources, energy saving, energy efficiency improvement, the search for alternative energy sources and, if necessary, the import of energy carriers.

© Стичинська А., Лінник І., 2023

Countries that have overcome dependence on imported energy and are developing domestic energy sources, first of all, have experience in implementing certain aspects of energy policy.

Analysis of the implementation of the US energy policy shows that the following factors contribute to the successful provision of energy security: the development of own energy sources (nuclear power, coal and shale gas production), which guarantee energy self-sufficiency; development of advanced energy efficiency and energy saving technologies; manipulation of oil prices; development of alternative energy sources in accordance with the legislative framework (Law «On Energy Policy» of 2005 and Law «On Energy Independence and Security» of 2007).

Thus, the above facts emphasize the importance and relevance of the study of the US oil industry as a lever for solving modern geopolitical conflicts.

Key words: *oil industry, energy security, US policy, oil factor, oil state, US partnership.*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активно розглядаються певні галузі енергетичної політики США, зокрема розвиток ядерної енергетики та альтернативних джерел енергії, а також запровадження податкових пільг та інших пільг для виробників біопалива.

Дані фактори нафтової політики США досліджували у своїх працях такі науковці, як О. Бакай, В. Бар'яхтар, В. Вербинський, О. Волошин, Г. Максак, І. Неклюдов, Б. Патон, О. Пашечка, М. Таран, О. Шатил й інші. Вони зосереджували свою увагу на тому, щоб проаналізувати конкретні сектори енергетичної політики США.

Мета статті полягає в тому, щоб узагальнити та визначити особливості нафтової індустрії США як важеля вирішення сучасних геополітичних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні міжнародні відносини базуються на конкуренції за доступ до енергоресурсів, що зумовлює необхідність захисту національних інтересів шляхом розробки ефективної зовнішньої та внутрішньої енергетичної політики, яка включає:

− забезпечення безпеки транспортних потоків енергоносіїв та місцевої інфраструктури;

− диверсифікація енергетичних ринків;

− залучення інвестицій;

− видобуток та переробка енергоресурсів;

− розвиток національного енергетичного сектору.

Політика енергетичної безпеки США почала формуватися після нафтового ембарго 1973 року. Федеральне законодавство, яке відіграло важливу роль у реалізації цієї політики, спрямувало розвиток енергетики на пошук нових методів і видів енергопостачання. У 1974 році було прийнято нове законодавство про реорганізацію енергетики і, на відміну від Закону про атомну енергію 1954 року, цей закон відокремив розробку і виробництво ядерних матеріалів від розробки і виробництва ядерної зброї. Він відокремив регулювання безпеки мирного використання енергії і спрямував її виробництво на енергозбереження, енергоефективність та використання альтернативних джерел [2; 7].

Наразі енергетична політика США реалізується відповідно до Закону про енергетичну політику від 2005 року та Закону про енергетичну незалежність та безпеку від 2007 року. Зокрема, Закон про енергетичну політику 2005 року також встановив кредитні гарантії для інноваційних технологій, що запобігають викидам парникових газів, вдосконалення ядерних реакторів, уловлювання та зберігання вуглецю, відновлюваних джерел енергії та розвитку біопалива.

Оригінальна назва Закону «Про енергетичну незалежність та безпеку» від 2007 року – «Закон про чисту енергію». Його цілі наступні:

− зробити Сполучені Штати більш енергетично незалежними та безпечними;

− збільшити виробництво чистого відновлюваного палива;

− підвищити ефективність продуктів, будівель і транспортних засобів;

− заощаджувати паливо для транспортних засобів;

− розвивати біопаливо і проводити дослідження для підвищення енергоефективності громадських будівель і освітлення [6].

Традиційно під енергетичною безпекою в США розуміють будь-яку безпеку, тобто захист від аварій і стихійних лих. Наприклад, Закон про енергетичну безпеку штату Канзас визначає безпеку як систему заходів, спрямованих на захист від злочинних дій, погроз і примусу щодо цивільного населення, операцій з метою впливу на державну політику або порушення роботи державних служб, масового знищення, вбивств і викрадення людей.

Серед промислово розвинених країн світу США продовжують домінувати в енергетичному секторі і значно зміцнили свої позиції. Законодавча база для енергетичного сектору в цій країні була створена ще в 1930-х роках. Це була ініціатива, оголошена Міністерством внутрішніх справ, оскільки було доцільно

координувати зусилля федеральних департаментів і відомств з метою зміцнення національної безпеки та відновлення економічної конкурентоспроможності. Економічне зростання в післявоєнний період зробило країну провідним споживачем енергії.

Згідно з визначенням Бюджетного управління Конгресу США, «енергетична незалежність» – це економічний стан, який гарантує можливість уникнути імпорту рідкого палива з «країн, пов'язаних з тероризмом, або країн, які можуть намагатися використовувати експорт нафти для впливу на міжнародні відносини». Це означає покладатися або на енергію з внутрішніх джерел, або на імпорт з країн, які не «маніпулюють умовами експорту на основі зовнішньополітичних рішень».

У жовтні 2007 року був оголошений план президента Барака Обами «Зробити Америку світовим енергетичним лідером». Він містив «рецепт» подолання глобальної зміни клімату та зменшення залежності від надмірного імпорту нафти [3; 8].

Так, програмна декларація нової президентської адміністрації Б. Обами взяла на себе кілька конкретних зобов'язань допомогти «побудувати чисте енергетичне майбутнє» та «забезпечити енергетичну безпеку» в «Новій енергетиці для Америки»:

– підвищити енергоефективність національної економіки та зосередитися на енергозбереженні;

– диверсифікація джерел постачання в енергетичному балансі для збільшення частки відновлюваної енергії;

– державна підтримка виробників та покупців транспортних засобів, що працюють на альтернативних видах палива;

– заохочення масового переходу споживачів на нові паливно-ефективні транспортні засоби;

– зменшити залежність від імпорту нафти з Близького Сходу протягом десяти років;

– інвестувати в розвідку, відкриття та розробку нафтових родовищ на суші та на шельфі;

– надати нафтогазовим компаніям можливості для розвідки нафти на територіях за межами федеральних кордонів;

– заохочувати видобуток і споживання нафти і природного газу з важкодоступних формацій тощо [5].

Сланцева революція відіграла ключову роль у трансформації енергетичного ландшафту США на початку другого терміну Обами. Успіх сланцевої революції не уникнув критики з боку прихильників «зеленої» енергетики, на яких адміністрація Обами акцентувала увагу у своїх перших заявах. У публічних виступах та офіційних документах Обама продовжував проголошувати переваги відновлюваної енергетики як основи «економічного відновлення» країни.

Саме «сланцева революція», а не відновлювані джерела енергії, дозволила президенту Обамі здобути перемогу на других президентських виборах. Гнучкість енергетичної політики адміністрації Обами дозволила їй перейти від підтримки «зеленої» енергетики до підтримки вуглеводнів, які адміністрація президента назвала «двигуном розвитку на найближчі десятиліття».

Вперше у світі американські нафтогазові компанії розпочали повномасштабну програму видобутку сланцевого газу та нафти зі сланцевих порід на суші. Ця програма була зумовлена не стільки економічними міркуваннями, скільки необхідністю компенсувати зниження видобутку на традиційних родовищах вуглеводнів, включаючи нафту і газ.

Невеликі незалежні нафтові компанії були першими, хто розпочав сланцеву революцію: Anadarko Petroleum, Apache, Continental Resources, Chesapeake Energy, Devon Energy, EOG Resources та Oasis Petroleum. Американські компанії змогли швидко повернути собі світове лідерство у розвідці та промисловому бурінні на нерозроблених і приватних територіях, що перебувають під юрисдикцією штатів, і видобуток вуглеводнів неухильно зростав (діаграма «Видобуток нетрадиційного газу в США»).

Завдяки високодорогому сланцевому компоненту США сьогодні домінують на світовому енергетичному ринку.

Американські аналітики виділяють дві концепції реформування енергетичної стратегії США для досягнення та утримання глобального лідерства у вуглеводневій енергетиці:

1. Доктрина «енергетичної стабільності». США зміцнюватимуть свою енергетичну безпеку, ділячись своїми успіхами у вуглеводневій енергетиці зі своїми партнерами з метою:

– сприяння видобутку нетрадиційних вуглеводнів у всьому світі;

– сприяння вільній торгівлі енергоресурсами;

– вирішення проблеми глобальної зміни клімату;

2. Принцип енергетичного важеля. Максимізувати видобуток нетрадиційних вуглеводнів у США. Експорт енергоносіїв розглядається як спосіб отримання прибутку від високих цін на вуглеводні. Водночас експорт обмежується стратегічними партнерами, такими як ЄС та Японія [1; 4].

Енергетична модель США базується на споживанні нафтопродуктів, а також природного газу, вугілля, атомної енергетики, біопалива, гідроенергетики та відновлюваних джерел енергії. Виходячи з аналізу тенденцій використання різних джерел енергії, можна сказати, що найбільший видобуток припадає на природний газ і нафтопродукти, 45% з яких становить сланцева нафта. Оскільки видобуток вугілля зменшується, роль відновлюваних джерел енергії має тенденцію до зростання. Дешевший сланцевий газ може замінити природний газ, видобуток якого в США стає дедалі дорожчим.

США стали першою країною у світі, яка отримала майже всі характеристики енергетично самодостатньої держави, оскільки нові технології допомогли нафтовому ринку зайняти світове лідерство. За останнє десятиліття залежність США від імпорту скоротилася на 60%, і зараз країна є найбільшим експортером нафтопродуктів [9].

Загалом енергетичний ринок США характеризується збільшенням споживання нафтопродуктів, природного газу та сланцевого газу відповідно до зростаючих потреб економіки. Таким чином, можна сказати, що енергетична модель США характеризується домінуванням органічних джерел енергії та зростанням частки відновлюваних джерел енергії, які поступово витісняють вугілля.

Незважаючи на те, що адміністрація Президента більше не наголошує на важливості альтернативної енергетики, цей сектор продовжує розвиватися, оскільки він є настільки привабливим і перспективним, що продовжує субсидуватися в США. Відновлювана енергетика визнана ефективним джерелом виробництва електроенергії в штатах зі сприятливими кліматичними умовами.

Пандемія Covid-19 вплинула на торгівлю, повітряний транспорт і туризм у всьому світі. Попит на бензин різко впав, як і на нафту. Ціна на еталонну нафту марки Brent впала на 70 відсотків. Найбільші виробники нафти були змушені різко скоротити видобуток, щоб підготуватися до тривалої рецесії.

Але рецесія минула швидко. Попит на нафту почав зростати, але зростання видобутку сповільнилося в усьому світі. У нафтову галузь не вистачало інвестицій, а буріння нафтових свердловин коштувало дорого.

До червня 2022 року ціна на нафту марки Brent зросла до 120 доларів за барель. Прогнози великих банків свідчили про те, що ситуація буде тільки погіршуватися. Влітку Goldman Sachs прогнозував, що ціни зростуть до 140 доларів за барель. Світ знову входить в рецесію, споживання нафти падає, а ціни падають [6].

Попит на нафту ослаб, оскільки центральні банки підвищили ключові процентні ставки і обмежили приплив капіталу на ринок. Глобальне знецінення валют по відношенню до долара змушує країни з економікою, що розвивається, скорочувати закупівлі енергоносіїв.

США є одним з найбільших світових експортерів нафти, але це не рятує їх від зростання цін. Білий дім не може наказати американським нафтовим компаніям забезпечувати лише внутрішній ринок. Ціна еталонної нафти Brent має високу кореляцію з американською WTI.

Сполучені Штати мають важливий геополітичний інтерес у Каспійському регіоні. З 1990-х років США проводять енергетичну політику в регіоні і активно намагаються впливати на розробку каспійських енергоресурсів.

Нині енергетична політика Сполучених Штатів Каспійському регіоні включає наступне:

– розширення напрямків і способів транспортування енергоносіїв з регіону за допомогою нафтогазових проєктів (Nabucco, Баку-Тбілісі-Ерзурум та ін.);

– лобіювання Транскаспійського газо- і нафтопроводу;

– сприяння доступу країн ЄС до газових і нафтових родовищ у Каспійському регіоні з метою зменшення енергетичної залежності від росії;

– переорієнтація економіки та енергетичних ресурсів Каспійського регіону на Захід [5; 9].

Таким чином, сьогодні Каспійський регіон відіграє важливу роль як регіон експорту енергоносіїв та перехрестя важливих транспортних мереж. Завдяки своєму вигідному геополітичному положенню регіон становить стратегічний інтерес для багатьох великих світових гравців, включаючи російську федерацію та Сполучені Штати Америки. У зв'язку з цим Каспійський регіон є пріоритетним напрямком зовнішньої політики росії та США.

Співпраця США з країнами-членами ЄС в енергетичній сфері має як загальні тенденції, так і специфічні особливості, що виокремлюються по лінії США-ЄС. Аналіз американсько-німецького співробітництва в контексті енергетичних інтересів становить інтерес для цього дослідження. У політичному плані США розглядають Німеччину як важливого партнера ЄС і НАТО та визнають, що від

ефективності співпраці між ними залежить безпека і процвітання обох країн [3].

Коли почалося широкомасштабне вторгнення росії в Україну, США запропонували Саудівській Аравії домовитися про збільшення видобутку нафти. Це б суттєво пригнітило російську економіку і захистило європейські країни та США від інфляції та зростання цін на пальне.

У липні 2022 року Байден відвідав Саудівську Аравію і зустрівся зі спадкоємним принцом Салманом. Зустріч відбулася напередодні засідання ОПЕК (картель країн-виробників нафти), де королівство займало лідируючі позиції, і рішення ОПЕК у жовтні стало серйозним ударом для Білого дому. Замість того, щоб збільшити видобуток нафти, картель вирішив скоротити його на 2 мільйони барелів. В результаті російська економіка уникнула економічного колапсу, а ціни на чорне золото злетіли до небес. Найбільш тривожним аспектом цієї ситуації є те, що рішення ОПЕК, на якому наполягала Саудівська Аравія, було прийнято за місяць до виборів до Конгресу США [8].

І зараз відносини між двома країнами погіршуються. Угода Китаю з Іраном є тому підтвердженням. Перш за все, важливо розуміти, що Китай, Іран і Саудівська Аравія намагаються послабити позиції США на Близькому Сході. Іран виступає на боці Пекіна, який є ворогом Вашингтона. Ситуація з Саудівською Аравією складніша. Саудівська Аравія все ще імпортує американську зброю і залежить від безпеки США. Але зараз саудівські лідери показали своїм американським партнерам, що їхня зовнішня політика – це вулиця з двостороннім рухом, і що вони підтримують ідею багатополярного світу.

Для Китаю важливо показати, що саме Китай, а не США, є головним гарантом глобальної безпеки і що саме від Китаю залежить глобальна стабільність і мир. Важливо, що Китай підтримує росію в дестабілізації Європи, створюючи ситуацію, коли Вашингтон зосереджується на вирішенні проблем безпеки Європи і менше уваги приділяє Азії, створюючи хаос в Європі.

По-перше, Китай висунув ініціативу щодо припинення війни росії проти України. Цей так званий мирний план є пасткою для України і дозволяє Путіну залишатися при владі та нарощувати сили для подальшої агресії. Зараз Китай виступає в ролі мирного посередника і допомагає Саудівській Аравії та Ірану домовитися про припинення вогню.

Висновки. Аналіз досвіду США у забезпеченні енергетичної безпеки показує, що для підтримання енергетичної безпеки країни повинні дотримуватися кількох принципів: принцип диверсифікації постачання (наявність альтернативних та різноманітних джерел постачання). Диверсифікація є основним керівним принципом енергетичної безпеки по відношенню до нафти і газу; принцип стійкості як основа безпеки (наявність резервних виробничих потужностей, стратегічних запасів, резервних поставок і планів реагування на ці поставки); принцип національної інтеграції для забезпечення стабільного постачання нафти; принцип швидкого отримання критично важливої інформації.

Аналіз реалізації нафтової політики США показує, що успішному забезпеченню енергетичної безпеки сприяють такі фактори: розвиток власних джерел енергії; розвиток передових технологій енергоефективності та енергозбереження, розвиток альтернативних джерел енергії. Політика США в Каспійському регіоні спрямована на розширення комерційних можливостей для американських компаній і послаблення зв'язків між країнами регіону та росією.

Водночас енергетична політика США передбачає зменшення залежності від поставок енергоносіїв з Близького Сходу, зменшення впливу Ірану на енергетичні сектори прикаспійських країн та недопущення появи проєктів з розробки каспійських нафтових родовищ за участю росії.

Література:

1.Альтернативна енергетика США є дотаційною галуззю – експерти // Голос Америки. 2018. URL: http://ukrainian.voanews.com/a/wind-power-tax/1666267.html

2.Американська історія та політика: науковий журнал. № 3. Київ, 2017. 280 с.

3.Годлюк А. Аналітичні інститути та їх роль у зовнішній політиці США. URL: https://international.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/06/USA_in_ modern_world_Lviv_15.05.15-Volume-II.pdf

4.Дікарєв О. Ковальова О. Енергетична дипломатія в чотирикутнику економіко-правових відносин. / О. Дікарєв, О. Ковальова // Міжнародні та політичні дослідження. 2021. Вип. 34. URL: http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/234817/240791

5.Ладиченко К. Детермінанти розвитку зовнішньоторговельних відносин США. URL: https://international.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/06/USA_in_modern_world_Lviv_15.05.15-Volume-II.pdf

6.Нові тенденції в енергетичній політиці США. URL: https://www.ntseu.net.ua/stories/296-energy-us
7.Погорська І. Глобальне лідерство США в умовах сучасної міжнародно-системної трансформаційності. URL: https://international.lnu.edu.ua /wpcontent/uploads/2015/06/USA_in_modern_world_Lviv_15.05.15-Volume-II.pdf
8.Романко С. Як США можуть подбати про справжню енергетичну безпеку в світі. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/10/697896/
9.Турчин Я. Енергетична дипломатія як важлива складова зовнішньої політики США. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/9/16/paragraphs/802/ turchyn1.pdf

References:

1.Alternatyvna enerhetyka SShA ye dotatsiinoiu haluzziu – eksperty [US alternative energy is a subsidized industry – experts] (2018). *Holos Ameryky.* Retrieved from http://ukrainian.voanews.com/a/wind-power-tax/1666267.html [in Ukrainian].
2.Amerykanska istoriia ta polityka: naukovyi zhurnal. (2017). № 3. [American history and politics: a scholarly journal, 3.] [in Ukrainian].
3.Hodliuk A. Analitychni instytuty ta yikh rol u zovnishnii politytsi SShA. [Analytical institutes and their role in US foreign policy] Retrieved from https://international.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/06/USA_in_modern_world_Lviv_15.05.15-Volume-II.pdf [in Ukrainian].
4.Dikariev O. & Kovalova O. (2021). Enerhetychna dyplomatiia v chotyrykutnyku ekonomiko-pravovykh vidnosyn [Energy diplomacy in the quadrangle of economic and legal relations] *Mizhnarodni ta politychni doslidzhennia – International and political studies, 34.* Retrieved from http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/234817/240791 [in Ukrainian].
5.Ladychenko K. Determinanty rozvytku zovnishnotorhovelnykh vidnosyn SShA [Determinants of the development of US foreign trade relations]. Retrieved from https://international.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/06/USA_in_modern_world_Lviv_15.05.15-Volume-II.pdf [in Ukrainian].
6.Novi tendentsii v enerhetychnii politytsi SShA [New trends in US energy policy] Retrieved from https://www.ntseu.net.ua/stories/296-energy-us [in Ukrainian].
7.Pohorska I. Hlobalne liderstvo SShA v umovakh suchasnoi mizhnarodno-systemnoi transformatsiinosti [The global leadership of the USA in the conditions of modern international and systemic transformation] Retrieved from https://international.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/06/USA_in_modern _world_ Lviv_15.05.15-Volume-II.pdf [in Ukrainian].
8.Romanko S. Yak SShA mozhut podbaty pro spravzhniu enerhetychnu bezpeku v sviti [How the US can ensure real energy security in the world] Retrieved from https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/10/697896/ [in Ukrainian].
9.Turchyn Ya. Enerhetychna dyplomatiia yak vazhlyva skladova zovnishnoi polityky SShA [Energy diplomacy as an important component of US foreign policy] Retrieved from https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/9/16/paragraphs/802/turchyn1.pdf [in Ukrainian].

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Випуск 4 (70), 2023

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп'ютерне верстання *Ю. В. Ковальчук*

Підписано до друку 30.11.2023 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Замовлення № 0324/182. Ум. друк. арк. 9,53.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.